

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Ztráta perly impéria
Cesta Indie k samostatnosti

Bc. Iveta Trnková

Plzeň 2018

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

**Katedra historických věd
Studijní program: Historické vědy
Studijní obor: Moderní dějiny**

Diplomová práce

**Ztráta perly impéria
Cesta Indie k samostatnosti**

Bc. Iveta Trnková

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslav VALKOUN, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu.

Plzeň, duben 2018

.....

Děkuji PhDr. Jaroslavu Valkounovi, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky a vedení práce.

Obsah

Úvod.....	1
1 Vývoj do roku 1945.....	5
2 Období let 1946 a 1947	27
3 Hlavní představitelé národního hnutí	40
3.1 Móhandás Karamčand Gándhí	40
3.2 Džaváharlál Néhrú	47
3.3 Muhammad Alí Džinnáh	53
4 Od samostatnosti k vyhlášení republiky.....	60
Závěr.....	67
Seznam literatury	71
Resumé	74

Úvod

Tématem, kterým se zabývá tato diplomová práce, je dekolonizace Indie a vývoj zdejšího národního hnutí, které vyvrcholilo definitivním odtržením od Britského impéria. Předmětem zájmu budou nicméně také události předcházející nezávislosti země, které měly jednoznačný vliv na celý emancipační proces vedoucí k samostatnosti. Proto nelze opomenout vytvoření radikálnější formy národního hnutí stejně jako vznik Muslimské ligy, která se stala významným protihráčem nejsilnější strany, tedy Indického národního kongresu. Právě v rozdílných názorech těchto dvou politických uskupení lze nalézt počátky snah, jejichž cílem se nejprve sice stalo zbavení se britské nadvlády, ale nakonec také rozdělení subkontinentu na hinduistický a muslimský stát.

Toto téma jsem si zvolila z důvodu zájmu o průběh dekolonizace Britského impéria, která je jistě vzhledem k výsadnímu postavení Indie v rámci této koloniální říše v mnoha ohledech specifická a protkнутá značnou a dlouholetou neochotou britských politiků opustit tento pro jejich zemi tolik významný region. Zároveň se jednalo o snahu více pochopit působení národního hnutí, jeho průběh a proměny během 20. století, které byly zcela jistě ovlivňovány také světovými událostmi, konkrétně oběma světovými válkami, stejně jako neochotou britské správy měnit mocenské uspořádání.

Cílem práce je zanalyzovat průběh indického emancipačního procesu. Pro pochopení celého vývoje bylo nutné věnovat se nejen klíčovým rokům 1946 a 1947, ale také kruciólním událostem 20. století, v jehož průběhu se proměňovala pozice národního hnutí i uspořádání sil mezi hinduistickými a muslimskými zástupci. Samozřejmě nebylo možné opomenout tři hlavní představitele osvobozenického hnutí, kteří stáli v jeho čele a často zásadně ovlivňovali dění napříč subkontinentem. Poslední část práce se zaměřuje na analýzu překážek a problémů, kterým musela nově vzniklá Indie čelit a překonávat je, a které zcela jistě ovlivnily její tehdejší podobu, jakož i mezinárodní vztahy, především se sousedním Pákistánem.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se zabývá obdobím od počátku 20. století do roku 1945, v jehož průběhu se měnila pozice a síla radikálnější formy národního hnutí, která se začala prosazovat jako výraz odporu proti britské politice v zemi. Ta se v tomto období stále více zaměřovala na podporu náboženských rozporů mezi hinduisty a muslimy, jelikož nebylo v britském zájmu stát proti sjednocenému národu. Přesto se především na počátku tohoto období ještě dokázaly obě náboženské skupiny v případě nutnosti či protestu proti postupu koloniálních vládců sjednotit, jako

tomu bylo například v roce 1916 či během let 1919 až 1921 a v rámci občanské neposlušnosti. Prostor je věnován důležitým reformám, které proměňovaly formu správy v zemi, soupeření mezi Indickým národním kongresem a Muslimskou ligou a také faktu, že se již do čela národního hnutí postavil Móhandás Karamčand Gándhí, kterého brzy následoval Džaváharlál Néhrú a na druhé straně Muhammad Alí Džinnáh.

Druhá kapitola je věnována klíčovým rokům 1946 a 1947, které vedly k definitivnímu konci britského panství na indickém subkontinentu. Nelze opomenout pokračující poválečné nepokoje, v jejichž čele stálo Královské indické námořnictvo, které vyhlásilo stávkou. Během demonstrací na podporu námořních kadetů se také naposledy dokázali názorově sjednotit hinduisté a muslimové, bohužel zbytek tohoto období se již nesl v duchu nemožnosti dohody a později také náboženské nenávisti. Samozřejmě nelze opomenout ani návrh kabinetní mise z 16. května 1946, který hovořil o vytvoření Indické unie, ale nebyl přijat žádnou ze stran politického spektra. Důležitým milníkem tohoto období je nástup posledního indického místokrále lorda Louise Mountbattena, který nakonec navrhne konečné řešení rozdělení země na Indii a Pákistán, což bude přijato jako Zákon o nezávislosti Indie vstupující v platnost 15. srpna 1947.

Třetí kapitola, rozdělená na tři podkapitoly, představuje hlavní osobnosti indického národního hnutí, tedy tři muže, kteří stáli za všemi důležitými politickými rozhodnutími. Každému z nich je věnována jedna podkapitola, a to v pořadí Móhandás Karamčand Gándhí, Džaváharlál Néhrú a Muhammad Alí Džinnáh. Text se zaměřuje zejména na jejich rozdílné postoje vůči emancipačnímu procesu země. Nelze opomenout ani zmínku o jejich situaci po dosažení nezávislosti, kterou si dva z nich příliš dlouho neužili. Je třeba zdůraznit, že se jednalo o tři muže, kteří ke své politické činnosti přistupovali rozdílně a sledovali jiné cíle, což se týká především Džinnáha. Každý z nich byl ale bezesporu významnou postavou národního hnutí, které je třeba věnovat část prostoru v této práci.

Poslední kapitola se zabývá situací Indie po získání nezávislosti a tedy v podstatě snahou stabilizovat nezávislé dominium, což se stalo úkolem jeho premiéra a faktického vůdce Néhrúa. Text je zaměřen na období od srpna 1947 do roku 1950, kdy se Indie oficiálně stala federativní republikou. V této části je řešena nutnost vypořádat se s problémy zděděnými po koloniálním období, a to konkrétně nutností sjednotit zemi, rozhodnout o směru zahraniční i vnitřní politiky s cílem stabilizovat situaci. Nelze přehlédnout ani otázku integrace knížecích států, která v některých případech rozhodně

nebyla bezproblémová, a v případě Kašmíru přinesla dlouholeté spory a sílící nepřátelství se sousedním Pákistánem. Poslední část této kapitoly je věnována vytvoření a přijetí nové ústavy, která změnila zemi na republiku.

Vzhledem ke zvolenému tématu se hlavním zdrojem práce stala především zahraniční literatura psaná v anglickém jazyce, představující díla nejen britských historiků či odborníků z jiných anglicky mluvících zemí, ale také autorů indického původu, kteří mají k dané oblasti přece jen jiný vztah. Jedná se i o knihy, které přibližují především ukončení britského panství v Indii a zabývají se tedy zejména stěžejními roky 1946 a 1947 nebo celkovou problematikou dekolonizace včetně náboženských násilností a rozporů mezi nově vzniklými nezávislými státy. Jedná se například o knihu *Empire in Retreat. The Story of India's Partition*, jejímž autorem je Rabia Umar Ali, a která skutečně podává podrobné informace o událostech spojených s plánováním finálního řešení situace. Dalším takovýmto příkladem je bezesporu kniha *The Great Partition. The Making of India and Pakistan* od Yasmina Khana. Zajímavý pohled na situaci přináší dílo *The Shadow of the Great Game. The Untold Story of India's India's Partition*, jehož autorkou je Narendra Singh Sarila. Kniha nabízí více detailní pohled na násilnosti, které provázely proces dekolonizace a rozdělení subkontinentu.

Neméně důležitý zdroj představují knihy životopisného charakteru, které se logicky zabývají představiteli národního hnutí. Jedná se především o knihu *Gandhi. A Study in Revolution*, autorem je Geoffrey Ashe, či knihu *Nehru. A Political Life* od Judith Margaret Brown. Navíc právě jen životopisné knihy poskytovaly dostatečné informace týkající se také života třetího důležitého muže boje za indickou svobodu, tedy Muhammada Alí Džinnáha. V tomto případě se jedná o knihy *Jinnah. India, Partition, Independence*, jejímž autorem je Jaswant Singh, a *The Sole Spokesman. Jinnah, the Muslim League and the Demand for Pakistan*, kterou sepsala Ayesha Jalal. Důležitým zdrojem se stal také sborník *The Jinnah Anthology*, který nabízí skutečně všechny potřebné informace z pohledu různých autorů. Některé knihy se naopak zabývají širším obdobím indických dějin a celkově britskou přítomností v zemi. Nelze opomenout knihu *A History of India*, pod jejímž vznikem je podepsán Percival Spear, která sice, co se týče rozsahu, nepatří mezi nejobsáhlejší díla, ale nabízí všechny potřebné a stěžejní informace, které jsou psané jasnou formou. Dalším příkladem může být také kniha *Britain in India 1858–1947* od Lionela Knighta nebo dílo *The British Left and India. Metropolitan anti-imperialism 1885–1947* od Nicholase Owena.

Často však knihy přibližují celkové dění týkající se Britského impéria, ať už se jedná o jeho vzestup či pád. Příkladem může být kniha *The Rise and Fall of the British Empire*, jejímž autorem je Lawrence James, nebo dílo *The British Empire 1558–1995* od Trevora Owena Lloyda. Tito autoři se zabývají dějinami celého impéria, zahrnují tedy i události týkající se jiných kolonií, ale přesto se velmi detailně zaměřují také na vývoj v Indii a poskytují cenné informace. Nakonec nelze opomenout časopis *Modern Asian Studies*, který nabízí články věnované různým událostem, problémům i osobnostem indických dějin.

K dispozici jsou také česky psaná díla či české překlady cizojazyčných knih, z nichž bych vyzdvihla především dílo *Indie a Indové. Od dávnověku k dnešku* od Miloslava Krásy, Dagmar Markové a Dušana Zbavitele, které je sice věnováno celkově dějinám Indie, ale poskytuje obsáhlý popis vývoje národního hnutí a také prvotní kroky nově nezávislého státu. Z česky psaných knih tak, dle mého názoru, poskytuje nejpřesnější informace a neopomíjí žádné důležité události. Je třeba zmínit také knihy od Jana Piláta a to především dvě, které se věnují dvěma představitelům národního hnutí. Konkrétně se jedná o knihy *Mahátma Gándhí* a *Džaváharlál Néhrú*, které přibližují celý život těchto mužů a jejich roli v rámci osvobozenického boje. Jako nedostatek česky psaných děl se ale může jevit absence knihy, která by se zabývala také Muhammadem Alí Džinnáhem, jenž je často opomíjen.

1 Vývoj do roku 1945

Počátky skutečného odporu a první projevy nespokojenosti s britskou koloniální správou lze nalézt již ve druhé polovině 19. století, kdy Indii ovládala britská Východoindická společnost. V zemi docházelo k zavádění nových pořádků a reforem, k nimž se společnost nestavěla příliš přívětivě, a navíc se stále více začalo projevovat podřadné postavení indického obyvatelstva, které si tuto skutečnost začalo uvědomovat. Britové si ale byli jistí svou pozicí a suverenitou a právě z důvodu jisté přezíravosti působila vzpoura sipáhů, které britští důstojníci vycvičili a s jejichž pomocí ovládli Indii, a jejich následná podpora ze strany obyvatelstva jako obrovské překvapení pro britskou správu. Nicméně britské jednotky nakonec dokázaly obrátit situaci ve svůj prospěch, a tak bylo Velké indické povstání oficiálně ukončeno 8. července 1858. Skutečnost, že došlo k rozpuštění Východoindické společnosti a Indie se zákonem z 2. srpna 1858 stala korunní kolonií, znamenala posílení britské nadvlády.¹

Nespokojenost obyvatel se během druhé poloviny 19. století začala projevovat nástupem indického nacionalismu, který výrazněji nabíral na síle až v první polovině 20. století. Je však nutné říci, že vznik nacionalisticky smýšlející politické strany Indů je datován již do roku 1885, kdy v Bombaji vznikl Indický národní kongres, jehož cílem byl větší podíl indického lidu na správě země při zachování a deklarování loajality vůči Britům. Jediný ústupek vlády týkající se účasti Indů na správě představoval zákon o indických radách z roku 1892, který ale ve své podstatě spíše vytvářel dojem legitimacy britské nadvlády. Neuspokojení z přístupu vlády vedlo ke zklamání a kritice, ke které se přidávaly stále širší vrstvy obyvatelstva, čímž došlo k určité radikalizaci politických nálad a veřejného mínění. Na přelomu 19. a 20. století se prosazovali více nacionalisticky zaměření vůdci, kteří zastávali často nekompromisní názory mladé generace přivyklé aspektům evropské demokracie.²

Počátek nového století a revoluční dekády nacionálního hnutí je spojen se třemi politiky, kteří představovali známý triumvirát pod společným označením „Lál-Bál-Pál“. Jedním z nich byl paňdžábský právník Lál Ládžpat Ráj, který upozorňoval na mezinárodní souvislosti boje za svobodu Indie. Maráthský učenec a novinář Bál Gandgádhár Tilak neohroženě vystupoval jakožto odpůrce potlačování práv indického

¹ JAMES, Lawrence, *The Rise and Fall of the British Empire*, London 1998, s. 226–229.

² DARWIN, John, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System 1830–1970*, Cambridge 2009, s. 193; LLOYD, Trevor Owen, *The British Empire 1558–1995*, Oxford 1997, s. 232–236.

lidu a zastával názor, že je potřeba autonomní a na Britech nezávislá vláda. Posledním byl bengálský politik Bipinčandra Pál, který již tehdy propagoval federální uspořádání Indie. Později se k nim připojil filozof indického nacionalismu Aurabinda Ghoš, jehož radikální názory ovlivňovaly soudobou generaci a je možné, že měl vliv také na tajné teroristické skupiny v Bengálsku. Je však třeba zmínit, že to byl právě Ghoš, který již v roce 1907 v jedné ze svých prací popsal učení (hnutí) pasivního odporu, které bude později spojováno s Gándhím.³

Nebyli to ale pouze tito muži, kteří se zabývali situací v Indii a jejím vývojem. Nacionalističtí politici projevovali zájem také o ekonomický vývoj země, jehož hlavní překážkou byla koloniální nadvláda. Východiskem měla být industrializace, avšak každoroční stamilionové odvody do metropole systematicky ochuzovaly Indii a nebylo tak možné překonat zaostávání hospodářství ani agrární krizi, kterou provázely periodicky se navracející hladomory. Problém představovali také dělníci pracující v závodech patřících Angličanům a Skotům. Ti museli žít poblíž továren v přelidněných příbytcích, v podstatě slumech, a pracovat za nelidských podmínek, jelikož mohli být okamžitě nahrazeni lidmi z venkova, kteří představovali nevyčerpatelný zdroj velmi levné pracovní síly. V reakci na špatnou situaci na počátku 20. století zesílilo volání po zavedení pracovního zákonodárství. S určitým rozvojem průmyslové výroby nicméně stoupla v roce 1900 hodnota zahraničního obchodu až na dvě miliardy rupií, ale až 85% výrobků náleželo evropským společnostem ovládaným z Londýna.⁴

Problémy začaly přitahovat pozornost tisku i londýnské Dolní sněmovny a Sněmovny lordů, v Londýně ale převažovali zastánci nastolené tvrdé politiky, která v podstatě ignorovala rozšiřování a sjednocování základny protibritských nálad a indického nacionalismu. Jedním z hlavních zastánců tohoto postoje byl také lord Curzon, celým jménem George Nathaniel Curzon z Kedlestonu, který od roku 1899 zastával funkci indického místokrále. Věřil, že jeho hlavním úkolem je posílit britskou nadvládu nad Indií, a to nejen v úřadech, ale i zvýšenou výkonností správy i armády, čímž chtěl celkově centralizovat výkonnou moc. Systematicky podporoval spolupráci s představiteli knížectví stejně jako rozlišení Indů dle rasových, náboženských, etnických, profesních a sociálních aspektů. Jeho zákony a reformy v podstatě upevňovaly vládní kontrolu, velkou nevoli vyvolal především univerzitní zákon, který

³ KRÁSA, Miloslav, MARKOVÁ, Dagmar, ZBAVITEL, Dušan, *Indie a Indové. Od dávnověku k dnešku*, Praha 1997, s. 214.

⁴ SPEAR, Percival, *A History of India. Volume Two*, Harmondsworth 1965, s. 154–155; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 215.

znesnadňoval Indům možnost přístupu k univerzitnímu vzdělání. Není proto překvapivé, že ctižádostivý Curzon, který vytrvale bojoval za britský imperialismus, nebyl mezi indickými obyvateli příliš oblíben. Ostatně on a jeho značně neomalený postup proti Indům byl příčinou proměny Indického národního kongresu ve stranu více radikální a také důraznější ve svém vystupování. Největší odpor nakonec vyvolalo jeho poslední rozhodnutí o autoritativním rozdělení Bengálska, jehož hlavním cílem bylo zlomení soudržnosti Bengálců a postavení hinduistů a muslimů proti sobě.⁵

Protibritské nálady v tomto období sílily také díky článkům v indickém tisku, který byl zaplněn světovými událostmi. Jednalo se například o protibritský bojkot v Irsku, průběh Búrské války či vítězství Japonska nad Ruskem u Port Artur, zmiňovány však byly také revoluční nálady v Íránu, na Blízkém východě a v severní Africe. Odpor Indie proti koloniální správě podporoval i nadále svými rozhodnutími lord Curzon, ať už se jednalo o vyslání válečné expedice do Tibetu nebo o návrh na připojení oblastí Čítágáonu, Maimansinhu a Dháky k Ásámu. Samozřejmě největší nesouhlas vyvolalo již zmíněné rozdělení Bengálska, kdy východní Bengálsko a Ásám byly 16. října 1905 ustanoveny jako samostatné provincie s muslimskou většinou. Napříč celou Indií se konaly demonstrace a mítinky, národní hnutí bylo až překvapivě jednotné a jednalo se v podstatě o první otevřené a masové vystoupení nacionalismu s kolonialismem.⁶

Právě v tomto období získávali představitelé národního hnutí zkušenosti, které bude možné využít v pozdějším a vytrvalém emancipačním procesu za svobodu jejich vlasti. Ukázalo se, že hnutí se dokáže spojit, i když třeba jen na krátký čas, jelikož v průběhu následujících let se přece jen proti sobě stavěli zastánci rozdílných přístupů a názorů v rámci osvobozenického boje. Na počátku 20. století vyvolala v prostředí textilního průmyslu jednoznačný odpor a rozsáhlé demonstrace zejména otázka výrobků z bavlny. Indičtí podnikatelé se snažili ovládnout vlastní indický trh, který byl zásobován především anglickými výrobky. Lidé zapalovali hranice tvořené manchesterskými látkami, Indický národní kongres stvrdil vyhlášený bojkot britského zboží a v roce 1906 vyhlásil za svůj cíl svarádž, tedy vlastní vládu, avšak prozatím na úrovni dominia. Národní hnutí ale přestávalo být jednotné, jelikož přílišná radikalizace a nekontrolovatelné šíření bojkotu značně odrazovaly umírněné liberálně smýšlející indické politiky. Ti věřili v politické ústupky pomocí klidné cesty, zvláště po odchodu

⁵ MOORE, R. J., *Curzon and Indian Reform*. In: *Modern Asian Studies* 27, 1993, 4, s. 722–725.

⁶ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 216; SPEAR, *A History*, s. 176.

lorda Curzona, ustanovení liberální britské vlády a nástupu oblíbeného Johna Morleye na post ministra pro Indii a zrazovali od násilného odporu.⁷

Je třeba říci, že výsledky radikálnějšího přístupu nebyly přesvědčivé a možnost vlastní vlády se nijak nepřiblížila. Především v jistém ohledu netrpělivá mladá generace se začala orientovat na ozbrojený boj a terorismus v rámci hesla „násilí proti násilí“ a jejich tajné skupiny a spolky, rozšířené především v Bengálsku, se zabývaly vojenským výcvikem, domácí výrobou trhavin, přípravou sabotážních akcí a atentátů. Velmi mladí a vlastenecky smýšlející teroristé si získali sympatie nejen u veřejnosti, ale také u radikálnější smýšlejících politiků, nicméně jejich izolované akce nemohly vést k úspěchu. Je ovšem pravda, že právě mezi těmito skupinami zaznělo slovo *svarádž* již chápané ve smyslu úplné nezávislosti na Britech a následné samostatnosti země.⁸

V roce 1906 ale náhle vyvstal jiný problém, který o mnoho let později povede k rozdělení subkontinentu. Muslimští představitelé národního hnutí začali být nespokojeni s tím, že je kladen až přílišný důraz na hinduistickou tradici a že hinduističtí politici ve skutečnosti přehlížejí zájmy muslimského obyvatelstva. Této situace neváhal využít nový místokrál Gilbert John Elliot-Murray-Kynynmound, hrabě z Minta, který nejen že rázně potlačoval hnutí pomocí drastických zákonů a uvěznění či deportování radikálních vůdců, ale také se velmi takticky zaměřil na rozbití jednoty Indů. Na jedné straně při setkáních s umírněnými politiky Indického národního kongresu sliboval možnost politických ústupků a na straně druhé se systematicky snažil prohlubovat již existující protiklady mezi hinduisty a muslimy, a to především v oblasti nové východní muslimské provincie, kde již v roce 1906 došlo k prvním náboženským násilnostem. V důsledku této politiky britské správy došlo na konci roku 1906 k založení Celoidické muslimské ligy, strany předem konzultované s britskými poradci a schválené a posouzené místokrálem i ministrem pro Indii. Dalším důsledkem místokrálovy taktiky bylo koncem roku 1907 rozštěpení Indického národního kongresu, kdy se nedokázalo dohodnout umírněné a radikální křídlo, což značně oslabilo národní hnutí a přispělo k názorovému rozdělování země.⁹

Vrchol britské politiky v tomto období představovalo přijetí zákonných opatření nazvaných Morley-Mintoovy reformy, které byly zavedeny v letech 1909 a 1910 a v podstatě potvrzovaly autokratický způsob britské vlády nad Indií. Indičtí politici byli

⁷ ASHE, Geoffrey, *Gandhi. A Study in Revolution*, London 1968, s. 135–136.

⁸ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 218.

⁹ LLOYD, s. 236–237.; SPEAR, *A History*, s. 178.

spíše symbolicky zastoupení v nejvyšším orgánu výkonné moci v Kalkatě či v radě ministra pro Indii v Londýně, více se jim dařilo rozšířit své názory na půdě provinčních rad. Problém ale představoval omezený volební systém indických členů legislativních rad, ve kterých se v podstatě záměrně tvořila politická protiváha Indického národního kongresu, a byla tak také vyjádřena skutečná roztržičnost zájmů jednotlivých kurií, u nichž se počítalo se zcela loajálními voliči. Jako skutečná a samostatná opozice Indického národního kongresu se vyprofilovali muslimové, jejichž volební podmínky vedly ke zvýhodněnému zastoupení, což mělo být odměnou za historický a politický význam této skupiny obyvatel a také za jejich přínos pro zájmy celého impéria. V květnu roku 1909 vyhlášené reformy již ve skutečnosti představovaly hrozbu pro ideologii celoindického nacionalismu a později také pro celistvost země. Hinduisté a muslimové tak již v tomto období započali své často rozdílné cesty, což samozřejmě mluvilo ve prospěch britské správy, která mohla jen těžit z nejednotnosti obyvatel Indie.¹⁰

Zde je třeba zmínit skutečnost, že zatímco v Indii nastal určitý politický přerod, tak i v zahraničí začínal probíhat boj za obranu svobody a důstojnosti indické menšiny. V jižní Africe se do čela boje proti rasistickému režimu postavil Móhandás Karamčand Gándhí, který zde získal zkušenosti, formuloval svou filozofii ahinsy, tedy nenásilí a neublížení, a také vyzkoušel metody osobního i masového boje pod označením satjagraha. Jednalo se o společné, statečné, nenásilné a důsledně obětavé odírání spolupráce s autokratickou vládní mocí s cílem prosadit lidská a občanská práva. Gándhího vítězný boj za práva Indů v jižní Africe vzbudil ohlas v Indii i v Anglii a vlastně představil prvky jeho činnosti, které později využije ve svém úsilí o samostatnost Indie. Skupiny indických vlastenců se nicméně dále snažily o politickou emancipaci také na evropském kontinentu. V Anglii i jiných evropských zemích se jejich členové vzdělávali na nejznámějších univerzitách a formulovali své politické názory, které pak používali v rámci osvobozenického hnutí.¹¹

Politická situace v Indii se po přijetí reforem utuzujících formální právo Britů diktovat vládní politiku v zemi z roku 1909 zklidnila, ale vlastně se již nikdy nevrátila do původního stavu, kdy se proti britské správě příliš veřejně nevystupovalo. Dá se říci, že reformy ukazovaly nejistotu a obavy z toho, jestli bude možné nějak zvládnout stále

¹⁰ FERRO, Marc, *Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost 13.–20. století*, Praha 2007, s. 339–340; LLOYD, s. 268–269; PYLEE, M. V., *India's Constitution*, London 1962, s. 33.

¹¹ ASHE, s. 96–102; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 219.

složitější situaci v podmínkách vzestupné prestiže národně osvobozenického hnutí. Indové se najednou ukazovali jako dosti schopní na to, aby převzali iniciativu. Navíc reforma byla odmítnuta nejen těmi radikálněji smýšlejícími, ale ani umírnění politici ji nepovažovali za dostačující. Ani tolik očekávané další rozdělování názorů a postojů hinduistů a muslimů ještě nenastalo, a to zejména díky změně základny uvnitř Muslimské ligy, která nyní projevovala přece jen větší vstřícnost k postojům hinduistického obyvatelstva a celkově i k národnímu hnutí. Na druhou stranu neutichaly občasně teroristické útoky a poměry v zemi zůstávaly značně nejisté pod hrozbou rozšíření problémů a nepokojů, a proto se britská vláda rozhodla znovu revidovat svou politiku v Indii.¹²

Na konci roku 1911 se konala oficiální návštěva královského páru a Jiří V. byl při té příležitosti korunován indickým císařem za přítomnosti již nového místokrále lorda Charlese Hardinga. Král Jiří V. zároveň oznámil, že ruší rozdělení Bengálska, čímž dojde k jeho obnovení, a že z oblastí Biháru, Urísy a Čhotá Nágpuru se stane samostatná provincie. Opětovné sjednocení Bengálska bylo opožděným vítězstvím a bylo tedy spíše chápáno pouze jako odčinění špatného a svévolného rozhodnutí vlády. Další významná změna nastala v roce 1912, kdy se místo Kalkaty stala hlavním městem stará mughalská metropole Dillí. Důvody pro toto rozhodnutí představovala snaha přesunout ústřední koloniální vládu z blízkosti neklidného prostředí Bengálska a také se jednalo o gesto vůči muslimskému obyvatelstvu Indie.¹³

Do vývoje situace zasáhla první světová válka, která podnítila novou naději na splnění indických požadavků výměnou za loajalitu země a podporu válečného úsilí Velké Británie. Nastal čas prokázat soudržnost se zbytkem impéria a s koloniálním vládcem, Indové bojovali na válečných bojištích, továrny v zemi vyráběly pro britskou armádu a surovinami zásobovaly britský válečný průmysl. Válka přinesla také jistou politickou proměnu a do popředí se dostali radikálnější představitelé národního hnutí, jelikož začal převládat názor, že Indie si zaslouží uznání za projev své válečné soudržnosti. Nicméně se ale podařilo znovu sjednotit Indický národní kongres, umírněná a radikální skupina se opět spojila, a to konkrétně v roce 1916 na zasedání v Lakhnaú. Nejednalo se o jediný politický úspěch, jelikož zesílily snahy o sblížení s Muslimskou ligou, z jejíhož vedení byli odstraněni konzervativně smýšlející členové.

¹² KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 220.

¹³ LLOYD, s. 269–270; STRNAD, Jaroslav, FILIPSKÝ, Jan, HOLMAN, Jaroslav, VAVROUŠKOVÁ, Stanislava, *Dějiny Indie*, Praha 2003, s. 789.

Hlavním představitelem se stal Muhammad Alí Džinnáh a celkově převládli zastánci jednoty, kteří byli ochotni spolupracovat s Indickým národním kongresem a ukončit své posluhování britské správě. Důkazem určitého smíření se stal Lakhnaúský pakt, který v roce 1916 schválila shromáždění obou stran. Ten se týkal rozdělení mandátů v provinčních zákonodárných orgánech a zvýhodňoval muslimy, zároveň ale znamenal dohodu o společném postupu k dosažení vlastní indické vlády. Pakt byl důkazem toho, že se hinduisté a muslimové v Indii dokáží dohodnout i bez zprostředkování ze strany britské správy.¹⁴

Britští politici si velmi dobře uvědomovali, že potřebují materiální i vojenskou podporu Indie, a tak často hovořili o možných politických přeměnách na nejvyšší úrovni v zemi. Ministr pro Indii Austen Chamberlain mluvil o tom, že již nastal ten správný čas pro větší podíl Indů na správě země. I místokrál Hardinge při svém odchodu z funkce roku 1916 upozorňoval, že není pochyb o legitimitě požadavku a touze po vlastní indické vládě, která se stala určitou národní ideou. Také nový ministr pro Indii Edwin Samuel Montagu v srpnu 1917 hovořil o tom, že politikou britské vlády je růst počtu indických zástupců ve správě jejich země a cílem je postupná realizace odpovědné vlády v Indii, která bude nedílnou součástí Britského impéria.¹⁵

Veřejnost se od počátku války stavěla na stranu Velké Británie a dohodových mocností a podpora vůči Britům ze strany indických knížat, umírněných i radikálních politiků, i když s požadavkem svarádže, byla snad až nečekaná a překvapující pro britskou vládu. Na válečných frontách bojovalo okolo 1,2 milionu Indů, z nichž desetina položila svůj život za zájmy impéria, a navíc indická lojalita umožnila i přesun dalších britských jednotek z Indie. Z rozpočtu země bylo darováno 145 milionů liber a zapůjčena výzbroj, výstroj i indická námořní flotila. Indové přinesli v průběhu války veliké oběti, přičemž jejich podstatná část dopadla zejména na prosté obyvatele. V důsledku války a válečné hospodářské politiky vlády ale neúnosně rostlo daňové zatížení, zhoršovaly se pracovní podmínky, rostly ceny životních potřeb a propukaly hladomory. Navíc na konci války vypukla epidemie španělské chřipky, která znamenala smrt pro 12 až 14 milionů lidí. Všechny tyto skutečnosti přispěly k zostření sociálního napětí na subkontinentu a k vyvolání napětí ve společnosti po konci války.¹⁶

¹⁴ BILGRAMI, Akeel, *Jinnah*. In: Grand Street 4, 1985, 3, s. 193; JUDD, Denis, *The Lion and the Tiger. The Rise and Fall of the British Raj 1600–1947*, Oxford 2004, s. 142; SINGH, Jaswant, *Jinnah. India, Partition, Independence*, Oxford 2010, s. 88–89.

¹⁵ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 225.

¹⁶ Tamtéž, s. 225–226.

Za svou loajalitu, podporu a oběti se ale Indie přílišného vděku a přiznání pravomocí nedočkala. Naopak již během války pokračovala příprava reforem a 10. prosince 1917 došlo k ustanovení Výboru proti podvratné činnosti, v jehož čele stanul soudce sir Sidney Rowlatt. Cílem tohoto výboru byla zákonná a administrativní opatření nahrazující válečný zákon o obraně Indie a umožňující kontrolu nad obyvatelstvem i v poválečné době. Ve skutečnosti se ale jednalo o represivní zákony k potlačení možných nepokojů a teroristické činnosti posilující pravomoc policie, která mohla zatknout kohokoli a bez soudního rozhodnutí ho držet ve vazbě. Rowlattovy zákony byly vyhlášeny v březnu 1919 a mezi indickými obyvateli vzbudily nevoli a nové vzednutí protibritského národního hnutí, do jehož čela se již prosazoval Gándhí. Reakcí indického lidu byla generální stávka 6. dubna 1919, v některých oblastech však proběhla již dne 30. března, na který byla původně stanovena. Demonstrací se zúčastnili společně hinduisté i muslimové chovající se k sobě navzájem až bratrsky, čímž manifestovali jednotu indického lidu a jednotný názor vůči stále více neoblíbené koloniální správě.¹⁷

Britové přikročili k násilnému potlačení demonstrací a na některých místech byly vydávány rozkazy ke střelbě do davu lidí. Nejtragičtější událost je spojena s Paňdžábem, konkrétně s městem Amritsar. To patřilo mezi nejznámější města oblasti a na jaře 1919 se zde konala řada veřejných shromáždění, kde lidé protestovali proti Rowlattovým zákonům a také proti drahotě obilí. Lidovými vůdci zde byli představitelé paňdžábského výboru Indického národního kongresu, muslimský právník dr. Kičlú a hinduistický lékař dr. Satjápál, kteří dokázali svými projevy i svou autoritou udržet shromáždění pokojná a klidná, takže nedocházelo k žádným střetům s policií. Situaci proměnilo až zatčení a deportování Kičlúa a Satjápála 10. dubna a následné obsazení klíčových míst ve městě vojenskými jednotkami, lid ale přesto kráčel pokojně demonstrovat k sídlu šéfa britské správy. Přítomní vojáci shromážděný a neozbrojený dav během cesty zastavili a započali střelbu, při které zabili asi 20 lidí, což vedlo k eskalaci událostí. Dav se chopil kamenů a klacků, zahnal vojáky a začal přepadat veřejné budovy, z nichž některé i zapálil, došlo také k zabití několika Angličanů. Do Amritsaru byly poslány vojenské posily pod vedením generála Reginalda Edwarda Dyera, který 13. dubna vyhlásil zákaz shromažďování. Přesto došlo tentýž den k incidentu na místě Džalijánvalá Bágh, generál Dyer dal rozkaz k palbě do davu asi

¹⁷ DARWIN, s. 352; JAMES, s. 416–417; PILÁT, Jan, *Dobytelé, proroci, patrioti. Pět indických staletí*, Praha 1965, s. 202.

20 tisíc neozbrojených lidí, mezi kterými se nacházely i ženy a děti, a po jejím ukončení na místě zůstalo několik stovek mrtvých a raněných, kteří byli ponecháni svému osudu.¹⁸

V Paňdžábu bylo následně vyhlášeno stanné právo, docházelo k veřejnému bičování a ponižování obyvatel a oblast zůstala naprosto odříznuta od zbytku Indie až do podzimu roku 1919, kdy mohl přicestovat Gándhí. Paňdžábské události odsoudili představitelé indického národního hnutí jako zvěrstvo a znechucení bylo vyvoláno nejen v impériu, ale i za jeho hranicemi. Proto byla šest měsíců po událostech dodatečně ustanovena vyšetřovací komise, která generála Dyera napomenula a také odhalila, že nevyzval lid k ukončení shromáždění a neposkytl lékařskou pomoc raněným. Přesto nebyl právně odsouzen a jediným trestem byl pro něj předčasný odchod do výslužby s polovičním platem a následný návrat do Anglie. Indický národní kongres a celé národní hnutí definitivně pochopily, že britská správa nehodlá splnit sliby z válečného období a že je třeba začít boj za svá práva.¹⁹

Situace pro národní hnutí nebyla stále nijak příznivá, chystané nové reformy a zákony i nadále hovořily ve prospěch britské správy. Indický národní kongres na svém sjezdu v Amritsaru v prosinci 1919 diskutoval o přijetí či nepřijetí Montagu-Chelmsfordových reforem, jejichž autory byli ministr pro Indii Montagu a místokrál Frederic John Napier Thesiger, lord Chelmsford, který tuto funkci zastával v letech 1916–1921. Vypracování reforem spadá do roku 1918 a týkaly se postupného vytvoření samosprávných institucí Indie, které by měli pod kontrolou Indové. Indický národní kongres nakonec na radu Gándhího podmíněně souhlasil. Zmíněné reformy se poté staly základem Zákona o vládě Indie (*Government of India Act*) schváleného v roce 1919 s platností od ledna 1921, který opět částečně umožnil účast Indů na správě země, zavedl v provinciích systém dvojevládí a zachoval rozdělení voličů do oddělených náboženských kurií. Částečné a nepodstatné změny vedly jen k dalším vlnám odporu ze strany národního hnutí, jež bylo znechuceno neustálými planými sliby o zvýšení samostatnosti Indie, které nakonec vždy pouze utvrdily a posílily britskou nadvládu.²⁰

¹⁸ FERGUSON, Niall, *Empire. How Britain Made the Modern World*, London 2004, s. 331–332; HLAVÁČEK, Pavel, *Zahraniční politika a strategie Velké Británie ve 20. století*, Brno 2012, s. 84; VON TUNZELMANN, Alex, *Indian Summer. The Secret History of the End of an Empire*, London 2007, s. 46–48.

¹⁹ JUDD, Denis, *Impérium. Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*, Praha 1999, s. 272; PILÁT, *Džaváharlál Néhrú*, Praha 1967, s. 23–24.

²⁰ THOMAS, Martin, MOORE, Bob, BUTLER, L. J., *Crises of Empire. Decolonization and Europe's Imperial States 1918–1975*, London 2008, s. 25–26; PYLEE, s. 34–35.

Opět se dokázali alespoň částečně sjednotit hinduisté i muslimové, kteří se i nadále společně účastnili demonstrací a nakonec se i nadchli pro Gándhího hnutí nespolupráce, jehož začátek byl stanoven na 1. srpna 1920. Program zahrnoval bojkot britského zboží, voleb vypsanych podle nového zákona, vládních škol, soudů, oficiálních akcí a také vzdání se titulů, řádů a medailí udělených imperiálními či koloniálními úřady. Celoindická podpora hnutí znamenala úspěch také pro Indický národní kongres, který se definitivně proměnil z volného sdružení intelektuálů v masovou politickou stranu se silným vedením a organizacemi na provinční a místní úrovni. Došlo i ke schválení rezoluce, jejímž cílem bylo dosažení svarádže zákonnými a mírovými prostředky.²¹

V roce 1921 hnutí nespolupráce prohlubovalo zájem o politiku i mezi chudšími vrstvami obyvatel a zapojení všech vrstev tak začalo být ze strany Britů chápáno jako morální ofenzíva. Odpovědí byla návštěva následníka trůnu prince z Walesu, která svou okázalostí měla připomenout britskou prestiž. Ze strany Indického národního kongresu a obyvatel ale návštěvu provázela úplný bojkot a následníka s doprovodem vítaly jen prázdné ulice. Následovalo hromadné zatýkání nejprve vůdců národního hnutí, poté se pozornost obrátila i na ostatní členy včetně prostých lidí. Britské správě se ale nepodařilo vyvolat strach, jelikož lidé považovali své uvěznění v podstatě za čest a službu své zemi. Za těchto okolností chtěl Gándhí přistoupit k dalšímu kroku, tedy k občanské neposlušnosti, v rámci které by docházelo také k neplacení daní. Nicméně nečekaný incident ve vesnici Čaurí Čaura, kde konflikt policie a demonstrujícího davu skončil zapálením obklíčené policejní stanice a smrtí přítomných policistů, neumožnil přejít k plánovanému kroku. A co víc, Gándhí usoudil, že společnost není ještě připravena a rozhodl o okamžitém zastavení hnutí občanské neposlušnosti, což výbor Indického národního kongresu schválil 11. února 1922.²²

Reakcí na potlačení národního hnutí byla, dá se říci, určitá únava zúčastněných z celé situace. Největším dopadem neúspěchu se stala rozpadající se jednota hinduistů a muslimů a propast mezi těmito skupinami obyvatel se neustále zvětšovala, což podporoval i celkový růst náboženské nesnášenlivosti v zemi. Jako příklad mezináboženské nesnášenlivosti v tomto období lze uvést útok zfanatizovaných muslimů v Kóhátu, během kterého bylo zabito či zraněno 155 osob a hinduistické

²¹ BROWN, Judith Margaret, *The Mahatma and Modern India*. In: *Modern Asian Studies* 3, 1969, 4, s. 334–336; PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 216–218.

²² STRNAD, FILIPSKÝ, HOLMAN, VAVROUŠKOVÁ, s. 802–803; VON TUNZELMANN, s. 67–68.

obyvatelstvo následně místo opustilo. Je nutné říci, že fanatictí hinduisté a muslimové plně nechápali, že jejich vzájemná nevráživost je vlastně podporována ze strany britské správy, pro kterou samozřejmě byla nejednota indického obyvatelstva výhodná. Náboženské problémy v podstatě ustoupily do pozadí s blížícím se koncem 20. let, kdy došlo k určitému oživení národního hnutí.²³

Přispělo k tomu rozhodnutí britské vlády o vytvoření komise v roce 1927, v jejímž čele stál John Simon, s cílem zhodnotit další možnosti a postupy týkající se správy Indie. Skutečnost, že se rozhoduje o indickém lidu bez jeho účasti, přispěla k dočasnému sjednocení různých zástupců národního hnutí. Byl vytvořen zvláštní výbor pod vedením Mótílála Néhrúa, jehož úkolem se stalo vypracování indického návrhu budoucí ústavy. Jednota ale nevydržela příliš dlouho, jelikož došlo k odmítnutí návrhu Muhammada Alí Džinnáha, který se snažil zabezpečit postavení muslimů a zajistit, aby měli jednu třetinu křesel v ústřední a provinčních vládách. V tomto případě zřejmě měl výbor pochopit, že je v jejich zájmu udržet alespoň nějakou jednotu hinduistů a muslimů a ne dát Britům možnost podporovat muslimské požadavky vedoucí k nejednotě. Výsledkem práce výboru byla Néhrúova zpráva, která požadovala dominiální statut, zrušení volebních kurií, zavedení všeobecného volebního práva a celkovou demokratizaci institucí. Indický národní kongres se zprávou souhlasil a vyhlásil bojkot Simonovy komise, což znamenalo odmítnutí spolupráce s Brity, ale Muslimská liga Néhrúovu zprávu odmítla. Britská vláda zaujala odmítavý postoj a Simonova komise dorazila do Indie v únoru 1928.²⁴

Během jejího pobytu v Indii došlo k vyhlášení satjágrahy v oblasti Bardolí, kde bylo rolnické obyvatelstvo nespokojeno se zvýšením daně téměř o čtvrtinu. Do čela se na přání Gándhího postavil Sardár Valabhbháí Patél, který organizoval masy rolníků a zároveň se snažil vyjednávat s vládou. Ta se sice snažila odpor na venkově potlačit pomocí zabavování majetku a zatýkání, situace ale nakonec skončila v podstatě vítězstvím nespokojených obyvatel, došlo k následnému propuštění vězňů i navrácení majetku a daň byla dále placena podle staré výměry. To vše vedlo k větší oblíbenosti Indického národního kongresu, který byl nyní spojen i s rolnickým obyvatelstvem. Simonova komise mezitím doporučila svolat konferenci u kulatého stolu, které by se zúčastnily indické politické strany, náboženské obce a knížata, každý přizvaný by měl

²³ OWEN, Nicholas, *The British Left and India. Metropolitan Anti-imperialism 1885–1847*, Oxford 2007, s. 137; PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 221.

²⁴ OWEN, s. 164–165; PYLEE, s. 35.

jeden hlas a rozhodovalo by se o budoucnosti země. Indický národní kongres odmítl a hovořil o vyhlášení hnutí občanské neposlušnosti s cílem svarádže, pokud britská vláda během roku nepřijme Néhrúovu zprávu, což se samozřejmě nestalo. V prosinci 1929 se bezprostředním cílem stalo dosažení naprosté nezávislosti, Džaváharlál Néhrú poté 31. prosince 1929 rozvinul indickou vlajku a hovořil o tom, že lid bude bojovat za svou svobodu. Následně byl 26. leden vyhlášen jako Den samostatnosti Indie a do čela boje za svobodu se postavil Gándhí.²⁵

K mobilizaci lidových mas měl přispět Gándhího solný pochod, který započal v březnu 1930 a jeho závěr byl vlastně porušením zákona o solném monopolu. Do boje se zapojili hinduisté a muslimové, lidé napříč zemí porušovali zákon tím, že si sůl vyráběli doma. Britská správa jen těžko mohla zatýkat miliony lidí, a proto se zaměřila jen na vůdce hnutí, nicméně policie zasahovala i proti neozbrojeným lidem, kteří podnikali pochody proti skladům soli. Tyto zásahy zdiskreditovaly britskou prestiž po celém světě a v podstatě začínalo být jasné, že postupem času dojde ke zhroucení britského koloniálního panství v Indii.²⁶

V letech 1930 a 1931 se v Londýně uskutečnily dvě konference u kulatého stolu, které doporučovaly přijetí závěrů Simonovy komise. Gándhí se jakožto zástupce Indického národního kongresu zúčastnil až druhé konference, a to až po podepsání dohody známé jako Gándhí-Irwinův pakt 5. března 1931. Jednalo se o dohodu s místokrálem lordem Irwinem, celým jménem Edward Frederick Lindley Wood, ve které bylo přislíbeno propuštění politických vězňů, zrušení mimořádných nařízení, vrácení zkonfiskovaného majetku výměnou za přerušení hnutí občanské neposlušnosti a politického bojkotu. Nutno říci, že dohoda nebyla příliš dodržována a situace se v podstatě nijak nezměnila. Ve skutečnosti konference žádnou změnu nepřinesly a naopak ukázaly, jak velké rozpory panují mezi Indickým národním kongresem bojujícím za jednotnou a demokratickou Indii, knížaty, která se zajímala jen o svá privilegia, a Muslimskou ligu, jež začínala reálně uvažovat o separátním muslimském státě. Stejně tak bylo zřejmé, že Britové budou chtít této skutečnosti v budoucnu využít ve svůj prospěch. Prozatím začalo masové zatýkání představitelů a stoupenců národního hnutí, v zemi byla přijata mimořádná opatření a nastolen policejní diktát. Další krok k rozdělení společnosti pak představovalo přijetí volebního zákona (*Communal Award*)

²⁵ CROSS, Colin, *The Fall of the British Empire 1918–1968*, London 1968, s. 190–194; PYLEE, s. 35.

²⁶ BRENDON, Piers, *The Decline and Fall of the British Empire 1781–1997*, New York 2008, s. 385–387; MORRIS, James, *Farewell the Trumpets. An Imperial Retreat*, London 1978, s. 287.

18. srpna 1932, který přiznal právo odděleného zastoupení v orgánech různým skupinám, mezi nimi i tzv. potlačené třídě, jinak označované jako nedotknutelní. V podstatě se jednalo o další dělení voličů podle jednotlivých kast, na které Gándhí odpověděl 20. září zahájením protestního půstu. Zástupci Indického národního kongresu a představitelé potlačené třídy se nakonec dohodli na počtu křesel a mandátů pro tuto skupinu, dohoda byla odeslána ke schválení do Londýna a k přijetí došlo 26. září, kdy Gándhí ukončil svůj půst.²⁷

Mezitím pokračovaly v průběhu 30. let snahy o sepsání nové ústavy, ty vyvrcholily v roce 1935 schválením Zákona o správě Indie (*Government of India Act*), který měl vstoupit v platnost 1. dubna 1937. Zákon byl rozdělen na dvě části, první se zabývala nově zřizovanou Indickou federací a druhá znamenala posílení provinční autonomie. V 11 provinciích došlo ke zrušení dvojvládí, samospráva provincií byla rozšířena, přestože byly dále pod vládou guvernéra. Stále zůstaly zachovány i volební kurie pro různé skupiny obyvatelstva rozděleného podle náboženského, sociálního a profesního hlediska přesně v duchu volebního zákona o komunitním zastoupení z roku 1932. Co se týká federální části zákona, tak ta předpokládala připojení jednotlivých knížecích států k federaci. V ústředním dvoukomorovém parlamentu měla být indická knížata, loajální vůči britské správě, nadměrně zastoupena, což znamenalo možnost blokovat reformy vedoucí k demokratické a nezávislé budoucnosti. Tato část zákona ale nakonec nikdy nevstoupila v platnost, jelikož se od ní odvrátila knížata i britská vláda. Je třeba zmínit, že zákon také oddělil z Britské Indie Barmu, která se stala zvláštní korunní kolonií.²⁸

Představitelé národního hnutí neprojevovali spokojenost s přijetím nového zákona, jelikož v podstatě žádné velké změny nepřinesl, a proto s ním veřejně nesouhlasili a požadovali přijetí opatření vedoucích ke svobodě země. Nicméně pozornost členů Indického národního kongresu, v jehož čele již stál Néhrú, se zaměřila na volební kampaň na přelomu let 1936 a 1937 s očekáváním přesvědčivého vítězství strany, ke kterému skutečně došlo. Je třeba říci, že pozice strany nebyla stejně silná ve všech provinciích, v některých byl vliv dokonce nepatrný, ale celkový úspěch snad až zaslepil představitele strany, kteří měli tendenci přeceňovat volební výsledky. Zřejmě i z tohoto důvodu odmítli nabídku Muslimské ligy na vytvoření koaličních vlád

²⁷ VON TUNZELMANN, s. 86–94.

²⁸ COPLAND, Ian, *The Princely States, the Muslim League, and the Partition of India in 1947*. In: *The International History Review* 13, 1991, 1, s. 45–46; BRENDON, s. 393; SPEAR, *A History*, s. 206–209.

v provinciích, kde Indický národní kongres nezískal většinu, což se ve světle pozdějších událostí jeví jako osudová chyba. Díky pocitu vlastního uspokojení došlo k podcenění možností Muslimské ligy a také schopností jejího nového předsedy Džinnáha, který byl bezpochyby velmi schopným politikem. Odmítnutí přineslo konec veškerým nadějím na spolupráci těchto dvou stran, znamenalo odklon muslimů od Indického národního kongresu, vyvolalo značné protikongresové nálady a bylo chápáno jako neochota spolupracovat s muslimy jako s celkem. Obavy z nerespektování muslimských zájmů postupem let přerostly v odpor a nenávisť, která se rozšiřovala mezi hinduisty a muslimy navzájem a vedla k tragickým událostem spojeným s koncem britské koloniální správy nad subkontinentem.²⁹

Indický národní kongres se po volbách zaměřil na práci provinčních vlád, které se zasloužily o propuštění politických vězňů, prosazení zákonů alespoň částečně ulehčujících život zemědělcům, položení základů všeobecného školního vzdělání a dosažení pokroků ve zdravotnictví. Stejně tak se na svoji stranu snažil získat také širší muslimské vrstvy, ale toto snažení se nesetkalo s úspěchem a naopak ještě více popudilo představitele Muslimské ligy, kteří také bojovali o rozšíření svého vlivu. Přece jen trochu mimo zájem započala reorganizace Muslimské ligy pod vedením Džinnáha, který ji i díky své cílevědomosti a svým schopnostem proměnil v masovou stranu. Mezi muslimským obyvatelstvem strana velmi rychle získávala vliv, Džinnáh se stal skutečným mluvčím širokých muslimských vrstev a díky propagaci muslimského národa získával na prestiži. I díky svému vlivu tak mohl žádat, aby byla Muslimská liga uznána za jediného oprávněného mluvčího indických muslimů, v čemž ho nakonec ochotně podpořila vláda v Dillí.³⁰

V roce 1938 se stal vedoucím mužem Indického národního kongresu Subháščandra Bose, též někdy označovaný jako Subhás Čandra Bose, který za své zvolení vděčil jistě i narůstajícím radikálním tendencím v Indii i uvnitř strany. On sám byl zastáncem nekompromisního postupu a postoje vůči Britům, v minulosti kritizoval Gándhího vedení politického boje, a ačkoli nyní tento nenásilný postup ve svém projevu snad i částečně uznával jako vhodnou taktiku, tak se jen těžko dalo předpokládat, že zcela upustí od násilných forem boje. Z počátku se ale zaměřil především na rozvoj domácího průmyslu pomocí zřízení Národní plánovací komise pod předsednictvím

²⁹ BILGRAMI, s. 195; BRENDON, s. 393–394; THOMAS, MOORE, BUTLER, s. 27.

³⁰ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 264; PANDEY, Deepak, *Congress-Muslim League Relations 1937–39. 'The Parting of the Ways'*. In: *Modern Asian Studies* 12, 1978, 4, s. 643–664.

Néhrúa, což bylo významné z hlediska budoucí ekonomiky svobodné Indie. Situace uvnitř Indického národního kongresu se vyostřila po podepsání Mnichovské dohody, kdy začínalo být jasné, že válka se stala neodvratnou záležitostí, a Bose začal své krajany připravovat na možnost využít této příležitosti pro osvobození Indie, což bylo absolutně nepřijatelné pro Gándhího i Néhrúa. V lednu 1939 se volil nový předseda strany a Gándhího kandidát neuspěl, což znamenalo znovuzvolení Boseho. Ten byl nakonec donucen, po osobní rozmluvě s Gándhím a rezignacemi v pracovním výboru, abdikovat. Se svými stoupenci však vytvořil organizaci Pokrokový blok a z Indického národního kongresu byl formálně vyloučen.³¹

Během třicátých let se formovaly také postoje Indického národního kongresu s ohledem na rostoucí možnost celosvětového konfliktu. Představitelé národního hnutí jednoznačně odsuzovali japonské a fašistické agrese a také se distancovali od britské politiky, která svými ústupky v podstatě nepřímou agresorům napomáhala v naplnění jejich cílů. Je zajímavostí, že v období roku 1938 projevovali Indové sympatie vůči ohroženému Československu, které se projevily také zakládáním indicko-československých společností, z nichž první zahájila činnost v Bombaji v létě 1938 pod předsednictvím Boseho. Indický národní kongres se netajil svou kritikou Chamberlainovy politiky appeasementu a například Néhrú již během jejího praktikování odhadl nevyhnutelné důsledky tohoto přístupu, který nakonec znamenal jen oddálení budoucího konfliktu. Je ale nutné říci, že indiští představitelé nemohli zřejmě zcela pochopit problematiku politického rozhodování Velké Británie v dané době a na aspekty evropské krize nahlíželi především z hlediska indických zájmů a s ohledem na nezávislou budoucnost Indie.³²

Od vypuknutí druhé světové války uplynulo jen několik dní, než britská vláda prostřednictvím místokrále, kterým byl Victor Alexander John Hope, markýz z Linlithgow, prohlásila Indii za válčící zemi bez jakékoliv předchozí konzultace s indickými představiteli. Výbor Indického národního kongresu situaci projednával 14. září, kdy členové jednoznačně odsoudili německou agresi vůči Polsku a prohlásili, že účast či neúčast Indie ve válce je jen její záležitostí. I přes nesouhlasný postoj s britskou politikou třicátých let byl Indický národní kongres ochotný spolupracovat a zúčastnit se boje za ideály parlamentní demokracie a lidské hodnoty proti fašismu

³¹ SARKAR, Jayabrata, *Power, Hegemony and Politics. Leadership Struggle in Congress in the 1930s*. In: *Modern Asian Studies* 40, 2006, 2, s. 347–350; STRNAD, FILIPSKÝ, HOLMAN, VAVROUŠKOVÁ, s. 810.

³² KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 266–267.

a nacismu. Výbor ve schválené rezoluci dočasně odložil možnost přerušení spolupráce s koloniální vládou, ale své rozhodnutí podmínil rovnoprávným a partnerským postavením Indie, právem na sebeurčení, a vyzval britskou vládu, aby veřejně formulovala své válečné cíle. Cílem Indického národního kongresu rozhodně nebylo vést válku za uchování koloniálního režimu. Muslimská liga zaujala stanovisko o tři dny později, podmínila spolupráci s Brity rozpuštěním kongresových vlád v provinciích a žádala slib od britské správy, že žádné budoucí ústavní změny nebudou moci být provedeny bez souhlasu Muslimské ligy.³³

Místokrál vydal 18. září ne příliš konkrétní prohlášení o válečných cílech, v němž odkazoval na zákon o Indii z roku 1935 a sliboval, že spolupráce může být rozšířena tím, že Indie zaujme důležité místo mezi dominii. Zároveň dodával, že podmínkou pro každé budoucí ústavní jednání je dohoda a spolupráce mezi všemi stranami a skupinami země, což byla jasná a uspokojivá odpověď na požadavky Muslimské ligy, ale ne pro Indický národní kongres. Vše vyústilo v rezignaci ministrů provinčních kongresových vlád, spolupráce s Brity skončila ve všech provinciích, kromě regionálních nekongresových vlád v Paňdžábu a Bengálsku, a vládu autoritativně převzali guvernéri. Místokrál demisi přijal a upozornil, že příště se může Indický národní kongres vrátit do vlády jen v koalici s Muslimskou ligou. Britská správa se začala mnohem více zajímat o muslimské obyvatelstvo a politicky favorizovala Muslimskou ligu, čímž velmi obratně prohlubovala rozpory mezi hinduistickou a muslimskou stranou. Indický národní kongres trval na tom, že spolupracovat může jen při uznání nezávislosti Indie a demokratickém zvolení ústavodárného shromáždění. Neúspěchy Spojenců snad i vyvolávaly naději, že britská správa bude přístupná k rozhovorům a možným změnám, ale nestalo se tak.³⁴

V březnu 1940 se konal v Láhauru sjezd Muslimské ligy, na kterém byla schválena rezoluce požadující vytvoření nezávislého islámského státu v Indii. Džinnáh zde dovedl k vrcholu své požadavky v rámci teorie dvou národů a v tzv. pákistánské rezoluci o odtržení provincií, kde má převahu muslimské obyvatelstvo. Prozatím ale nedošlo ke zdůvodnění myšlenky muslimského národa a ani nebyly přesně stanoveny územní požadavky, což představovalo důležitý a logický krok. Miliony muslimů pobývaly v Indii a potvrzení toho, že se jich muslimský stát geograficky netýká, by mohlo znamenat jejich odklon od podpory jeho následného vzniku. Výsledek sjezdu se

³³ ALI, Rabia Umar, *Empire in Retreat. The Story of India's Partition*, Oxford 2012, s. 31–32.

³⁴ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 268; PILÁT, *Džaváharlál*, s. 78.

tak stal zásadním a osudovým rozhodnutím, které znamenalo konec snům o jednotě Indie, jelikož je nemožné vytvořit jednotný stát, když s tím nesouhlasí všichni obyvatelé.³⁵

V průběhu roku 1940 se válečná situace vyvíjela výrazně v neprospěch Spojenců, v Londýně nastoupila vláda Winstona Churchilla, jehož kabinet 8. srpna uveřejnil nabídku Indii. Ta však slibovala znovu pouze dominiální statut a zároveň zdůrazňovala, že není možné předat správu země vládě, která nemá autoritu mezi všemi prvky indického národního života, což samozřejmě byla narážka na muslimské obyvatelstvo. Veškeré možné změny pak měly být konzultovány až po konci války. Muslimská liga tuto nabídku přijala, Indický národní kongres odmítl a do svého čela znovu povolal Gándhího, který měl vést a organizovat nenásilný boj za svobodu Indie s cílem prozatím vybojovat zpět alespoň právo svobody projevu. Došlo k vyhlášení individuální a následně „zastupitelské“ občanské neposlušnosti ve čtyřech vlnách, kdy postupně členové strany na různých pozicích porušovali zákaz svobody projevu. Britská správa reagovala rozsáhlým zatýkáním a nepřijímání změn stále více zdůvodňovala nemožností dohody mezi Indickým národním kongresem a Muslimskou ligou, klíčovou pozici muslimského obyvatelstva nadále zdůrazňoval nejen místokrál lord Linlithgow, ale také ministr pro Indii lord Leopold S. Amery. Zmíněná neposlušnost pokračovala po celý rok 1941, naději na budoucí změnu vyvolalo podepsání Atlantické charty v srpnu téhož roku, jejíž třetí bod uznává právo národů zvolit si formu vlády, ale Churchill razantně vyloučil Indii z platnosti charty. Situaci částečně proměnil vstup Japonska do války a jeho rychlý postup v jihovýchodní Asii, který velmi brzy ohrožoval samotnou Indii. Indický národní kongres upustil od doktríny nenásilí pro případ obrany své země proti agresorovi, hnutí neposlušnosti v podstatě v tichosti doznělo a britská vláda sice zůstávala neoblomná vůči požadavkům Indického národního kongresu, ale koloniální správa začala ochotně propouštět uvězněné z důvodu starosti o bezpečnost Indie.³⁶

Nejen ve Velké Británii, ale také v USA a Číně začala převládat obava o bezpečnost Indie a vzrůstal zájem o její případnou roli v rámci odporu proti Japonsku. Jako nejdůležitější úkol se jevílo ukončení britsko-indického napětí, a proto na jaře 1941 prezident Franklin Delano Roosevelt a ministr zahraničí Cordell Hull apelovali na britskou vládu, aby poskytla Indii dominiální statut, avšak bezvysledně. Po své návštěvě

³⁵ BRENDON, s. 396–397; MOORE, R. J., *Jinnah and the Pakistan Demand*. In: *Modern Asian Studies* 17, 1983, 4, s. 543–548; SPATE, O. H. K., *The Partition of India and the Prospects of Pakistan*. In: *Geographical Review* 38, 1948, 1, s. 7–8.

³⁶ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 268–269.

Indie hovořil o politické situaci a o nutnosti změny britské politiky také Čankajšek, o čemž informoval Roosevelta i Churchilla. V USA se při zasedání zahraničního výboru senátu začaly ozývat hlasy, že je třeba prosadit indickou autonomii pomocí diktátu Velké Británie. Nicméně také v Londýně sílilo volání po dohodě nejen v tisku, ale také přímo mezi poslanci a ve vládě. Z Indie přišlo memorandum požadující nejen přeměnu výkonné rady generálního guvernéra na indickou národní vládu, ale i to, aby bylo se zemí jednáno jako s rovnoprávným dominiem. Premiér Churchill však veškerý nátlak a požadavky až přezíravě odmítal. Prezident Roosevelt nicméně zůstával neoblomný ve své snaze změnit indickou situaci, na Indii nahlížel jakožto na strategickou zásobárnu surovin a lidských zdrojů pro boj proti Japonsku. Právě rychlý japonský postup v sousední Barmě přispíval k nutnosti okamžitě tento problém vyřešit. Roosevelt naléhal na Churchilla pomocí sice diplomatických, ale tvrdě formulovaných telegramů, které téměř přesahovaly hranici možného dialogu mezi spojenci.³⁷

Den po poslední zprávě od amerického prezidenta a čtyři dny po obsazení barmského Rangúnu japonskými jednotkami Churchill oznámil vyslání pověřeného člena vlády do Indie, jehož úkolem bude jednání s představiteli indického národního hnutí. Je nutno říci, že ve skutečnosti se jednalo o politický tah, který měl uklidnit válečné spojence i kritiky a vyvolat zdání ochoty změnit situaci ze strany britské vlády. Do Dillí přiletěla 23. března 1942 komise pod vedením sira Stafforda Crippse, který byl přece jen v určité míře nakloněn národním aspiracím Indů. Započala jednání o návrhu deklarace, která měla v podstatě více konkretizovat návrhy ze srpna roku 1940. Bylo navrženo, že po konci války a volbách do provinčních legislatur zvolí poslanci zákonodárných shromáždění ústavodárný orgán, který bude doplněn zástupci knížecích států v proporci dle počtu obyvatel. Cílem tohoto orgánu následně bude vypracování ústavy Indické unie s dominiálním statutem, přičemž každá provincie by měla právo zůstat mimo tuto unii, pokud by nesouhlasila se všemi body ústavy. Prozatímně bylo navrženo zachování ústavy z roku 1935, to však mělo poskytnout částečnou zodpovědnost indického lidu na obraně země, přizvání indických zástupců do ústředních orgánů výkonné moci, provinčních rad a orgánů Commonwealthu, kde by mělo docházet ke spolupráci. Nicméně Cripps již během prvních rozhovorů pochopil, že

³⁷ Tamtéž, s. 270–271.

deklarace bez faktického předání moci do rukou indického lidu je pro Indický národní kongres nepřijatelnou nabídkou.³⁸

Jako vážný problém se ukázaly být napjaté vztahy mezi Crippsem a místokrálem Linlithgowem, který od počátku vystupoval proti deklaraci, jejíž možné přijetí jednoznačně odmítal, a začal hrozit svou rezignací. Nicméně Cripps navrhoval odvolání současného místokrále, a proto s ním směr postupu během rozhovorů ani nekonzultoval. Místokrál kontroval tím, že Crippsovy pokusy přistoupit na požadavky Indů blokoval, a právě kvůli tomu si vymohl možnost přímého spojení s Churchillem. Cripps během jednání s Indickým národním kongresem připustil možnost určitých změn plánované deklarace, kdy by došlo k přejmenování výkonné rady na národní vládu, indiští zástupci pak měli obsadit ministerstva včetně resortu obrany, ale v tomto konkrétním případě by plně respektovali britskou kontrolu nad válečnými operacemi stejně jako práva vrchního velitele polního maršála lorda Archibalda Percivala Wavella. Indický národní kongres byl v podstatě ochotný přijmout deklaraci s těmito úpravami, avšak v Londýně zasáhl proti dohodě místokrál Linlithgow a premiér Churchill odmítal jakékoliv úpravy předchozího návrhu. Cripps byl nucen upustit od plánovaných úprav a původní návrh deklarace samozřejmě nemohl Indický národní kongres přijmout. Crippsova mise byla ukončena a on sám před svým odletem ostře vystoupil proti jednání Indického národního kongresu, v čemž překvapivě pokračoval i po svém návratu do Anglie.³⁹

Možnost dohody s Brity a mobilizace indického lidu k boji proti Japoncům pod vedením národní vlády již nebyla možná, přitom japonské jednotky se skutečně začaly nebezpečně přibližovat k území Indie. Začala evakuace východních oblastí a měst v okolí Bengálského zálivu, existovaly plány na rozsáhlou evakuaci obyvatel, ale britská správa přesto odmítala vyzbrojit indický lid, aby mohl bránit svou vlast proti nepříteli. Koloniální vláda se naopak připravovala na potlačení Indického národního kongresu i s možností deportace a internace jeho hlavních představitelů. V dubnu 1942 Gándhí poprvé vyzval Brity, aby opustili Indii, v květnu pak následovalo odmítnutí deklarace navrhované Crippsem. Pracovní výbor Indického národního kongresu se poté v červenci sešel ve Vardze, kde Gándhí rozvinul myšlenky týkající se protibritského hnutí pod názvem „Opusťte Indii!“. Vycházel ze zkušeností indického lidu s britskou nadvládou, které indické představitelé utvrdily v tom, že britská vláda v Indii musí

³⁸ LOUIS, William Roger, *Ends of British Imperialism. The Scramble for Empire, Suez and Decolonization*, London 2006, s. 387; Tamtéž, s. 398–399.

³⁹ GREENBERG, Michael, *India's Independence and the War*. In: *Pacific Affairs* 15, 1942, 2, s. 182–184.

s okamžitou platností skončit. Tento postup byl schválen 8. srpna v Bombaji také Všeindickým výborem Indického národního kongresu.⁴⁰

Vyhlášení rezoluce však necílilo pouze na projevení a posílení odporu proti koloniální vládě, ale zástupci Indického národního kongresu si byli velmi dobře vědomi toho, že vnitropolitická situace v zemi není ideální. Projevovaly se zesilující tendence Muslimské ligy bojující za rozdělení státu, knížata chtěla nezávislost svých států a liberální strana navrhovala vznik pěti dominií. Indický národní kongres věřil, že pokud se podaří nyní převzít moc, tak je ještě možné zachránit jednotu země. Nicméně britská reakce na přijetí rezoluce byla tvrdá a rychlá, již 9. srpna došlo k zatčení vedoucích představitelů Indického národního kongresu, činnost strany byla postavena mimo zákon, její majetek zkonfiskován a nakonec byli zatčeni všichni její významnější členové. Indický lid odpověděl spontánním povstáním, které však často nebylo organizované, a tak docházelo i k násilným střetům. Lidé začali obsazovat úřady, vztyčovali indickou trikoloru na správních budovách, docházelo k útokům na železnice a ostatní komunikace. Několik týdnů měla policie, armáda i letectvo problém potlačit odpor, ale 10. září Churchill oznámil vítězství Britů nad povstalci. Přestože se Gándhí jménem Indického národního kongresu distancoval od násilných činů, mohli Britové velmi snadno označovat „Srpnovou revoluci“ za připravenou akci této strany, zejména proto, že se od ní distancovaly všechny ostatní indické politické strany včetně Muslimské ligy.⁴¹

Na jaře 1943 vyvstal další problém, a to zhoršující se situace v Bengálsku, kde zcela reálně začal hrozit hladomor. Vláda obviňovala spekulanty ukrývající obilí, ve skutečnosti však rolníci veškerou svou úrodu prodali, když začaly ceny stoupat. Vláda jen řešila, zda se jedná o problém se zásobováním nebo zda nastalou situaci označit za hladomor, a obyvatelům doporučila méně jíst. Ke katastrofě přispěla i některá vládní opatření, například v dubnu byl vydán rozkaz o konfiskaci nákladních člunů, což znamenalo, že statisíce lidí nemohly přepravovat potraviny a využívat rybolov k zisku alespoň nějakého jídla. Navíc během války byly zabaveny miliony kilogramů rýže a pod hrozbou japonského útoku došlo k evakuaci obyvatel, což znamenalo více neobdělané půdy. Trvalý problém pak představovalo daňové zatížení, zadluženost místních rolníků, zničené zavodňovací systémy a stále klesající výnosy půdy. To vše postupně vyústilo v ničivý hladomor, který v roce 1943 zasáhl oblast Bengálska, a k němuž britská správa

⁴⁰ FERGUSON, s. 346; PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 246.

⁴¹ STRNAD, FILIPSKÝ, HOLMAN, VAVROUŠKOVÁ, s. 814.

přístupovala se značnou lhostejností a nevšimavostí. O situaci se začalo jednat až v září, ale žádná pomoc obyvatelstvu nebyla poskytnuta a hovořilo se o podstatně menším počtu obětí, než jaká byla skutečnost. Zatímco britská správa hovořila o necelých 700 tisících mrtvých v důsledku hladu a nemocí, tak ostatní odhady se přikláněly k počtu 3,5 či 4,5 milionů obětí. Objevil se tak další důvod k odporu proti koloniální nadvládě, která v podstatě neudělala nic proto, aby nastalou situaci v Bengálsku alespoň zmírnila.⁴²

Na podzim roku 1943 na pozici místokrále nastoupil lord Wavell, dosavadní vrchní velitel ozbrojených sil v této oblasti. Přišel v době, kdy již začínalo být jisté, že změny globální politiky a aspirace asijských národů povedou ke konci koloniálních říší, a že tudíž i Indie získá svou nezávislost. Bylo také jisté, že do dalšího a posledního stadia boje za nezávislost půjdou představitelé Indie již rozdělení. V červenci 1944 došlo k návrhu, v němž byl odsouhlasen vznik Pákistánu, pokud se obyvatelstvo většinově muslimských provincií demokraticky rozhodne a pokud Britové předají Indům moc. Džinnáh se ale nacházel v pozici, kdy mohl za britské podpory diktovat podmínky a trval na tom, že nejprve vznikne Pákistán a až poté bude následovat nezávislost. Na jeho názorech nemohly nic změnit ani zářijové rozhovory s Gándhím. Místokrál se mezitím po poradě s guvernéry připravoval na obnovení politického života v Indii a na zahájení jednání o ústavních změnách po konci války. Uvědomoval si, že po ukončení 2. světové války, ve které Indie přinesla velké oběti, se již indický lid nespokojí jen se sliby, jak tomu bylo po té první. Nicméně britská vláda ještě úplně nevzdávala svůj boj a ministr pro Indii lord Amery nabízel jen deklaraci z března 1942 beze změn. Vláda sice mluvila o víře v dohodu indických představitelů, ve skutečnosti ale usilovala o to, aby se nedohodli. Věrnost knížecích států představovala pro Brity trumf, kterým se dalo bojovat proti jednotě Indie. Spoléhat mohli také na rostoucí rozbroje mezi hinduisty a muslimy a na neochotu muslimů přijmout řešení pro celou a jednotnou zemi.⁴³

Místokrál Wavell po návratu z jednání v Londýně svolal konferenci, která proběhla od 25. června do 14. července 1945 v Simle. Ta vzbuzovala naděje nejen proto, že byla svolána po návratu místokrále z Londýna, ale také díky skutečnosti, že došlo k propuštění všech zatčených členů pracovního výboru Indického národního

⁴² BAILEY, Sydney D., *Post-Mortem on the Bengal Famine*. In: *Far Eastern Survey* 14, 1945, 25, s. 373–374; GREENOUGH, Paul R., *Indian Famines and Peasant Victims. The Case of Bengal in 1943–44*. In: *Modern Asian Studies* 14, 1980, 2, s. 209–212.

⁴³ ALI, s. 36–37; PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 254.

kongresu. Předmětem jednání bylo zformování nové výkonné rady, kde by vedle místokrále a vrchního velitele ozbrojených sil zasedli zástupci indických stran. Indický zástupce měl nyní zastávat vedoucí úlohu v oblasti zahraničních vztahů. Úkolem vlády se mělo stát pokračování ve válce v Asii a příprava nové ústavy. Při sestavování nové vlády se ale vyskytl problém, když Džinnáh požadoval, aby právo jmenovat do vlády muslimské politiky měla jen Muslimská liga. Místokrál konferenci na doporučení konzervativní britské vlády ukončil a jednání tak skončilo neúspěchem. Mohlo by se zdát, že situace se příznivě vyvíjí pro Velkou Británii a že bude možné díky rozbrojům mezi indickými představiteli zachovat vládu nad Indií, ve skutečnosti však sice Džinnáh vystupoval proti jednotné Indii, ale zásadně trval na vzniku nezávislého Pákistánu. Jak hinduisté, tak i muslimové rozhodně chtěli konec britské vlády v zemi, jen nebyli schopni se úspěšně domluvit.⁴⁴

Mezitím se proměnila také situace na Britských ostrovech, kde po volbách nastoupila labouristická vláda, která se zdála přece jen přístupnější k jednáním o proměně indické politiky. Nelze si však představovat, že vláda měla ihned ucelenou představu o postupu vůči Indii, a proto se k ní část Indického národního kongresu stavěla se značnou nedůvěrou. Nicméně tři nejdůležitější muži zabývající se indickou problematikou, tedy premiér Clement Attlee, ministr pro Indii lord Frederick William Pethick-Lawrence a ministr obchodu Stafford Cripps, se nebránili možnosti předat moc do rukou indického lidu, i když je nutno zdůraznit, že prozatím nehodlali překročit návrh z roku 1942 a při jeho realizaci chtěli postupovat velmi obezřetně. Prvním krokem se stalo vyhlášení voleb do legislatur na prosinec roku 1945, místokrál Wavell v září hovořil o záměru svolat po volbách ústavodárný orgán a připravit návrh budoucí smlouvy mezi Indií a Velkou Británií. Volby z prosince 1945 potvrdily rozdělení sil mezi Indický národní kongres a Muslimskou ligu a byly provázeny rozmachem lidového hnutí. Široké masy dávaly stále více najevo svou nespokojenost s koloniální vládou a Indie mířila do rozhodujících a bouřlivých roků 1946 a 1947.⁴⁵

⁴⁴ ALI, s. 37–38; PYLEE, s. 39–40.

⁴⁵ PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 255; THOMAS, MOORE, BUTLER, s. 50–51.

2 Období let 1946 a 1947

Neklidná atmosféra přetrvávala i na počátku roku 1946, kdy sílily zejména protesty proti zapojení indických vojáků při snaze obnovit koloniální režimy v Indonésii či Indočíně a boj za svobodu v téměř celé jihovýchodní Asii i nadále podporoval protibritské nálady v zemi. Místokrál Wavell dokonce uvažoval o tom, že k udržení klidu využije vojenské moci, avšak tato možnost byla zamítnuta přímo v Londýně. Nutno říci, že sama koloniální vláda svými rozhodnutími mohla podněcovat určitý neklid. Její největší chybou vedoucí k rozbourání napříč politickým životem byl veřejný proces se zajatými důstojníky Indické národní armády, v jejímž čele stál Bose. Vlastně až počátek procesu v listopadu 1945 přinesl veřejnosti informace o činnosti této armády bojující po boku Japonců, o jejich vlastenectví a boji za nezávislost Indie. Je samozřejmé, že vzhledem k okolnostem doby indický lid projevoval sympatie se zatčenými a během procesu probíhala řada demonstrací a stávek. Hlavní přelíčení proběhlo v únoru 1946 v Červené pevnosti v Dillí, důstojníci byli obviněni z velezrady a zločinů proti lidskosti, jejich obhajoby se ujali představitelé Indického národního kongresu včetně Néhrúa a prostřednictvím Džinnáha se procesu zúčastnila také Muslimská liga. Obyvatelé Indie v obžalovaných viděli především bojovníky proti Britům, kteří se snažili všemi prostředky bojovat za nezávislost své země. Trestem za vedení války proti králi měla být smrt nebo deportace, vzhledem k napjaté situaci ale soud obžalované zprostil viny a bylo přistoupeno jen k jejich degradaci.⁴⁶

Situaci už však nebylo možné uklidnit, vlastenecké cítění s touhou po svobodě se začalo šířit i mezi indickými vojáky, kteří dosud stáli stranou, jelikož mezi armádou a normálními obyvateli vždy existuje určitá bariéra. Ke změně došlo také díky tomu, že ozbrojené síly Britské Indie, tedy především letectvo, námořnictvo a speciální složky, tvořily nyní statisíce Indů, kteří byli rekrutováni v posledních letech. Jednalo se o dobrovolníky z řad rolníků, dělníků a studentů středních i vysokých škol ovlivněné průběhem národního hnutí, kteří se přidali k armádě především kvůli existenčním důvodům a jejichž všeobecný i politický rozhled se odlišoval od poněkud žoldnéřského postoje kmenového koloniálního vojska. Armádním nepokojům předcházely protibritské demonstrace v Kalkatě v listopadu 1945 a v únoru 1946, které se proměnily

⁴⁶ COHEN, Stephen P., *Subhas Chandra Bose and the Indian National Army*. In: *Pacific Affairs* 36, 1963/1964, 4, s. 418–422; KNIGHT, Yasmin, *The Great Partition. The Making of India and Pakistan*, New Haven 2007, s. 29–30.

v pouliční boje a postupně se přenesly do dalších měst. Účast vojska a značná krutost při potlačování protestů vedla k eskalaci přítomného napětí, v lednu 1946 vstoupilo v Bombaji do stávků 1 500 indických letců, britští velitelé ale ještě dokázali tuto stávku potlačit. V Bombaji byla následně 18. února zahájena protestní hladovka námořních kadetů Královského indického loďstva, jakožto důsledek stížností na chování britských důstojníků a špatnou stravu na výcvikové základně.⁴⁷

Právě v Bombaji se nacházela jedna z největších pozemních výcvikových kasáren, pobřežní kasárna a v přístavu kotvilo kolem 50 válečných plavidel, z toho 20 bitevních lodí. Kadeti požadovali stejné podmínky jako v britském Královském loďstvu, propuštění zajatých členů Indické národní armády a stažení indických jednotek z Indonésie. Jejich protestní hladovka a stávka se rychle rozšířila do okolních kasáren, na válečné lodě indické flotily a také do dalších přístavů, například do Thánénu, Kalkaty a Karáčí. Během několika dnů se situace proměnila v ozbrojené povstání přibližně 20 tisíc námořníků Královského indického loďstva, které zasáhlo všechny lodě v přístavu i na moři, vzbudilo odezvu na námořních základnách v jihovýchodní Asii, sympatie a solidaritu projevíly také indické oddíly letectva a jednotky pozemní armády. V Bombaji dokonce došlo ke zřízení stávkového výboru. Britové byli rychlým vývojem situace zaskočení, problémy v armádě ukázaly, včetně nespokojenosti britského personálu RAF, který nelibě nesl odklad demobilizace a návrat domů, že bude třeba jednat.⁴⁸

Po vypuknutí povstání námořníků začali Britové stahovat všechny dostupné vojenské i námořní posily Královského loďstva do Bombaje, pozice povstalců byly brzy obklíčeny, ale přesto se britští vojáci marně pokoušeli 21. února proniknout na nádvoří kasáren. Do následné přestřelky se zapojily i lodě pod velením indických posádek, v průběhu boje vystoupil v rozhlasu velitel Královského indického loďstva admirál Godfrey, který vyzval námořníky, aby se vzdali. Byl si velmi dobře vědom zdrcující převahy na britské straně a uvědomoval si možnost zničení celého indického loďstva. Tentýž den se bojovalo také v přístavu v Karáčí, kde 600 indických námořníků bojovalo proti britské přesile. K Bombaji i Karáčí byla zaměřena pozornost britské i indické veřejnosti, která projevovala sympatie s námořníky. Patél jménem Indického národního kongresu vyjednával s předsedou stávkového výboru o ukončení povstání. Faktem je, že námořníci zůstali prakticky bez účinné politické pomoci, jelikož Indický národní

⁴⁷ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 279.

⁴⁸ JAMES, s. 549–550.

kongres i Muslimská liga sice měli pochopení pro stížnosti, ale probíhající revolta uvnitř ozbrojených sil rozhodně nebyla v jejich zájmu, obzvláště ne během probíhajících jednání o ústavním převzetí moci. S admirálem Godfreyem bylo dohodnuto ozbrojené příměří a když se Patél zaručil, že vyjedná, aby nebyli revoltující námořníci pronásledováni, tak 23. února kapituloval i stávkový výbor.⁴⁹

Během zmíněných protibritských demonstrací se snad až překvapivě dokázali v názorech sjednotit hinduisté a muslimové, příkladem se jim nejspíše stala soudržnost příslušníků rozdílných náboženských komunit v Boseho armádě, ke které indický lid po konci války vzhlížel. Byl to však poslední okamžik jednoty, protože během následujících jednání se projevily rozdílné představy Indického národního kongresu a Muslimské ligy o vzniku nezávislé Indie. Britská kabinetní mise vyslaná do země na jaře 1946 představovala zřejmě tu poslední možnost na zachování politické jednoty a jejím hlavním cílem bylo zjistit, jak obejít možné překážky během cesty k předání moci v zemi. Mise měla tři členy, z nichž každý byl vysoce postaveným členem britské vlády. Jednalo se o ministra pro Indii lorda Pethick-Lawrence, který byl jejím předsedou, ministra obchodu sira Stafforda Crippse a ministra námořnictví Alberta Victora Alexandera.⁵⁰

Členové mise si uvědomovali, že nelze nechat indické nacionalisty, aby situaci vyřešili jen mezi sebou, jelikož jejich jednání by znova vedla k otázce vytvoření či nevytvoření muslimského státu. Ostatně neúspěch, mimo jiné při konferenci v Simle, ukazoval, že díky neústupnosti Džinnáha a celé Muslimské ligy došlo ke krachu pokusů usilujících o udržení jednoty Indie. Vyslaní politici společně s místokrálem hovořili s indickými politiky, guvernéry provincií, členy indické vlády, představiteli menšin i vládci knížecích států o možných způsobech, zásadách a mechanismech, které by byly použity k dekolonizaci země. Stále více se ale ukazovalo, že požadavky a stanoviska Indického národního kongresu a Muslimské ligy jsou příliš rozdílné a vyhraněné, a že jejich natolik odlišné přístupy nelze snadno překonat. Při nemožnosti dospět k dohodě obou vedoucích indických politických stran nakonec kabinetní mise 16. května předložila svůj kompromisní plán, jehož vytvoření předcházela rozbor všech důležitých důvodů, a to demografických, správních, ekonomických i vojenských, které hovořily proti úplnému rozdělení země. Představitelé mise zastávali názor, že návrh Muslimské ligy o vytvoření tzv. „velkého Pákistánu“, který by se skládal z celých většinově

⁴⁹ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 280.

⁵⁰ KHAN, *The Great*, s. 55–56.

muslimských provincií, či tzv. „malého Pákistánu“, což představovalo provincie bez hinduistických okresů, je naprosto nepřijatelný a absurdní z hlediska náboženských menšin, jelikož vůbec nic v náboženské otázce a problematice nevyřeší.⁵¹

Kompromisní plán navrhoval vytvoření Indické unie, v jejíž kompetenci by byly záležitosti zahraniční politiky, obrany a komunikace, zároveň by dostala i pravomoc na získávání finančních prostředků. Ústřední legislativní sbor měl projednávat zásadní záležitosti, zákon by však mohl vstoupit v platnost až po schválení většinou hinduistů i muslimů a po souhlasu zákonodárného shromáždění. Jednotlivé provincie by se mohly sdružovat do seskupení se značnou místní autonomií. V podstatě se předpokládal vznik federální vlády zahrnující celou Indickou unii i přidružené knížecí státy, společná agenda by se omezila na oblast zahraniční politiky, dopravy, obrany a na právo ukládat daně, které by pokryly federální rozpočet. Všechny ostatní pravomoci pak měly vykonávat právě provincie a knížecí státy. Provincie se dle návrhu dělily do třech skupin, kdy skupina A představovala převážně muslimský severozápad, skupina B zejména hinduistické provincie a skupina C pak muslimské provincie na východě, kterým náležela vlastní legislatura a vláda, stejně jako právo vystoupit z regionální skupiny, avšak až po uskutečnění prvních voleb dle nové ústavy. Návrh doporučoval okamžité vytvoření prozatímní vlády, ve které by všechny posty zaujali indičtí ministři.⁵²

Z počátku se mohlo zdát, že návrh bude základem kompromisu, jelikož ho v zásadě uznal Indický národní kongres i Muslimská liga, přestože jejich důvody nebyly totožné. Džinnáh v něm fakticky viděl realizaci autonomního Pákistánu díky vytvoření regionálních skupin provincií, Néhrú zase naopak projevoval spokojenost s odmítnutím rozdělení Indie na dva nezávislé státy. Indický národní kongres zdůrazňoval nutnost absolutně suverénního postavení Ústavodárného shromáždění poté, co začne skutečně fungovat, Muslimská liga naopak zdůrazňovala, že cílem všech indických muslimů i nadále zůstává nezávislý Pákistán. Jednání místokrále Wavella o sestavení prozatímní vlády nebylo úspěšné, Indický národní kongres se logicky odmítal vzdát práva nominovat muslimského zástupce mezi svými kandidáty a místokrál považoval za nemožné jmenovat vládu, ve které nebudou zástupci největší indické politické strany.

⁵¹ SPEAR, *A History*, s. 233; LLOYD, s. 323–324.

⁵² JUDD, *Impérium*, s. 348; SINGH, *Decolonization*, s. 193–194; SINGH, *Jinnah*, s. 312.

Kabinetní mise považující situaci za bezvýchodnou opustila Indii 29. června a místokrál ještě týž den jmenoval na přechodnou dobu vládu svých úředníků.⁵³

Nepřímé volby do Ústavodárného shromáždění proběhly v červenci a srpnu, avšak ke skutečnému zahájení činnosti tohoto orgánu chyběla vůle všech zúčastněných stran. Čtyři členové z 296 poslanců chyběli, jelikož sikhové odmítali svou účast, Indický národní kongres zastupovalo 201 poslanců, Muslimská liga byla reprezentována počtem 73 poslanců, osm poslanců bylo nezávislých a šest poslanců zastupovalo ostatní indické strany. V červenci se konalo zasedání celoindického výboru Indického národního kongresu v Bombaji, kde došlo k ratifikování návrhu kabinetní mise. Zásadní událostí ale bylo vystoupení Néhrúa, který přijetí zpochybnil díky tvrzení, že kromě vstupu do neomezeně suverénního Ústavodárného shromáždění není strana vázána vůbec ničím. Při prohlášení svého stanoviska odmítl jakákoli další omezení týkající se vnitřních indických záležitostí, a to včetně menšinové politiky, která by mohla vzejít z navrhované smlouvy s britskou vládou. Pokud se předtím zdálo, že by se podařilo zachovat velmi křehkou dohodu, tak nyní bylo jasné, že toto nepřiliš šťastné prohlášení ukončilo veškeré naděje. Zcela jistě se jednalo o událost, která přispěla ke změně průběhu situace.⁵⁴

V Londýně ihned zareagoval lord Pethick-Lawrence a varoval Néhrúa, že když Indický národní kongres přijal návrh kabinetní mise a účastní se Ústavodárného shromáždění zvoleného dle tohoto návrhu, tak se nelze vyvázat z podmínek, které již byly dohodnuty. Vzniklé situace dokázal nejvíce využít Džinnáh, který během zasedání celoindické rady Muslimské ligy na konci července v Bombaji ve svých projevech obviňoval Indický národní kongres, kabinetní misi i místokrále z toho, že ignorují a popírají legitimní zájmy indických muslimů. Nespolehlivostí největší indické strany mohl nyní zdůvodnit definitivní odvolání přece jen neochotně schváleného kompromisního návrhu. Místokrál nicméně pověřil Néhrúa sestavením prozatímní vlády, přičemž veškerý postup při ústních i písemných jednáních byl konzultován s londýnskou vládou a od lorda Pethick-Lawrence přišel návrh na přímé rozhovory obou představitelů náboženských skupin indického lidu v Londýně. Sám Néhrú vyzval Džinnáha a Muslimskou ligu k účasti v koaliční vládě, dokonce 15. srpna navštívil vůdce muslimské strany přímo v Bombaji.⁵⁵

⁵³ ALI, s. 40–42; OWEN, s. 290.

⁵⁴ KHAN, *The Great*, s. 57–66; THOMAS, MOORE, BUTLER, s. 51.

⁵⁵ JALAL, s. 211–215.

Odmítavé stanovisko Džinnáha už ale nemohl Néhrú změnit a toto rozhodnutí znamenalo, že skutečně první indická vláda se bude skládat ze zástupců Indického národního kongresu, včetně jejich muslimských členů a zástupců ostatních komunit, ale bez účasti ministrů za Muslimskou ligu, což ještě zvýšilo napětí mezi muslimy. To již bylo podpořeno předchozím oznámením Džinnáha, že je na čase, aby muslimský národ přešel k přímé akci, postavil se za Muslimskou ligu a neváhal přinést jakékoli oběti. Jakožto Den přímé akce byl vyhlášen 16. srpen 1946 a fakticky znamenal počátek boje motivovaného náboženskou nenávistí, jehož prvotním tragickým projevem byly kalkatské masakry, kdy bylo během jednoho týdne zasaženo násilnostmi až 15 tisíc lidí. Zatímco ve většině provincií se podařilo udržet relativní klid, tak právě v Bengálsku, kde provinční vládu ovládala Muslimská liga, došlo k bezrestným útokům proti hinduistům. Vláda v této provincii vyhlásila Den přímé akce jakožto státní svátek a v hlavním městě docházelo k pronásledování a vraždění jeho hinduistických obyvatel. Situace přetrvávala několik dní, z počátku bengálská policie, vojsko ani místní úřady nijak nezasáhly, stalo se tak až poté, co hinduisté začali odvetně zasahovat proti muslimským obyvatelům a po zásahu ozbrojených složek došlo k obnovení velmi vratkého míru. Faktickým důsledkem událostí bylo rozšíření náboženské nenávisti do ostatních oblastí, která se přesouvala společně s uprchlíky, kteří byli nuceni odejít ze svých domovů.⁵⁶

Průběh událostí v Bengálsku hluboce zasáhl Indii i její představitele, sám Gándhí se již soustředil především na snahu zklidnit napětí pomocí osobních návštěv v oblasti, a přestože stále vystupoval v roli rádce Indického národního kongresu, tak se jeho hlavním cílem stala snaha udržet jednotu mezi hinduisty a muslimy při touze zachovat jednotný stát. Nicméně v Dillí nadále pokračovala jednání o sestavení vlády, Britové obávající se rozšíření náboženských nepokojů chtěli co nejrychleji svěřit alespoň nějakou výkonnou moc do rukou Indů. Místokrál Wavell se pokusil získat do vládní koalice i Džinnáha, ale po jeho odmítnutí vyhlásil složení nové vlády, v níž zasedali i sikhové, kteří nakonec souhlasili i se vstupem do Ústavodárného shromáždění. Místokrál zůstal předsedou vlády, jak bylo stanoveno dle ústavy z roku 1935, a Néhrú zastával pozici jeho náměstka. Vzhledem k tomu, že se místokrál po

⁵⁶ KHAN, *The Great*, s. 62–68; SINGH, *Jinnah*, s. 328–329.

schválení z Londýna rozhodl nezasahovat do běžných záležitostí, tak se Néhrú stal fakticky premiérem země.⁵⁷

Nová vláda se ujala moci 2. září, představovala symbol vzájemné dobré vůle a následné spolupráce mezi britskými a indickými politiky, navíc místokrál i Néhrú projeví ochotu do budoucna doplnit vládu zástupci Muslimské ligy, pokud změní své doposud odmítavé stanovisko. Bylo jasné, že vedoucím mužem celé vlády je samozřejmě Néhrú, který kromě funkce premiéra zastával také post ministra zahraničních věcí a v jeho kompetenci byl také styk s ostatními zeměmi Commonwealthu. Ministrem obrany se stal sikh Baldév Sindh, Patél zastával funkci ministra vnitra, informací a rozhlasu, ministerstvo financí připadlo Johnu Mattháimu, který zastupoval indické křesťany. Mezi další představitele vlády patřili ministr komunikací Ásaf Alí, ministr zemědělství a výživy Rádžéndra Prasád, ministr práce Džagdžívan Rám, ministrem pošt byl Sajjad Alí Zahír, jenž zastupoval šíitské muslimy a v roce 1935 dokonce předsedal Celoidické muslimské konferenci. Ministerstva zabývající se ekonomikou byla rozdělena a jejich představiteli se stali ministr průmyslu a zásobování Č. Rádžagópáláčári, ministr veřejné práce, dolů a energetiky Sarat Čandra Bose, bengálský nacionalista a bratr Subháščandry Boseho, a ministr obchodu Kavésdží Bhábha, jenž zastupoval párskou komunitu. Neobsazená zůstala pouze dvě místa, která byla určena pro muslimy.⁵⁸

Muslimská liga i nadále nesouhlasila s indickou vládou, nicméně Néhrú se znovu pokusil jednat s Džinnáhem, stejně jako místokrál Wavell, který se snažil alespoň částečně uspokojit muslimské požadavky. Muslimská liga nakonec vyjádřila ochotu pro vstup do vlády, kde by ji zastupovalo pět zástupců, v jejichž čele stál nejbližší spolupracovník Džinnáha Lijákat Alí Chán. Je ale třeba říci, že jediným cílem Muslimské ligy bylo využít přítomnost ve vládě pro boj za samostatný Pákistán, takže nelze hovořit o nějaké rozsáhlé spolupráci. Vládní krizi poté vyvolalo odvolání přijatého návrhu kabinetní mise a účasti v Ústavodárném shromáždění svolaném na 9. prosince. Začínalo být téměř jasné, že Muslimská liga v podstatě sabotuje činnost tohoto orgánu pod hrozbou svého odchodu z jednání či bojkotu, navíc dalším problémem pro Indický národní kongres byl neochotný přístup ke spolupráci ze strany indických panovníků knížecích států. Krizi dočasně zažehnal ministr pro Indii lord

⁵⁷ BROWN, Nehru, s. 165; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 284.

⁵⁸ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 285; SARILA, Narendra Singh, *The Shadow of the Great Game. The Untold story of India 's Partition*, London 2007, s. 228–229.

Pethick-Lawrence, který pozval indické politiky do Londýna na jednání s britskou vládou přebírající veškerou iniciativu.⁵⁹

Ještě před odletem do Londýna se konalo zasedání Indického národního kongresu, na kterém padl požadavek, aby Muslimská liga znovu akceptovala návrhy kabinetní mise a potvrdila svou účast v Ústavodárném shromáždění, nebo naopak odvolala své ministry z vlády. Néhrú nakonec odjel do Londýna na sérii jednání, kterých se zúčastnil také místokrál Wavell, Džinnáh, Lijákat Alí Chán a Baldév Sindh. K dohodě ale nedošlo, jelikož se jako nepřekonatelný problém ukázal rozdílný výklad práva provincií vystoupit z regionálních skupin a Indický národní kongres se, zřejmě zcela reálně, obával nátlaku na voliče a zvolené poslance v muslimských regionech. Britská vláda ale trvala ve svém prohlášení z 6. prosince na možnosti vystoupení provincií až po proběhnutí voleb dle nové ústavy a mimo jiné začínala vystupovat ve prospěch Muslimské ligy. Džinnáh to považoval za vítězství a ještě v Anglii spustil kampaň na podporu Pákistánu.⁶⁰

Po návratu z Londýna místokrál zahájil stanovené zasedání Ústavodárného shromáždění i přes bojkot zástupců Muslimské ligy, která nicméně označila zasedání za neplatné a začala hrozit novou přímou akcí. Indický národní kongres v reakci naléhal na rezignaci ministrů Muslimské ligy ve vládě a v podstatě naznačoval možnost, že pokud se tak nestane, tak vládu opustí sami jeho zástupci. Nastupující krizi vyřešil premiér britské vlády Clement Attlee, který v Dolní sněmovně 20. února 1947 oznámil, že se Velká Británie stáhne z Indie a předá moc v kolonii do indických rukou nejpozději na konci června roku 1948. Místokrál Wavell se snažil přesvědčit premiéra, že předčasný odchod Britů povede k vlně násilí a náboženských nepokojů a násilnostem, které budou odpovědností Velké Británie, ale přesvědčit Attleeho se mu nepodařilo. Naopak došlo k jeho odvolání z funkce místokrále a na jeho místo nastoupil poslední britský místokrál Indie Louis Mountbatten, první hrabě Mountbatten z Barmy, který se funkce chopil 24. března 1947.⁶¹

Hrabě Mountbatten v podstatě představoval odhodlání britské vlády vyřešit indický problém co možná nejrychleji a nejslušněji, i proto se zdálo zcela na místě, aby posledním britským zástupcem v kolonii byl pravnuke královny Viktorie a bratranec

⁵⁹ JALAL, s. 225–232.

⁶⁰ LLOYD, s. 324; MOORE, R. J., *Jinnah and the Pakistan Demand*. In: *Modern Asian Studies* 17, 1983, 4, s. 557.

⁶¹ ALI, s. 45–47; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 286; SINGH, Anita Inder, *Decolonization in India. The Statement of 20 February 1947*. In: *The International History Review* 6, 1984, 2, s. 191–192.

krále a současně posledního indického císaře Jiřího VI. Ostatně díky službě v královském námořnictvu a skutečnosti, že zastával funkci vrchního velitele spojeneckých armád v jihovýchodní Asii, mohl ve své nové roli využít znalosti indických ozbrojených sil a celého subkontinentu. V jeho prospěch jistě mluvila i skutečnost, že byl, stejně jako jeho manželka Edwina, zastáncem poskytnutí svobody koloniím. Dá se říci, že jedinou drobnou chybou mohl být fakt, že zatímco Wavell byl považován snad až za přílišného stoupence indických muslimů, tak Mountbatten vystupoval naopak možná příliš přátelsky směrem k Néhrúovi a celému hnutí pod vedením Indického národního kongresu. Otázkou pak zůstává vztah mezi hraběnkou Edwinou Mountbattenovou a Néhrúem, který ale zřejmě nijak neovlivňoval či neznesnadňoval předání moci v Indii.⁶²

Ještě před přijetím funkce si Mountbatten vynutil mimořádnou pravomoc a volnou ruku při jednání, jelikož chápal slabiny návrhu kabinetní mise v rámci nastalé situace, kdy došlo k rozpoutání náboženských násilností na severozápadě země a v Paňdžábu. Prakticky ihned po svém příjezdu dospěl k rozhodnutí stanovit konečné datum britského odchodu z Indie a nakonec bylo za nejzazší termín stanoveno datum 15. srpna 1947, což znamenalo vyřešit a vypracovat budoucí uspořádání subkontinentu během pouhých pěti měsíců. Na počátku procesu vyřešení indické problematiky byl Mountbatten zaskočen rozhovory s Gándhím, který požadoval, aby Džinnáh sestavil novou prozatímní vládu jen z členů Muslimské ligy. Z pohledu Gándhího se jednalo o poslední pokus zachránit jednotu Indie a zachovat mír mezi hinduisty a muslimy, ale odmítnutí návrhu přišlo nejen od místokrále, ale také ze strany Indického národního kongresu. Ostatním představitelům národního hnutí již bylo jasné, že subkontinent bude rozdělen mezi hinduisty a muslimy, a o možnosti jednoty již proto nejednali.⁶³

Je třeba zmínit, že v průběhu března zesiloval boj muslimů za samostatný Pákistán, náboženské nepokoje a násilnosti ze strany fanatických muslimů i hinduistů se nadále rozšiřovaly, až dosáhly také Bombaje, Láhauru, Multánu, Amritsaru a Rávalpindí, k útokům nakonec docházelo také v ulicích Kalkaty a Dillí. Z měst se náboženská nenávist přesunula také na venkov, kdy se například situaci v Paňdžábu snažilo vyřešit až 18 tisíc indických a 2 tisíce britských vojáků, ale určitý pořádek dokázali obnovit jen ve městech. Néhrú v čele prozatímní vlády zatím čelil nespolupráci Muslimské ligy, která značně znesnadňovala činnost tohoto orgánu. Problémem byly

⁶² CROSS, s. 243–244; JUDD, *Impérium*, s. 350.

⁶³ ASHE, s. 372; JUDD, *Impérium*, s. 351.

především rozsáhlé dezintegrační tlaky i vlastní nemohoucnost vlády omezované pravomocemi Britů a jejich výsadním postavením při kontrole knížecích států. Přesto se vláda snažila položit základy demokratické a nezávislé politiky budoucí samostatné Indie, což se dařilo především v oblasti zahraniční politiky, která spadala pod Néhrúovu kompetenci. Největším příkladem se stala Konference asijských vztahů na přelomu března a dubna, které se v Dillí zúčastnili zástupci z 25 zemí, z nich některé již byly nezávislé a jiné o svou svobodu ještě stále bojovaly. Úspěch představovalo právě samotné zorganizování setkání, jelikož znamenalo příslib vzájemné solidarity a budoucí spolupráce, a navíc naznačovalo, že nezávislá Indie bude mít své místo v budoucí asijské i světové politice.⁶⁴

V dubnu se místokrál Mountbatten nadále snažil usilovně pracovat na podobě budoucího vypořádání, vedl rozhovory s indickými politiky, svými poradci i guvernéry jednotlivých provincií, aby si lépe ujasnil podobu poměrů v jednotlivých částech země. Nicméně se zdálo, že se konečně podaří úspěšně nalézt možnost budoucí podoby subkontinentu, jelikož Néhrú po dlouhou dobu preferoval vznik federální Indie s rozděleným Paňdžábem, Bengálskem a Ásámem na část hindustánskou a pákistánskou. Naopak Džinnáh dokázal ustoupit od svých požadavků na vytvoření většího Pákistánu, jelikož si velmi dobře uvědomoval, že v případě neústupnosti by mohl ohrozit samotnou koncepci muslimského státu, a proto se nyní spokojil, jak ho sám nazýval, „s Pákistánem prožraným moly“, což znamenalo většinové muslimské provincie bez okresů, kde měli převahu hinduisté.⁶⁵

Na počátku května byla vypracována první varianta Mountbattenova plánu, která je označována za plán „Balkán“. V britskou vládou upraveném a schváleném návrhu stálo, aby se moc decentralizovala na provincie a to včetně knížecích států, které by měly možnost vytvořit seskupení dle svého názoru. Tato seskupení by následně mohla vyjednávat s ústřední vládou o podmínkách pro vstup do unie, která v tomto pojetí rozhodně nepředstavovala silný stát. Zmíněný návrh v podstatě ohrozil dobré vztahy mezi Mountbatten a Néhrúem, který tento plán označil za prostředek k vyvolání chaosu a katastrofy. Fakticky ale díky tomuto návrhu mohl vzniknout nejen samostatný Pákistán, ale také nezávislý Hajdarábád či Kašmír, někteří indiští politici hovořili také o možnosti nezávislého Bengálska a obou částí Paňdžábu. Mountbatten ale na rozhořčená slova a nespokojenost dokázal rozumně zareagovat a plán okamžitě stáhl

⁶⁴ KHAN, *The Great*, s. 83–85; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 286.

⁶⁵ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 287.

a nechal ho přepracovat, odložil také společné setkání určené na 17. května, kde se měly probírat návrhy obsažené v plánu. Cílem měl být plán přijatelný pro Indický národní kongres a nové návrhy skutečně potvrdily koncepci sjednoceného indického státu, ale při zachování možnosti pro vystoupení provincií, pokud to bude přání většiny obyvatel daného území. Plán nezahrnoval otázku knížecích států a bylo tak jasné, že v podstatě přijímá zásadu určitého rozdělení země. Nyní došlo ke schválení ze strany Néhrúa i Džinnáha a místokrál mohl 18. května odletět do Londýna, kde britská vláda měla projednávat postup při prosazování plánu.⁶⁶

Úkolem vlády v Londýně bylo v podstatě již jen dohodnout zkrácený termín a ústavní postup odevzdání moci, stejně jako případný průběh rozdělení území sporných provincií, tedy Ásámu, Bengálska a Paňdžábu, dále se projednávalo speciální postavení Severozápadní pohraniční provincie, Sindhu a Balúčistánu. V plánu bylo také zřízení komise pro stanovení příslušných hranic a možnost zrychleného projednání příslušného zákona na půdě londýnského parlamentu. Otázka vzniku nových ústav se odkládala až na dobu po vzniku nových států. Mountbatten se na konci května vrátil do Indie a 2. června se sešel s předními indickými politiky, Indický národní kongres zastupovali Néhrú, Patél a Áčárja Kripalání, Muslimskou ligu Džinnáh, Chán a Abdurab Ništar a sikhy Sindh. Od nich si během porady zajistil souhlas s plánem na rozdělení země, jehož znění bylo oznámeno rozhlasem 3. června. Dnem odevzdání moci byl stanoven 15. srpen. A tak na počátku června 1947 bylo jasné, že britská vláda v Indii a účastníci jednání zastupující oblasti celého subkontinentu se dohodli na podobě budoucího postupu a nyní se přistupuje k uskutečnění Mountbattenova plánu.⁶⁷

Došlo k ustanovení Výboru pro rozdělení pod předsednictvím místokrále, jehož členy byli představitelé indických zájmových skupin. Značně narychlo a improvizovaně se započalo s dělením Britské Indie a správního aparátu vybraných provincií, s rozdělením a reorganizací koloniální armády a boji o vládu v Paňdžábu a Bengálsku, případně o průběhu referend a vytyčení nových hranic. Tento proces rozhodně nebyl bezbolestný či bezkonfliktní, v provinciích rozhodujících se o připojení k jednomu či druhému státu probíhaly náboženské nepokoje často vyprovokované Muslimskou ligou. Bengálsko a Paňdžáb byly rozděleny na základě hlasování uvnitř zákonodárných shromáždění, k Indii se připojilo Západní Bengálsko a Východní Paňdžáb, zatímco Pákistánu náleželo Východní Bengálsko a Západní Paňdžáb stejně jako oblast Sindhu

⁶⁶ JUDD, *Impérium*, s. 351–352; OWEN, s. 293–294.

⁶⁷ ALI, s. 88–89; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 288.

a Balúčistánu. Referendum rozhodlo o připojení Ásámu k Indii kromě muslimského silhatského okresu, Severozápadní pohraniční provincie byla připojena k Pákistánu, přestože zde byl výsledek referenda velmi těsný.⁶⁸

Problematickou otázkou se stala budoucnost knížecích států, před nimiž stálo náhlé a v podstatě nečekané rozhodování. Zvláštní výbor Ústavodárného shromáždění již dříve jednal s komorou knížat o tom, že právě zástupci těchto států obsadí 93 rezervovaných poslaneckých křesel, ale nyní bylo nutné projednat jejich připojení buď k Indii, nebo k Pákistánu. Místokrál na svolané konferenci zdůrazňoval, že kritériem pro připojení k jednomu ze vznikajících dominií může být geografická poloha a že není možné, aby se knížecí státy samostatně staly členy Britského společenství národů. Nicméně řada panovníků se v podstatě připravovala na vyhlášení vlastní nezávislosti a vytvářeli i vlastní armády, které je měly v tomto rozhodnutí podpořit. Případné rozhodnutí o připojení k jednomu ze států leželo čistě v rukou panovníka, což se nakonec ukázalo jako značně problematické především na příkladu Kašmíru. Většina knížecích států nicméně podepsala dokumenty o připojení po důrazném přesvědčování ze strany místokrále, případné rozhodnutí odkládal pouze Hajdarábád, Kašmír a Džunágadh.⁶⁹

Zákon o nezávislosti Indie (*Indian Independence Act*) byl britskou Dolní sněmovnou schválen 15. července 1947 a stanovil, že ke dni 15. srpna vzniknou nezávislá dominia Indie a Pákistán. Následující den byl zákon schválen také Sněmovnou lordů a o další dva dny později také králem Jiřím VI. Vzhledem ke značné neochotě přijímání reforem či jejich dlouholetému oddalování v minulosti, bylo konečné rozhodnutí o opuštění Britské Indie a předání moci dvěma novým státům až nečekaně rychlé. Britové více než tři sta let budovali své postavení a svou moc nad perlou impéria a nyní ji opouštěli během týdnů. Urychlené tempo likvidace britské suverenity nad indickým subkontinentem ale logicky odpovídalo značně výbušné situaci v Indii i rostoucím ekonomickým a sociálním problémům na Britských ostrovech. Je ale třeba říci, že spěšný odchod znemožnil včasné zajištění klidných a bezpečných podmínek rozdělení subkontinentu. Místokrál Mountbatten v tomto případě snad až lehkomyšlně a sebejistě sliboval, že pomocí vojenské síly bude možné zvládnout nebezpečí hrozící občanské války a náboženských násilností v Paňdžábu i jinde. Nebylo

⁶⁸ PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 263; SINGH, *Jinnah*, s. 379–340.

⁶⁹ VON, TUNZELMANN, s. 217–220.

tomu tak a po britském odchodu v podstatě nastala situace, na kterou před svým odchodem marně upozorňoval předchozí místokrál Wavell.⁷⁰

Mezitím zvláštní výbor pracoval na rozdělení písemností, armády, finančních závazků i pohledávek, hotovosti a smluv mezi vznikající státy. Komise se snažily vypracovat plán hranic Bengálska a Paňdžábu, což měl nakonec na starosti jejich společný předseda sir Cyril Radcliffe. Dokument byl předložen místokráli již 13. srpna, ale ke zveřejnění došlo až 17. srpna po oslavách nezávislosti. Bohužel okamžitým důsledkem bylo vypuknutí nových bojů a násilností mezi sikhy, muslimy a hinduisty. Nebylo možné vymazat nedůvěru mezi jednotlivými zástupci indického lidu, ačkoli se představitelé ještě 22. července ujišťovali, že oba státy zajistí spravedlivý postoj vůči náboženským menšinám. Do potencionálně nejvíce neklidné oblasti, tedy do Paňdžábu, bylo vysláno vojsko o počtu 50 tisíc mužů, pod vedením anglického generálmajora Reese, jehož pobočníky byli indický generál a pákistánský plukovník, což znamenalo zastoupení obou budoucích států.⁷¹

Pákistánské Ústavodárné shromáždění se sešlo 11. srpna a za předsedu zvolilo Džinnáha, indické Ústavodárné shromáždění následovalo 14. srpna pod předsednictvím Rádžédra Prasáda. Následující den 15. srpna 1947 došlo ke vzniku nezávislé Indie a Pákistánu, dosavadní místokrál Mountbatten se stal generálním guvernérem indického dominia, zatímco v Pákistánu tuto funkci zaujal Džinnáh. Dlouholetý boj za svobodu země byl u svého konce. U jiného než jak si ho představoval Gándhí, pro něhož se jednalo o prohru. Indie nezůstala jednotnou, ale její rozdělení mělo své kořeny již v průběhu protibritského hnutí. Koloniální vláda v průběhu let využívala rozdílných názorů hinduistů a muslimů k tomu, aby je ještě více rozdělovala, situaci jistě nepomohly ani požadavky Muslimské ligy ani občasná přezíravost Indického národního kongresu vůči problémům muslimského obyvatelstva. Co se týče Britů, tak rychlý odchod z hlediska labouristické vlády jen zachraňoval pro Velkou Británii její hodnoty, pozici a zbytek prestiže v měnícím se poválečném světě. Ve světě, v němž definitivně Velká Británie nezastávala pozici jedné z vedoucích velmocí, a který se na více než dalších 40 let rozdělí na západ a východ. Svět, v němž již nebylo místo pro existenci koloniálních říší a který přinesl konec Britského impéria.⁷²

⁷⁰ ALI, s. 19; FERGUSON, s. 356–357; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 288–289; PYLEE, s. 42–43.

⁷¹ CROSS, s. 244; PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 264–265.

⁷² ASHE, s. 373; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 288–289; MORRIS, s. 490–492.

3 Hlavní představitelé národního hnutí

3.1 Móhandás Karamčand Gándhí

Chlapec jménem Móhandás Karamčand Gándhí se narodil 2. října 1869 jako nejmladší syn Karamčanda Gándhího, který byl v oblasti Pórbandaru politikem bez většího celostátního významu či moderního vzdělání. Avšak jednalo se o muže, který nepostrádal životní zkušenosti a zdravý úsudek. K náboženství nepřistupoval tak ortodoxně jako jeho čtvrtá manželka Putlibáí, omezil se na účast při obřadech a duchovní rozpravy. Jeho přístup se změnil až v době, kdy byl po nehodě trvale upoután na lůžko a náboženství se pro něj stalo jediným zaujetím. Gándhího matka Putlibáí byla v podstatě prostou a hluboce citově a nábožensky založenou ženou, která veškerý čas trávila péčí o rodinu a nezajímala se o společenský život. Svě děti vychovávala v duchu ortodoxních tradic višnuismu a učila je nezdolné vůli i silnému sklonu k asketickému stylu života.⁷³

Je pochopitelné, že právě výchova a příklad rodičů měly na osobnost mladého Gándhího značný vliv. Druhým zdrojem síly a v podstatě rodinou pak byla pro Gándhího vlast, především rodný Gudžarát s bohatými přístavy, který představoval oblast zaslíbenou řemeslníkům a obchodníkům, kde probíhal obchod s cizokrajným zbožím. Již tehdy však Gándhí vnímal vlast z mnohem širšího pohledu a označoval tak celou Indii. Nakonec to byla právě láska k jeho vlasti a nechuť k nadvládě a podrobení země Angličany, které doformovaly jeho osobnost v průběhu 19. století. On sám se vlastně nedokázal smířit s myšlenkou, že si ta malá a vzdálená ostrovní země dokázala podrobit jeho rozlehlou vlast.⁷⁴

Gándhí nikdy nebyl dobrým studentem a ani u maturity neměl příliš oslnivé výsledky, nicméně podmínkám jejího udělení vyhověl. Přestože zkoušel studovat vysokou školu přímo v Indii, konkrétně v Bhávnagaru, nakonec se rozhodl pro studium práv v Londýně. Jeho matka jen neochotně souhlasila s cestou svého syna a sám Gándhí musel čelit ještě jedné překážce, kterou bylo předstoupení před kastovní tribunál, jelikož ortodoxní hinduismus zakazuje plavbu přes moře. Gándhí na své cestě trval a zřejmě poprvé dokázal během své řeči nalézt dostatek odvahy, rozhodnosti a výmluvnosti.

⁷³ ASHE, s. 3–5.

⁷⁴ PILÁT, Jan, *Mahátma Gándhí*, Praha 1963, s. 9.

Rada starších rozhodla o jeho vyobcování z kasty banijů, do které byl však později znovu přijat po formálním očištném rituálu po svém návratu domů.⁷⁵

Na svou cestu se vydal 4. září 1888 a čekal ho doslova jiný svět. Ocítl se v bohaté a prosperující Anglii v období pozdní viktoriánské éry, tedy v zemi na vrcholu slávy. Jednalo se o svět, do kterého Gándhí nemohl zapadnout a nikdy do něj i přes svou snahu úplně nepatřil. V prvních měsících vynaložil značné úsilí a prostředky k tomu, aby ze sebe udělal člověka patřícího do této společnosti a vytvořil dojem skutečného anglického gentlemana pomocí módního obleku a cylindru. Nicméně nepečoval pouze o svůj zevnějšek, ale předplatil si také kurzy tance, výřečnosti a učil se hrát na housle, avšak bez větších úspěchů. Nakonec převládla praktická část jeho povahy a nutno říci, že se až úzkostlivě zaměřil na šetrnost a střídmost a důraz přenesl především na své vnitřní zdokonalení a studium občanského a římského práva. Zkoušky úspěšně složil v prosinci roku 1890 a v následujícím roce mu bylo umožněno zapsání jako právníka u Nejvyššího soudu. Tím skončil jeho 33 měsíců dlouhý pobyt v Anglii a Gándhí se vydal zpět do své vlasti.⁷⁶

Zcela oprávněně měl však pochybnosti o tom, zda se dokáže prosadit jako právník právě v rodné Indii, jelikož postrádal znalost indického práva i schopnost veřejně vystupovat. V podstatě jeho všeobecný rozhled, sečtěllost, znalost historie či myšlenkového a kulturního dědictví Indie byly značně omezené. Místními znalostmi se nemohl rovnat tzv. vakílům, což byli domácí znalci práva účtující si nižší honoráře než evropsky vzdělaní právníci. Gándhí se naplno ponořil do studia hinduistického i muslimského zákoníku, nicméně i přes získané znalosti se mu pracovně příliš nedařilo. Odjel tedy z Bombaje do Rádžkótu, kde se živil psaním žádostí a úředních podání pro anglické úřady. V nesnadné době přišla nabídka na zastupování gudžarátského obchodníka v občanskoprávním sporu na území Jižní Afriky. Cesta, která započala v dubnu 1893, představovala pro Gándhího možnost úniku a snahu nalézt úspěch, jenž mu v domovině unikal.⁷⁷

Jižní Afrika se stala místem Gándhího působení na dalších 21 let a zároveň prostředím, kde se nadále rozvíjely jeho nejen politické, ale také etické názory. Ostatně okamžitě po svém příjezdu do provincie Natal se na vlastní kůži přesvědčil o existenci jihoafrického rasismu, na který ho předem nikdo nepřipravil, a musel čelit diskriminaci

⁷⁵ ASHE, s. 14–16; FILIPSKÝ, Jan, M. K. *Gándhí*, Praha 1989, s. 18–19.

⁷⁶ PILÁT, *Mahátma*, s. 16–17.

⁷⁷ FILIPSKÝ, s. 22–23.

založené na barvě kůže a původu stejně jako ostatní neevropané. Gándhí byl doslova zděšen stavem společnosti, ponižujícími předsudky a nedokázal pochopit, jak někdo může projevat takovou nadřazenost a používat tak nelidských praktik a nařízení proti příslušníkům jiné etnické skupiny. Nicméně to vše mělo značný vliv na jeho osobnost a právě zde se poprvé postavil do čela boje za práva Indů, vystupoval proti diskriminačním zákonům, konkrétně se zaměřil na protiindický volební zákon a daň z hlavy, a získával tak cenné zkušenosti, které by mohl později využít ve své domovině. Právě na jeho popud byla založena politická organizace, která měla celé snažení sdružovat dohromady a v květnu 1894 došlo k založení Natalského indického kongresu. Ačkoli rozruch kolem volebního zákona dosáhl toho, že ministerstvo pro kolonie zákon vetovalo, bílí kolonisté dokázali zbavit indickou menšinu volebního práva oklikou.⁷⁸

Politika nicméně nebyla, alespoň z počátku, jeho centrem zájmu a o fungování v rámci politických otázek se příliš nezajímal. Změnu názoru přinesla osobní zkušenost s rasovou diskriminací, kterou Gándhí pociťoval během svých cest vlakem po Jižní Africe, což nakonec vyústilo právě založením indického kongresu v provincii Natal. Je však nutné říci, že Gándhí skutečně usiloval jen o zlepšení podmínek pro indické hinduisty a muslimy a v podstatě v určitých názorech souhlasil s diskriminací původního černošského obyvatelstva. Je zajímavé, že během Búrské války Gándhí více sympatizoval s Búry, ale zároveň se snažil zůstat loajální vůči britské koruně, aby tak zvýšil možnost lepšího zacházení s indickými obyvateli. Sám stál v čele dobrovolnického zdravotního oddílu, který si získal ocenění z řad britského velení i veřejného mínění. Nicméně je třeba zmínit, že během roku 1906 oddíl neváhal pomoci také domorodcům, kteří byli zraněni během zulského povstání a bez pomoci Indů by byli ponecháni svému osudu.⁷⁹

Úspěšné a kladně hodnocené vystoupení Indů na podporu impéria během Búrské války vyvolávalo pocit možnosti na zlepšení situace indických přistěhovalců v Jižní Africe, avšak opak byl pravdou. Připojení búrských republik k britským državám nepřineslo žádné úlevy a situace se naopak začala zhoršovat, jelikož britští úředníci prosazovali búrské zákony s rázností a precizností. Gándhího tak čekal politický boj nikoliv za zrovnoprávnění Indů s evropskými kolonizátory, ale za uplatnění základních lidských práv a zachování hospodářských pozic. Svůj boj za práva Indů započal již v roce 1906, kdy se indiští obyvatelé Transvaalu odmítli podřídit potupnému zákonu

⁷⁸ VON TUNZELMANN, s. 25–26; PILÁT, *Mahátma*, s. 21–23.

⁷⁹ ASHE, s. 73–74.

o povinné registraci Asijců, a v roce 1907 Gándhí poprvé vyhlásil hnutí nenásilného odporu, což mu přineslo, jako vůdci kampaně, odsouzení na dva měsíce odnětí svobody. Po dvou týdnech se však na jednání s generálem Smutsem dohodl na podmínkách urovnání spočívajících v tom, že Indové se dobrovolně podrobí registraci a vláda naopak propustí všechny uvězněné. Zatímco Gándhí a indiští obyvatelé svou část dohody splnili, vláda nijak podmínky nezlepšila.⁸⁰

Druhé kolo nenásilného odporu započalo v srpnu 1908 pod označením satjáhraha, což Gándhí označoval jako vítězství pravdy pomocí síly duše a lásky. Boj za práva Indů se snažil přenést i na půdu britské metropole, která od roku 1910 ovládala veškeré jihoafrické provincie spojené v rámci Jihoafrické unie, avšak v Anglii se neseťkal s velkým úspěchem. Skutečný rozvoj hnutí satjáhraha nastal v podstatě až v roce 1913 jako následná reakce na zvýšení daně na hlavu a na skutečnost, že veškeré sňatky uzavřené mimo křesťanské rituály byly označeny za neplatné. Satjáhraha se stala symbolem utrpení a přinášení obětí, kdy Indové projevovali svůj souhlas s Gándhím právě tím, že trpěli, nechali se zatýkat a posílat do vězení. K hnutí se připojili také indiští horníci, kteří započali stávkou, postupně ale byli do dolů posílání právě vězni odmítající pracovat a jejich odpor proti uposlechnutí rozkazu vedl k brutálnímu násilí ze strany dozorců.⁸¹

To už se však šířily zprávy o nelidském zacházení s indickými vězni a obyvateli po celé Jižní Africe i Indii, kde místokrál Hardinge volal po důsledném vyšetřování případů těchto nelidských postupů proti účastníkům protestního hnutí. Generál Smuts stojící v čele Jihoafrické unie musel přistoupit ke kompromisu a ustanovil komisi pro prošetření indických stížností, zároveň zasedl k jednání s propuštěným Gándhím. Výsledkem bylo vítězství satjáhrahy, jelikož došlo ke zrušení daně z hlavy, legalizaci sňatků dle indických tradic a umožnění volného pohybu indických usedlíků, pokud prokáží svou domovskou příslušnost.⁸²

Do své domoviny se Gándhí navrátil na počátku roku 1915 a po návratu se dočkal v Bombaji vřelého a oslavného přijetí za svou činnost v Jižní Africe, díky které byl chápán jako nacionalista, teoretik a muž sjednocující společnost. Avšak on sám cítil, že se své vlasti během dvou desetiletí odcizil a dbal proto rady svého duchovního učitele Gópala Krišny Gókhalého, který mu doporučoval jednoroční znovuobjevování

⁸⁰ Tamtéž, s. 96–113; FILIPSKÝ, s. 35–37.

⁸¹ ASHE, s. 121–125; PILÁT, *Mahátma*, s. 30–34.

⁸² FILIPSKÝ, s. 44.

a seznámení se se společenskou i politickou situací v Indii. Toto období pozorování strávil především cestami napříč svou vlastí, během kterých se setkával s utrpením, bídou, nemocemi, nevědomostí občanů, ale také s korupcí a obchodováním v rámci hinduistické víry, což s ním značně otrásl. Svě následovníky v osadách učil prostému životu a každodenní fyzické práci a přesvědčoval je o výhodách střídavého přístupu k životu, stejně jako o nenásilí při cestě za větší svobodou. Právě nenásilný způsob politického postoje poprvé v Indii uplatnil v roce 1917, kdy začal bojovat za práva vykořisťovaných rolníků, pěstitelů indiga, v oblasti Čamparánu proti evropským plantážníkům. Hnutí nenásilného odporu pak v následujícím roce zahájil i mezi zemědělci.⁸³

Po dobu první světové války Gándhí snad až naivně věřil, že pokud indický lid projeví loajálnost a součinnost s impériem, tak poté i britská vláda učiní ústupky požadavkům na větší samostatnost a ukončí vykořisťování prostého lidu. Osobně se zúčastnil imperiální válečné konference, jejímž cílem byla mobilizace indických zdrojů pro vojenské účely, a stal se vojenským verbířem, jelikož věřil, že dokáže přesvědčit ty, kteří ho dříve podporovali, o tom, že je třeba zůstat loajální impériu a přinést oběti v zájmu budoucí svobody. Avšak setkal se s chladným přivítáním a nezřídka i neskrývanou nevolí či bojkotem, v podstatě neměl jak přesvědčit lid, aby pomohl v boji kolonizátorské vládě, proti které je učil nenásilně vystupovat.⁸⁴

Po skončení první světové války však nenásledovala slibovaná svoboda a Gándhí přestal věřit tomu, že britské impérium v určitém ohledu přece jen přináší jeho zemi blaho. V této době již zastával vedoucí roli v rámci národního hnutí a indický lid k němu vzhlížel v naději, že se mu v jejich zemi podaří ve větším rozsahu to, co dokázal v Jihoafrické unii. Ostatně právě lid jeho domoviny ho nazýval mahátma, což je slovo používané ve staroindických filosofických textech a je složeninou přídavného jména mahá, tedy velký, a podstatného jména átmá, což znamená duše. V rámci hinduistického náboženství se jedná o čestný titul určený pro myslitele, Gándhí si ho vysloužil svou aktivitou v národně osvobozeneckém hnutí a úsilím o lepší životní podmínky pro indický lid.⁸⁵

Od března 1919, kdy došlo k přijetí Rowlattových zákonů, se Gándhí fakticky až do konce svého života se snažil vystupovat proti koloniální nadvládě v duchu

⁸³ Tamtéž, s. 47–49.

⁸⁴ ASHE, s. 141.

⁸⁵ PILÁT, *Mahátma*, s. 38.

nenásilného odporu, o nutnosti tohoto postoje ho přesvědčil také Amritsarský masakr a od roku 1920 až do získání nezávislosti se Gándhího politickou strategií stává myšlenka nespolupráce. Je nutno říci, že Gándhí skutečně v průběhu 20. a zejména 30. let představoval pro lid své domoviny muže neúnavně bojujícího za svobodu, který často ochotně trpěl za prosazení svých názorů či za to, aby britská správa zmírnila své postupy v kolonii. Tak tomu bylo i během jeho solného pochodu nebo celé řady hladovek, kterými se snažil na situaci v Indii upozornit a dosáhnout pro svou zemi nějakých výhod. V britském zájmu ale nebylo nechat mučednický zemřít vůdce indického národního hnutí a představitele Indického národního kongresu, přestože mezi britskými představiteli nebyl Gándhí díky svým postupům nikdy příliš oblíben a většina jeho politických protivníků ho v podstatě považovala za značně umíněného, falešného a prohnatého politika, i když se mu rozhodně nedala upřít jeho cílevědomost.⁸⁶

Vrcholem Gándhího politiky se stala 2. světová válka, kdy odmítal spolupráci a podporu Velké Británie, jelikož neviděl logiku v tom, aby Indové bojovali za svobodu a demokracii, když jim samým je odpírána právě koloniální správou. Nutno však říci, že Gándhího kampaň občanské neposlušnosti se tentokrát nesetkala s úplnou podporou, jelikož se více než dva miliony Indů rozhodly jeho názory ignorovat a přidávaly se jako dobrovolníci do řad britské armády. Odpor k válce samozřejmě nejvíce reprezentuje kampaň „Opusťte Indii“, za kterou stál Gándhí, což pro něj znamenalo další dva roky ve vězení, propuštění se dočkal až v květnu 1944 z důvodu svého horšícího se zdravotního stavu.⁸⁷

Po svém propuštění se Gándhí navrátil do rozdělené společnosti, u které se začínala projevat neschopnost dohody. Jeho úkolem a cílem již nebyla snaha prosazovat nezávislost, doba vyžadovala, aby zaměřil svou pozornost na snahu znovusjednotit hinduisty a muslimy v zemi. Dokonce se snažil jednat s Džinnáhem, ale k žádnému úspěchu během jejich jednání nedošlo. Ani rozhovory s koloniální správou nevedly k vyřešení situace, další zklamání pro Gándhího představoval neúspěch konference v Simle roku 1945, které se on sám účastnil pouze jako soukromá osoba. Tuto skutečnost Gándhí těžce nesl, neboť celý svůj život bojoval za samostatnost všech Indů a nedokázal pochopit neochotu muslimů být v hinduistickém státě.⁸⁸

⁸⁶ CROSS, s. 66–68; VON TUNZELMANN, s. 84–86; CROSS, s. 195–196.

⁸⁷ ASHE, s. 342–352; PILÁT, *Mahátma*, s. 143–151.

⁸⁸ FILIPSKÝ, s. 142–146.

Gándhí se poté v průběhu druhé poloviny roku 1946 a počátkem roku 1947 pokoušel osobně uklidnit situaci v Bengálsku, kde vypukla náboženská nesnášenlivost a útoky ze strany muslimů na hinduistické vesnice. Bezvýsledně se snažil domluvit s Džinnáhem, který i nadále podněcoval muslimský fanatismus a trval na vzniku Pákistánu, marně přesvědčoval místokrále lorda Mountbattena, aby nedovolil rozdělení země. Vznik jednotné Indie už však nebyl možný a britský parlament v červenci 1947 rozhodl o zřízení dvou samostatných států, které vznikly 15. srpna 1947. Gándhí nesdílel přijetí tohoto rozhodnutí ze strany Indického národního kongresu, jeho vlast sice dosáhla tolik vytoužené svobody, ale jinou cestou než kterou propagoval, a to cestou velké vlny násilí. Řekl, že „ *Indie sice vykročila na cestu svobody, avšak pouze za cenu rozchodu s ideály lásky a nenásilí, jež jí dvaatřicet let vštěpoval*“.⁸⁹ Náboženská nesnášenlivost a nenávisť mezi hinduisty a muslimy oslabil Gándhího vliv na indický lid, jeho promluvy už nedokázaly utlumit násilnosti bující napříč zemí. V lednu 1948 zahájil svůj poslední protestní půst s požadavkem, aby došlo ke smíření mezi hinduisty a muslimy a vyplacení 550 milionů rupií Pákistánu, což představovalo podíl na státním pokladu. Tento požadavek byl nakonec schválen indickou vládou, avšak Gándhího zdravotní stav se dramaticky zhoršoval a o jeho život začali stále více usilovat atentátníci, kteří nesouhlasili s jeho kázáními.⁹⁰

Posledním dnem Gándhího života se stal 30. leden 1948, kdy ho po cestě na pravidelné odpolední kázání z blízkosti zastřelil hinduistický fanatik Náthurám Vinájak Gódsé, který se poté bez odporu okamžitě vzdal. Následující den bylo Gándhího tělo zpopelněno na hranici ze santalového dřeva na břehu řeky Jamuny a za jeho rakví zahalené do vlajky nezávislé Indie šel průvod čítající přes milion lidí. Následoval třináctidenní smutek, po kterém byl Gándhího popel vhozen do soutoku řek Gangy, Jamuny a Sarasvatí u města Illáhábád.⁹¹

Mahátmá Gándhí byl zcela bezpochyby mužem, který zásadním způsobem přispěl k úspěchu indického národního hnutí, ačkoli v žádném případě nebyl typickým státníkem. Přesto dokázal přiblížit Indický národní kongres masové veřejnosti, získal pro národní hnutí kromě vyšších tříd také zástupce rolníků a v podstatě obrátil pozornost celé země směrem k sociálním otázkám, stejně jako uměl přesvědčit lidové masy k odporu proti britskému imperialismu. Byl mužem, který doslova obětoval svůj

⁸⁹ PILÁT, *Mahátma*, s. 154.

⁹⁰ Tamtéž, s. 162–168.

⁹¹ FILIPSKÝ, s. 158; ASHE, s. 381–384.

život pro blaho své vlasti, ačkoli nebyl s konečným vyústěním dlouholeté snahy spokojen.⁹² Zřejmě nejlépe vztah ostatních hinduistických představitelů národního hnutí ke Gándhímu vystihují slova muže, který převzal jeho vedoucí úlohu v Indickém národním kongresu a později bude hlavním představitelem nezávislé Indie. Tím mužem nebyl samozřejmě nikdo jiný než Džaváharlál Néhrú. Ten prohlásil: „*My se v Indii často s Gándhím rozcházíme, lišíme se od něho v mnoha směrech a někdy dokonce jdeme různými cestami. Avšak pracovat s ním a za jeho vedení pro velkou věc bude vždy nejvyšší výsadou našeho života. Gándhí pro nás představuje ducha a čest Indie, tužby jejích trpících miliónů, které chtějí být zbaveny nesčetných břemen. Uráží-li Gándhího britská vláda nebo kdokoliv jiný, je to urážka Indie a jejího lidu.*“⁹³

3.2 Džaváharlál Néhrú

Dne 14. listopadu 1889 se v Iláhábádu narodil Džaváharlál Néhrú, jehož otcem byl významný právník a politik, jeden z prvních představitelů Indického národního kongresu Mótílál Néhrú, který své rodině mohl dopřát život v přepychu. Malý Džaváharlál byl vzděláván svými rodiči a soukromými učiteli a již v mladém věku přivykl hinduistické i muslimské kultuře a historii, anglické literatuře, chemii i fyzice. Přestože se mu dostalo v podstatě anglické výchovy, nikdy se nepřestal cítit jako Ind. Anglii obdivoval spíše z důvodu vědeckého pokroku, obsáhlé literatury a stejně mu učaroval také britský politický liberalismus, ale podrobenost své země samozřejmě nepřijímal s takovým nadšením. Velký vliv na něho bez pochyby měl otec Mótílál, přísný avšak velkorysý muž, který nelpěl na hinduistických tradicích a byl ovlivněn i muslimskou kulturou, díky čemuž postrádal náboženskou nesnášenlivost a určitou zkostratělost názorů. Právě jeho otec ho odvezl v roce 1905 do Anglie, kde Džaváharlál započal studia na střední škole v Harrow, která patřila mezi ty nejprestižnější na Britských ostrovech.⁹⁴

Během svých studií se i nadále živě zajímal o situaci a dění v Indii, nové informace o událostech v Bengálsku a Paňdžábu a o změnách postoje Indického národního kongresu a vzniku Muslimské ligy čerpal z anglických novin. V roce 1907 nastoupil Džaváharlál na studia na Trinity College univerzity v Cambridge, kde se věnoval chemii, geologii a botanice, a zároveň začal uvažovat o tom, že pro boj za

⁹² PILÁT, *Mahátma*, s. 189–190.

⁹³ Tamtéž, s. 224.

⁹⁴ NANDA, B. R., *Nehru and the British*. In: *Modern Asian Studies* 30, 1996, 2, s. 469; PILÁT, Jan, *Džaváharlál Néhrú*, Praha 1967, s. 10–13.

nezávislost Indie bude lepší zvolit politickou kariéru, než používat násilí. Začal se stále více přiklánět k politice po vzoru svého otce, a proto po získání diplomu v oboru přírodních věd v roce 1910 zamířil za studiem práv do Londýna, kde získal o dva roky později právnický titul. Nutno říci, že na rozdíl od Gándhího se, zřejmě i díky své výchově, dokázal přizpůsobit životu na Britských ostrovech a stal se z něho fakticky skutečný britský gentleman. Byl zcela bezpochyby velmi vzdělaným mladým mužem, který oplýval přednostmi i předsudky absolventa nejlepších anglických škol, ale v žádném případě neodvracel zrak od událostí ve své rodné zemi. V roce 1912 se mladý Néhrú navrátil do rodné a v té době ještě poměrně klidné Indie, kde se nejen poprvé zúčastnil jako delegát sjezdu Kongresu, ale také získal místo právníka u Nejvyššího soudu v Iláhábádu.⁹⁵

V průběhu 1. světové války Néhrú poprvé pronesl projev na veřejnosti, ten však nebyl z pohledu událostí příliš významný. Zároveň nastala důležitá změna v jeho osobním životě, jelikož se oženil s Kamalu Kaulovou, která byla dcerou bohatého kašmírského obchodníka, a vzhledem k postavení obou rodin šlo v podstatě o společenskou událost. Je zřejmé, že ačkoli se jednalo o sňatek domluvený jejich rodiči, tak i přesto bylo jejich manželství šťastné a manželka byla Džaváharlálovi skutečnou oporou. S pokračováním války se také měnil jeho politický postoj na více radikální podobně jako u většiny představitelů národního hnutí. Na sjezdu v Lakhnaú roku 1916 se Néhrú poprvé setkal s Gándhím, choval k němu sice úctu, ale považoval ho, stejně jako většina mladých, spíše za náboženského reformátora než možného politického vůdce, který by mohl dovést Indii k nezávislosti. Avšak jeho pohled na Gándhího se postupně měnil, jelikož se zdálo, že Gándhí je v podstatě jediný, který nabízí alespoň nějaké řešení situace. Jistě tomu napomohlo i zklamání z přístupu Anglie po 1. světové válce. Přijetí Rowlattových zákonů definitivně přesvědčilo Néhrúa k sympatizování s Gándhího občanskou neposlušností i s plánem generální stávkou, jelikož nikdo jiný v podstatě žádné jiné řešení nenabízel.⁹⁶ Později sám Néhrú napsal, že „není vyloučeno, že vláda prosadila tento zákon právě proto, aby vyprovokovala nepokoje“.⁹⁷

Nutno říci, že Džaváharlál i jeho otec Mótílál, který sice z počátku ne úplně souhlasil s občanskou neposlušností, po všech poválečných událostech začali také

⁹⁵ NANDA, s. 469–471; VON TUNZELMANN, s. 32–34.

⁹⁶ BROWN, Judith Margaret, *Nehru. A Political Life*, New Haven 2003, s. 56–61; Tamtéž, s. 68–70.

⁹⁷ PILÁT, *Džaváharlál*, s. 22.

zaujímat radikálnější stanovisko. Džaváharlál obdivoval Gándhího schopnost přednést jasné a splnitelné požadavky a také umění vcítit se i do muslimských problémů, což přinášelo skutečné propojení a jednotu indického lidu. Néhrú se poprvé angažoval v roce 1920, kdy naslouchal vykořisťovaným rolníkům a vlastně poprvé se skutečně setkal s obyvateli žijícími v bídě, kteří představovali chudou a trpící Indii, jakou do té doby vzhledem ke svému původu blíže neznal. V roce 1921 byl zatčen, odsouzen na šest měsíců a uvězněn společně se svým otcem ve věznici v Lakhnaú. Vystudovaný právník se tak poprvé ocitl na druhé straně v pozici obžalovaného, avšak ve smyslu Gándhího poselství bylo uvěznění v podstatě vlasteneckým činem.⁹⁸

Následující léta se nesla ve znamení propouštění a opětovného zatýkání, avšak v době pobytu na svobodě se Néhrú dokázal stále více projevovat v oblasti politického života. Stal se vůdcem kongresu v Iláhábádu a nakonec byl zvolen i generálním tajemníkem Všeindického výboru Kongresu, což mu umožňovalo nejen sledovat vývoj v boji za práva Indů, ale i dávalo možnost více na sebe upozornit. Největší pozornost si však získal díky svému působení v Evropě, kam odcestoval v březnu 1926, když původně jen na půl roku doprovázel svou nemocnou manželku na léčení do Švýcarska. Plánovaný odpočinek využil k dalšímu prohloubení svých znalostí a zkušeností během cest napříč Evropou. Navštívil Německo, Francii, Velkou Británii a Rusko, které v něm zanechalo silný dojem, a on sám projevoval určité sympatie vůči sovětskému experimentu. V Ženevě mohl pozorovat práci Společnosti národů, v Bruselu reprezentoval Indický národní kongres na setkání utlačovaných národů a zapojil se do Ligy proti imperialismu. Pobyt v Evropě rozšířil jeho obzory, otázku nezávislosti začal chápat v měřítku celého impéria, setkal se s novými myšlenkovými proudy, které vedly k určité radikalizaci jeho ideologie a politického myšlení.⁹⁹

V průběhu let 1927 a 1928 se díky svým radikálnějším názorům začal odcizovat Gándhího teorii, který ho upozorňoval, že díky požadavku úplné nezávislosti zapomíná na jednotu veškerého indického lidu. Své názory Néhrú projevoval zejména v průběhu let 1928 a 1929 během svých četných cest po Indii a stal se dokonce předsedou Všeindického odborového kongresu. Nicméně celkově mírnější postup Indického národního kongresu zapříčinil také jeho rozpory s otcem, který nedokázal pochopit až přílišnou radikalnost svého syna. V této době se mohlo skutečně zdát, že Néhrú ztratil veškerou podporu, proto bylo překvapivé, když ho v roce 1929 Gándhí navrhl na funkci

⁹⁸ VON TUNZELMANN, s. 62–63.

⁹⁹ BROWN, *Nehru*, s. 78–86.

předsedy Indického národního kongresu s tvrzením, že mu i přes přílišnou prudkost leží na srdci především dobro jeho vlasti. Nutno říci, že Gándhí uvažoval značně takticky, jelikož Džaváharlál získal nemalou popularitu mezi mladými, které dokázal nadchnout pro své názory a boj za nezávislost Indie, což znamenalo podporu pro národní hnutí i v následujících letech. Co se týče postoje k Muslimské lize a stále častější nemožnosti dohody, tak Néhrú prozatím zastával názor, že jednotě Indie brání spíše strach a nepochopení než náboženské rozdíly. Nutno však říci, že stejně jako většina hinduistických představitelů přece jen podcenil vliv náboženských otázek na celou situaci a věřil, že převáží otázky ekonomické a sociální.^{100 101}

Následovala 30. léta, která se pro Néhrúa nesla v duchu opakovaného zatýkání a propouštění z vězení a zároveň mu přichystala bolestné osobní ztráty. První nastala hned v roce 1931, kdy se rychle zhoršoval zdravotní stav jeho otce Mótílála, za nímž Džaváharlál spěchal ihned po svém propuštění z vězení. Bohužel Mótílál Néhrú, který zcela jistě značně ovlivnil osobu svého syna, vývoj jeho názorů a z počátku také politických postojů, zemřel 6. února 1931. Ztráta otce byla pro Džaváharlála tvrdou ranou, svou pozornost se nicméně snažil orientovat směrem k politickým otázkám země, což mu ale přineslo další uvěznění na konci roku 1931. Zatímco první pobyt ve vězení zvládal Néhrú prakticky bez problémů, každá další taková zkušenost ho značně poznamenala a on začínal propadat depresím, jelikož podmínky ve věznicích se výrazně zhoršovaly a personál byl stále bezohlednější. Na jeho psychickém rozpoložení se jistě nemile podepsal i fakt, že během lidového průvodu v dubnu 1932 byla policisty napadena a zmlácena holí také jeho matka Sváruparání. Ve vězení se pak snažil věnovat především studiu a četbě, blíže se seznamoval s Marxovými spisy, uvažoval o situaci v Indii a náboženství. Tímto způsobem se snažil udržovat svou mysl a soustředil se na další vzdělávání ve snaze nepropadnout úplnému zoufalství.¹⁰²

Jeho pozornost si nicméně vyžádaly další osobní problémy, kvůli kterým byl v září 1935 nečekaně propuštěn na svobodu. Den po svém propuštění odletěl Néhrú do Evropy, konkrétně do Německa, kde se v sanatoriu léčila jeho těžce nemocná manželka Kamala. V době své nepřítomnosti byl ale Néhrú zvolen předsedou Indického národního kongresu a musel se tedy rozhodnout, čemu dá přednost, jestli předsednictví a návratu do Indie, nebo své ženě. Ta již od ledna 1936 pobývala v sanatoriu ve

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 86–92.

¹⁰¹ PILÁT, *Džaváharlál*, s. 55–58.

¹⁰² BROWN, *Nehru*, s. 92–96; PILÁT, *Džaváharlál*, s. 59–63.

švýcarském Lausanne a podporovala svého manžela v tom, aby nabízenou funkci přijal a odjel do Indie. Néhrú však na žádost lékaře odložil svůj odjezd o několik dní a mohl tak zůstat u lůžka své ženy, když 28. února 1936 zemřela. Po smrti jeho otce se jednalo o druhou tragickou a bolestnou událost v osobním životě. Ztráta milované ženy, která ho vždy podporovala a stála po jeho boku, Néhrúa velmi zasáhla. Do své vlasti se vracel přes Londýn, kde nakladateli odevzdal ve vězení sepsaný rukopis svého životopisu, který věnoval své zesnulé manželce.¹⁰³

Svou bolest se snažil zmírnit prací, faktem ale zůstává, že ve druhé polovině 30. let udělal rozhodnutí, která značně přispěla k nemožnosti ucelenější spolupráce mezi Indickým národním kongresem a Muslimskou ligou. Nutno říci, že Néhrú možnému sblížení nepomáhal a někdy se choval až příliš přezíravě a nadřazeně vůči Muslimské lize, když za jediné politické síly v Indii označoval jen vedoucí hinduistickou stranu a Brity. Jeho názory ovlivňovaly ostatní, a přestože v podstatě neovládal politiku Indického národního kongresu, představoval osobu přitahující pozornost mladší generace. Nelze však říci, že by s jeho postoji bezvýhradně souhlasili všichni představitelé, konzervativní většina totiž nesdílela nadšení pro socialistické a celkově sociální otázky, kterými se zabýval. Všichni nicméně zastávali názor, že Džaváharlál Néhrú je osobou přitahující podporu pro Indický národní kongres a vůdcem budoucnosti Indie. I proto se velmi angažoval na přelomu let 1936 a 1937 v předvolební kampani, kdy procestoval celou Indii a šířil své myšlenky do měst a vesnic.¹⁰⁴

Během této kampaně se však znovu nevyhnul tvrzení, že v Indii existují jen dvě politické složky a opomíjel význam Muslimské ligy s přesvědčením, že jediným oprávněným představitelem indického národního hnutí je Indický národní kongres. Prohlásil: „*Kongres představuje indický nacionalismus, a je tedy pověřen historickým posláním. Je proto jedinou organizací, která v Indii získala obrovský prestiž, sílu a vůli postavit se proti britskému imperialismu.*“¹⁰⁵ Věřil v jednoznačné vítězství ve volbách a také tomu, že je blíže muslimům než Muslimská liga, na druhou stranu byl ale přesvědčen, že náboženství již nemá v politice žádnou roli. V praxi však nedokázal toto tvrzení prosadit, možná ho až příliš ovlivňovalo západní pojetí demokracie, které se přece jen nedalo zcela přesně uplatnit i v prostředí Indie. Budoucnost samozřejmě ukázala, že tento přístup rozhodně nepomohl ve vztazích s Muslimskou ligou

¹⁰³ PILÁT, *Džaváharlál*, s. 68–71; VON TUNZELMANN, s. 96–98.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 102–106.

¹⁰⁵ PILÁT, *Džaváharlál*, s. 74.

a bezpochyby se jednalo o chybný krok Néhrúa. Po ztrátě předsednického místa v roce 1938 odjel na cestu po Evropě, kdy navštívil Barcelonu, Londýn, Paříž, Ženevu i Československo. V průběhu této cesty poznal, že vypuknutí války je jen otázkou času a s tímto faktem se navrátil do Indie.¹⁰⁶

Začátek války zastihl Néhrúa během návštěvy Čankajška, ze které se okamžitě vrátil zpět do vlasti a zúčastnil se jednání výboru Indického národního kongresu. Nicméně v roce 1940 byl Néhrú znovu zatčen, a když byl na konci roku 1941 propuštěn, tak kvůli jeho souhlasu s rezolucí „Opusťte Indii“ následovala v roce 1942 další zatčení a Néhrú tentokrát zůstal ve vězení až do června roku 1945, kdy se dočkal svého posledního propuštění. Následující období se pro něho neslo v duchu snahy najít řešení a projednat návrhy britské správy, které stále předpokládaly udržení britské nadvlády a tedy indickou závislost. Ani tentokrát se ale Néhrú nevyvaroval chybným prohlášením, která nadále prohlubovala propast mezi Indickým národním kongresem a Muslimskou ligou, což nemohly změnit ani ochotné snahy ke kompromisu během jeho předsednického postu v prozatímní vládě.¹⁰⁷

Situace v zemi byla na přelomu let 1946 a 1947 kritická, ale Néhrú stále nesdílel názor, že bude nejlepším řešením rozdělení Indie, čímž se dostával do konfliktu s ostatními představiteli strany. Nicméně prohlášení britského premiéra Clementa Attleeho z února 1947 přijal pozitivně s přesvědčením, že se jedná o definitivní slovo jasně určující řešení nastalé situace. Následná jednání s posledním britským místokrálem Indie Mountbattenem se nesla v ochotnějším a více přátelském duchu, Néhrú během rozhovorů upozorňoval na problémy v sociální a hospodářské oblasti. Situace se přesto příliš nelepšila, důvodem byla jistě skutečnost, že Džinnáh stále trval na vytvoření Pákistánu a o ničem jiném prakticky nejednal. Vyčerpaný Néhrú kvůli obavám ze silících masakrů nakonec souhlasil s rozdělením Indie.¹⁰⁸

Dne 15. srpna došlo k vyhlášení nezávislosti Indie a Néhrú se postavil do čela nové svobodné země v pozici ministerského předsedy a ministra zahraničních věcí. Jeho pozornost si nicméně vyžádala oblast Paňdžábu, kde se setkal se zuboženými uprchlíky, viděl tisíce mrtvých a tyto zkušenosti zničily jeho víru v jednotnou a silnou Indii, najednou viděl rozdělení země jako tragický omyl a uvědomoval si, že oba nově vzniklé nezávislé státy subkontinentu budou ve své budoucnosti nesmiřitelnými nepřáteli.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 74–77.

¹⁰⁷ BROWN, *Nehru*, s. 135–136; Tamtéž, s. 150–156.

¹⁰⁸ SARILA, Narendra Singh, *The Shadow of the Great Game. The Untold Story of India's Partition*, London 2007, s. 279–293.

Počátek roku 1948 znamenal pro Indii tragickou ztrátu Gándhího a byl to právě Néhrú, který prostřednictvím rozhlasu oznámil lidu smrt tohoto vůdce indického boje za svobodu. Smrtí Gándhího ztratil Néhrú spojence a oporu, nyní musel sám čelit úkolům směřujícím ke konečné stabilizaci situace a prosperitě nového státu. Džaváharlál Néhrú se stal nástupcem a držitelem odkazu milovaného Gándhího a vůdcem Indie, jehož úkolem se stala stabilizace nově nezávislého státu. Od tohoto okamžiku byl nejdůležitějším mužem země, kterou z pozice ministerského předsedy v podstatě vedl až do května roku 1964, kdy zemřel na infarkt.¹⁰⁹

Stejně jako Gándhí i Džaváharlál Néhrú představoval muže, který zásadním způsobem ovlivnil hnutí za nezávislost Indie. Přesto se od značně nábožensky smýšlejícího představitele Indie výrazně odlišoval. Politika se stala jeho posláním, svou činnost zaměřil na boj za svobodu své země a poté na snahu stabilizovat nový stát, ostatně britský premiér Clement Attlee ho označoval za mnohem lepšího státníka, než jakým byl Gándhí, třebaže podle něho postrádal větší přehled o celkové strategii světové politiky. Néhrú sice nahlížel na politiku i život více racionálně a moderním západním způsobem, ale dokázal si zároveň zachovat vřelý, hluboký a důvěrný vztah k indickým tradicím a minulosti. V jeho osobě se skutečně prolínalo vědění moderní civilizace a stará moudrost Indie.¹¹⁰ Sám Néhrú o sobě psal, že „*podivně se ve mně prolínají dva světy, Východ a Západ. Žádnému nepatřím cele, nikde nejsem doma. Mé myšlenky a názor na život jsou pravděpodobně bližší tomu, čemu se říká západní pojetí, než takzvanému pojetí východnímu, ale Indie ve mně žije jako ve všech svých synech*“.¹¹¹

3.3 Muhammad Alí Džinnáh

Ve městě Karáčí se dne 25. prosince 1876 do rodiny Poonjabhaie a jeho manželky Mitchibai narodil chlapec, který při narození dostal jméno Mahomedali. Město dříve náleželo do Bombajské provincie v rámci Britské Indie, po rozdělení subkontinentu ale patří do pákistánské provincie Sindh. Džinnáhova rodina pocházela z oblasti Gudžarátu a vyznávala zdejší podobu islámského náboženství, on sám však později konvertoval k sunnitskému islámu a sunnitským muslimem zůstal po celý zbytek svého života.

¹⁰⁹ KHAN, Yasmin, *Performing Peace. Gandhi's Assassination as a Critical Moment in the Consolidation of the Nehruvian State*. In: *Modern Asian Studies* 45, 2011, 1, s. 77; PILÁT, Džaváharlál, s. 105–109 a 121.

¹¹⁰ PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 239.

¹¹¹ PILÁT, *Džaváharlál*, s. 7.

Džinnáhův otec byl bohatým obchodníkem pocházejícím z tkalcovské rodiny z oblasti knížecího státu Gondal a do Karáčí odešel kvůli zdejšímu ekonomickému rozmachu po otevření Suezského průplavu. Rodiče na svých sedm dětí mluvili rodnou gudžaráštinou, ale děti přišly také do kontaktu s angličtinou, kterou mladý Mahomedali ovládal mnohem lépe než rodný jazyk svých rodičů. Během svého dětství pobýval u své tety v Bombaji, kde navštěvoval základní školu, v Karáčí později studoval střední školu, kde přišel do styku také s křesťanstvím, a to prostřednictvím misijní společnosti. Maturitu zřejmě získal v Bombaji, zde je ale nutno říci, že panují rozdílné názory týkající se jeho studia.¹¹²

Nicméně v roce 1892 mu bylo nabídnuto ze strany obchodního partnera jeho otce studium v Londýně, mělo se zřejmě jednat o obchodní vzdělání pod patronací Grahamovy lodářské a obchodní společnosti. Mladý Džinnáh tuto nabídku přijal i přes značné protesty své matky. Ta ho nakonec ještě před odjezdem donutila vstoupit do předem dohodnutého manželství s jeho o dva roky mladší sestřenicí Emibai, ale jeho manželka i matka zemřely během Džinnáhova pobytu v Anglii. Možnost dalšího vzdělání byla jistě skvělou příležitostí, je ovšem možné, že otec se ho snažil pouze chránit během soudního řízení, které mohlo přinést zabavení majetku rodiny. Otec poskytl Mahomedalimu dostatečné množství peněz, které ho zabezpečovalo na celé tři roky studia.¹¹³

Po svém příjezdu do Londýna ale Džinnáh brzy opustil možnost studia obchodu, jelikož se rozhodl zaměřit na práva. Nutno říci, že tímto rozhodnutím příliš nepotěšil svého otce, který očekával, že jeho syn bude obchodníkem jako on. Nicméně se projevila Mahomedaliova ctižádost a on jako budoucí právník vstoupil do společnosti Lincoln Inn, kde se po staletí učilo systémem, že žáci, tedy budoucí obhájci, studují a vzdělávají se pomocí pozorování zkušených právníků a zároveň se věnují četbě zákonů. Nutno říci, že stejně jako mnoho dalších indických vůdců v budoucnu prosazujících nezávislost, se právě zde setkal s britským liberalismem, který zahrnoval ideu demokratického národa a progresivní politiky. Mladý muž udělal ještě další krok a rozhodl se pozměnit své jméno na Muhammad Alí Džinnáh, pod kterým ho známe dodnes.¹¹⁴

¹¹² SINGH, *Jinnah*, s. 53–54.

¹¹³ MUJAHID, Sharif al, *In quest of Jinnah. Diary, Notes, and Correspondence of Hector Bolitho*, Karachi 2007, s. 12; SINGH, *Jinnah*, s. 54.

¹¹⁴ MERCHANT, Liaquat H., *Quaid-i-Azam. Mohammad Ali Jinnah*. In: MERCHANT, Liaquat H., MUJAHID, Sharif al (eds.), *The Jinnah Anthology*, Oxford 2009, s. 5; SINGH, *Jinnah*, s. 54–56.

Po svém návratu do Indie začal pracovat jako jediný muslimský právník v Bombaji a rozhodl se, že jakožto hlavní jazyk bude využívat angličtinu, což bylo jistě správné rozhodnutí vzhledem k jeho budoucí kariéře. V profesním životě se mu začalo skutečně dařit, generální advokát provincie Bombaj mu dal možnost pracovat v jeho kancelářích, dočasně se stal soudcem bombajského předsednictví, ale nabídku na toto trvalé místo později odmítl. Více se proslavil v roce 1907 tzv. „Kauzálním případem“, kdy se zřejmě jednalo o zmanipulované komunální volby, který sice nevyhrál, ale zapůsobil na zúčastněné svým vystupováním na straně obhajoby a také svým uměním právní logiky. Bylo zřejmé, že Džinnáh skutečně velmi věřil sám v sebe, jeho vystupování před soudem se neslo v duchu sebejistoty. Jeho kolegové ho označovali za velkého obhájce, který dokázal vidět všechny náležitosti a měl skutečně jasnou mysl.¹¹⁵

Džinnáh i nadále pokračoval ve své právnícké kariéře, ale zároveň se začal více zapojovat do politického dění. Jedinou možností v tomto období byl Indický národní kongres, jehož členem se stal i mladý Džinnáh a poprvé se do činnosti strany více zapojil v roce 1904 během 20. výročního setkání v Bombaji. Nutno říci, že patřil k umírněnému křídlu strany, které věřilo v získání určité samosprávy pomocí jednoty hinduistů a muslimů, svými názory tak následoval například Gopala Krishnu Gokhaleho. Pro zajímavost na druhé straně stáli Tilak či Lala Lajpat Rai, kteří chtěli rychlejší vývoj. Situace se začala měnit v roce 1906, kdy muslimská delegace pod vedením Aga Khana jednala s místokrálem Mintem, před kterým hovořili o své loajalitě a žádali ochranu svých zájmů před hinduistickou většinou. Džinnáh otevřeně nesouhlasil s tímto postupem, jelikož za muslimy hovořili lidé, kteří ani nebyli náležitě zvoleni. Když poté v prosinci roku 1906 proběhlo v města Dacca založení celoindické Muslimské ligy, tak Džinnáh znovu oponoval a odmítal ji jako prostředek, který by sloužil pouze k rozdělení národa. Je snad až ironické, jak mimochodem poznamenával právě Khan, že muž, který později povede Muslimskou ligu a muslimské obyvatelstvo k nezávislosti, na jejím počátku vystupoval zásadně proti této straně.¹¹⁶

Džinnáh vystupoval proti odděleným volebním kuriím pro muslimy, ale v roce 1909 využil tuto skutečnost ve svůj prospěch a získání první politické funkce. Získal tak post muslimského představitele Bombaje v legislativní radě, ve které ale, jakožto neoficiální člen, neměl během hlasování právo hlasu. Nadále pokračoval ve své

¹¹⁵ NOORANI, A. G., *Jinnah on Civil Liberties*. In: MERCHANT, Liaquat H., MUJAHID, Sharif al (eds.), *The Jinnah Anthology*, Oxford 2009, s. 66–67; SINGH, *Jinnah*, s. 59–61.

¹¹⁶ JALAL, Ayesha, *The Sole Spokesman. Jinnah, the Muslim League and the Demand for Pakistan*, Cambridge 1985, s. 7; SINGH, *Jinnah*, s. 46.

právnícké kariéře, kdy mnoho jeho klientů pocházelo z prostředí indické šlechty, a v roce 1911 pracoval také na zákoně o ověřování, který muslimské náboženské organizace zřizoval dle britského indického práva. Džinnáh byl členem výboru, jenž pomáhal při založení Indické vojenské akademie v Dehra Dun. Určitá změna v jeho politické kariéře nastává v roce 1913, kdy se stal členem Muslimské ligy, avšak nadále zastával svou funkci v Indickém národním kongresu. Zdůrazňoval, že jeho členství v muslimské straně je až druhou prioritou, ale prvotním cílem zůstává dosažení nezávislosti Indie. V dubnu 1913 společně s Gokhalem cestoval do Anglie, kde měl jménem Indického národního kongresu hovořit s úředníky o indické situaci, sám Gokhale věřil, že Džinnáh je tím správným velvyslancem hinduisticko-muslimské jednoty. V roce 1914 proběhla další delegace do Londýna, ale veškerá možná jednání přerušila 1. světová válka, nicméně Džinnáh zde navštívil recepci konanou na počest Gándhího a v lednu 1915 se vrátil do Indie.¹¹⁷

Během roku 1916 se Džinnáh snažil úspěšně pracovat ve prospěch spojení politiky Indického národního kongresu a Muslimské ligy, v jejímž čele už stál jakožto prezident. Během války zastával názor indických umírněných politiků, kteří stejně jako on věřili, že podpora britského válečného úsilí a loajálnost Indů bude odměněna po válce. Ještě též rok se podílel na založení celoindické Ligy domácí vlády, která požadovala samosprávné postavení, jaké již měly Kanada, Nový Zéland a Austrálie, ale během války se britští politici rozhodně nezajímali o možnost indické ústavní reformy. V roce 1918 se Džinnáh podruhé oženil, tentokrát se jeho manželkou stala o 24 let mladší Rattanbai Petit pocházející z párské rodiny, která nebyla ze sňatku příliš nadšená. Po válce roku 1919 legislativní rada prodloužila omezení občanských práv a do dění v Indii tehdy začal mnohem více zasahovat Gándhí, který se stal vedoucí postavou národního hnutí. Džinnáh odmítal jeho použití satjargáhy s odůvodněním, že se jedná jen o politickou anarchii, a zastával názor, že samosprávy lze dosáhnout jen pomocí ústavních prostředků. Na zasedání Indického národního kongresu v roce 1920 bylo jasné, že již nelze zvrátit přijetí Gándhího návrhů. Džinnáh rezignoval na své funkce a opustil veškeré své pozice mimo Muslimskou ligu.¹¹⁸

V září 1923 se stal členem nového Ústředního zákonodárského shromáždění a nadále požadoval vytvoření plně zodpovědné vlády. Odstupující místokrál Rufus

¹¹⁷ ALLANA, G., *Quaid-e-Azam Jinnah. The Story of a Nation*, Lahore 1996, s. 73–77; SINGH, *Jinnah*, s. 65–66; Tamtéž, s. 73–74.

¹¹⁸ BILGRAMI, s. 193–194; NOORANI, A. G., *Jinnah and Tilak. Comrades in the Freedom Struggle*, Oxford 2010, s. 57–60; SARILA, s. 80–82.

Daniel Isaacs, hrabě z Readingu, mu v roce 1925 nabídl povýšení do rytířského stavu za jeho legislativní činnost, ale Džinnáh odmítl. Během působení Simonovy komise vystupoval Džinnáh proti její činnosti a většina Muslimské ligy mu zůstala loajální, členové výboru v lednu 1928 potvrdili jeho působení jakožto stálého prezidenta strany. Džinnáh věřil, že voliči by měli být odděleni podle náboženství, ale byl ochoten přijmout kompromisy, které navrhoval Néhrúův výbor a doufal, že se mu podaří znovu sjednotit názory uvnitř Muslimské ligy. Aby uspokojil muslimy, tak navrhoval povinné zastoupení muslimů v zákonodárných orgánech, což vešlo ve známost jako jeho Čtrnáct bodů, ale nedokázal zajistit přijetí tohoto návrhu. Džinnáh se zúčastnil dvou konferencí u kulatého stolu a zůstával v Anglii v období let 1930 až 1934. V roce 1931 se k němu připojila jeho sestra Fatima, která se o stále častěji nemocného Džinnáha starala po zbytek jeho života.¹¹⁹

V Indii mezitím došlo k oživení indického muslimského nacionalismu a zástupci Muslimské ligy volali po návratu svého prezidenta zpět do vlasti, ale v roce 1933 to Džinnáh prozatím odmítl. O návrat lídra usiloval také Liaquat Ali Khan, který se v následujících letech stane jeho nejbližším spolupracovníkem. Návrat do Indie nakonec proběhl v roce 1934, pravdou ale zůstává, že Džinnáh se vracel do Londýna hlavně kvůli podnikání, nicméně svou britskou právní praxi uzavřel. Ještě během jeho nepřítomnosti rozhodli bombajští muslimové o tom, že právě Džinnáh by měl být jejich zástupcem v Ústředním zákonodárném shromáždění. Zákon o správě Indie z roku 1935 nepřijal Džinnáh s nadšením, skutečným problémem pro něho ale byla volební porážka roku 1937, která pro něj představovala snad až traumatický zážitek. Velké zklamání přinesla zejména ta skutečnost, že se muslimští voliči nedokázali sjednotit ve prospěch Muslimské ligy. Džinnáh se jen těžko smířoval s realitou politické bezmocnosti, ale dokázal obratně zareagovat. Během dalších dvou let se mu podařilo proměnit strukturu Muslimské ligy po vzoru Indického národního kongresu a získal pro stranu mnohem větší podporu, což byl velmi důležitý krok do budoucna.¹²⁰

Po vypuknutí druhé světové války se Džinnáh dostal v podstatě do stejného postavení jako Gándhí, jelikož i s ním osobně jednal místokrál Linlithgow. Ačkoli Muslimská liga nijak aktivně nepodporovala britské válečné úsilí, tak najednou začala být chápána jako opravdový a jediný možný zástupce indických muslimů zřejmě i díky

¹¹⁹ IQBAL, Javid, *Reminiscences*. In: MERCHANT, Liaquat H., MUJAHID, Sharif al (eds.), *The Jinnah Anthology*, Oxford 2009, s. 93–94; JALAL, s. 10–13.

¹²⁰ SARILA, s. 88–91.

tomu, že na rozdíl od Indického národního kongresu nevystupovala proti britské správě. Dalo by se říci, že Britové a muslimové určitým způsobem spolupracovali, proto chtěl místokrál znát stanovisko Džinnáha v otázce možné samosprávy. Nebylo tedy příliš překvapivé, když nedošlo k úplnému odmítnutí stanoviska z Láhaur roku 1940, kde Džinnáh hovořil o teorii dvou národů v zemi, přesto ale prozatím nenabízel žádný konkrétní plán na rozdělení subkontinentu, protože se obával možnosti názorového rozdělení strany. Po zatčení představitelů Indického národního kongresu Džinnáh využil situace, aby nadále varoval před hinduistickou nadvládou a posiloval pozici Muslimské ligy v provinciích.¹²¹

Po válce se Džinnáh jakožto zástupce muslimů zúčastnil konference v Simle, dále také požadoval vypsání voleb, jelikož si byl dobře vědom mnohem větší podpory své strany než v roce 1937 a věřil, že se mu jistě podaří získat vládu v některých provinciích. Primárním požadavkem Muslimské ligy se stal vznik Pákistánu. Džinnáh začal na přelomu let 1946 a 1947 skutečně trvat na vytvoření muslimského státu s dominiálním statutem a nutno říci, že v této době rozhodně při jednáních se svými politickými oponenty nikdy nespěchal s možností nějaké dohody či kompromisu. K poslednímu místokráli Mountbattenovi nepřistupoval tak přátelsky jako Néhrú a ani místokrál nikdy zcela nedokázal pochopit Džinnáha a vyčítal mu, že trvá na vytvoření Pákistánu za každou cenu. V průběhu roku 1947 bylo jasné, že subkontinent bude rozdělen a ještě před vyhlášením nezávislosti odletěl Džinnáh do města Karáčí, které nyní již mělo patřit k novému muslimskému státu. Když se 11. srpna 1947 sešlo pákistánské Ústavodárné shromáždění, tak mu Džinnáh samozřejmě předsedal a kromě toho získal také funkci generálního guvernéra nově vzniklého a samostatného Pákistánu. Jeho cíl, za který urputně bojoval, byl splněn.¹²²

Faktem zůstává, že Džinnáh si svého úspěchu nemohl příliš dlouho užívat. Jen málokdo z jeho okolí věděl, že již od 30. let trpí tuberkulózou. Podlomenému zdraví jistě neprospíval neustálý stres při jeho snaze prosadit vznik muslimského státu ani skutečnost, že byl velmi silným kuřákem. Jeho poslední veřejné vystoupení proběhlo 1. července 1948 během slavnostního otevření Státní banky Pákistánu. Džinnáh se velmi dlouho odmítal dlouhodobě léčit, prohlídku podstoupil až nyní, kdy se jeho zdravotní stav začal výrazně zhoršovat. Potvrdila se u něho nejen tuberkulóza, ale

¹²¹ ALI, s. 32–35; ROY, Asim, *The High Politics of India's Partition. The Revisionist Perspective*. In: *Modern Asian Studies* 24, 1990, 2, s. 390–391; SARILA, s. 51–53.

¹²² JALAL, s. 250–255.

ukázalo se, že má také rakovinu plic. Džinnáh se odmítal vrátit do Karáčí, kde by se mu dostalo lepší lékařské péče, jelikož nesnesl pomyslení, že by ho jeho spolupracovníci a jeho lid viděli jako téměř nemohoucího invalidu. V září se ke všem zdravotním problémům přidal ještě zápal plic, lékaři ho konečně přesvědčili k přesunu do Karáčí, ale na jeho záchranu již bylo příliš pozdě. Pákistánským lidem milovaný Muhammad Alí Džinnáh zemřel ve svém domě 11. září 1948 a pohřeb proběhl o den později v atmosféře oficiálního smutku, který byl vyhlášen nejen v jeho Pákistánu, ale také v Indii.¹²³

Muhammad Alí Džinnáh, stejně jako jeho hinduističtí oponenti, je příkladem muže, který zásadním způsobem zasáhl do hnutí za nezávislost Britské Indie. Je zřejmé, že největším vítězstvím tohoto muže je samostatný muslimský stát, který by bez jeho působení nejspíše ani neexistoval. Pro Pákistán je Džinnáh stejně důležitý, jako Gándhí pro Indii. Ve své zemi byl označován titulem Quaid-e-Azam, což znamená „Velký vůdce“, kterým v očích obyvatel skutečně byl. Je třeba říci, že po jeho smrti zde chyběla osobnost, která by zajistila hladký průběh stabilizace země a třeba i cestu k demokracii, jako tomu bylo v Indii. Džinnáh je samozřejmě postavou, která může být vnímána značně rozdílně, v Pákistánu je uznáván a oslavován, zatímco v Indii byl často označován za muže, jenž způsobil rozdělení subkontinentu. Faktem zůstává, že své názory a požadavky prosazoval značně tvrdohlavě a nebyl příliš ochotný ústupkům, přestože jeho oponenti předkládali pádné argumenty. Je ale třeba říci, že dokázal prosadit myšlenku muslimského státu proti všem protivníkům, ať už se jednalo o hinduistické, britské či muslimské politiky, kteří jeho požadavek často nebrali úplně vážně. Proto mu nelze upřít fakt, že byl mimořádně schopným politikem, jehož odkazem dodnes zůstává nezávislý a samostatný Pákistán.¹²⁴

¹²³ ALLANA, s. 520–532; SINGH, *Jinnah*, s. 402–406.

¹²⁴ CROSS, s. 248 - 249; VON TUNZELMANN, s. 316–317.

4 Od samostatnosti k vyhlášení republiky

Vznik nezávislé Indie nemohl znamenat okamžitý konec všech problémů, které v podstatě vedly k rozdělení britské državy na dva samostatné státy. Ostatně tolik očekávaná samostatnost byla ve skutečnosti vykoupena mnoha oběťmi na životech a utrpením miliónů obyvatel subkontinentu. Země se musela postarat o uprchlíky, kteří utekli před náboženskou nesnášenlivostí ze svých původních domovů, nyní patřících Pákistánu. Nezávislá Indie, přesněji řečeno nezávislé dominium Indie, což bylo označení země od vyhlášení nezávislosti až do vyhlášení republiky v roce 1950, tak musela čelit mnohým problémům, které na nový stát čekaly. Jejich řešení je samozřejmě spojeno také s osobou Džaváharlála Néhrúa, tedy s mužem dříve vystupujícím za samostatnost země, jenž se stal prvním ministerským předsedou nezávislé Indie a faktickým tvůrcem její nové podoby, jehož vláda řídila zemi dlouhých 17 let.¹²⁵

Jako nejvážnější a nejvíce naléhavý problém se, s ohledem na jednotnost země, jevila existence knížecích států, které v době britské správy ochotně spolupracovaly s britskými vůdci a představovaly pilíř koloniální nadvlády. Dle Bílé knihy vydané indickou vládou v roce 1948 existovalo takových států až 584, některé se opíraly o fungující vnitřní správu, vysokou gramotnost i slušnou životní úroveň, ale většina z nich představovala území absolutisticky spravované knížaty a zcela závislé na britské správě, která je využívala jako oporu svého koloniálního panství. Nakonec však labouristická vláda Clementa Attleeho rozhodla, že vyhlášením nezávislosti skončí i smlouva s knížecími státy a ty pak budou jednat o své další existenci s Indií či Pákistánem. Je nutno připomenout, že knížecí státy se mohly svobodně rozhodnout, ke kterému z nově vzniklých dominií se připojí. Néhrú souhlasil a připravoval se v podstatě na možnost likvidace těchto knížectví, jelikož je považoval za přežitek předchozí doby. Džinnáh ale požadoval, aby se knížectví mohla rozhodnout, ke komu se připojí nebo zda budou dále existovat jako nezávislý stát. Nicméně již 14. srpna 1947 bylo v Indii zřízeno ministerstvo pro záležitosti knížecích států, v jehož čele stál Valabhbhái Patél, s cílem integrovat knížectví do státu.¹²⁶

Situace týkající se knížectví samozřejmě upoutávala pozornost jak Indie, tak i Pákistánu. Prvotní pohledy směřovaly k malému a do té doby nepřilíživému významnému

¹²⁵ KNIGHT, Lionel, *Britain in India 1858–1947*, London 2012, s. 169; KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 290–292; SPEAR, Percival, *Nehru*. In: *Modern Asian Studies* 1, 1967, 1, s. 15.

¹²⁶ ALI, s. 111–112; KHAN, *The Great*, s. 98–99.

knížecímu státu Džunágadh, který byl součástí indického Gudžarátu, k němuž náležel také hospodářsky, etnický a kulturně, a jeho jediné spojení s Pákistánem představovalo moře. Až 80% obyvatel se zde hlásilo k hinduismu, ale nutno říci, že místní vladař naváb sir Mahábachán Rasúlchándží byl muslim. Přesto svým oznámením z 15. srpna 1947 o připojení knížectví k Pákistánu překvapil obě strany a je třeba zmínit, že muslimský stát přijal toto prohlášení s rozpaky a až 13. září souhlasil s připojením. Hinduisté začali opouštět knížectví, docházelo k incidentům a rostla vlna nevole, naváb se rozhodl knížectví opustit a uprchl, státní rada poté 5. listopadu oznámila orientaci na Indii a o pět dní později vstoupilo na území Džunágadhadu indické vojsko. Došlo k protestům z pákistánské strany, nicméně změnu potvrdil v únoru 1948 plebiscit, v němž se obyvatelé vyjádřili pro připojení k Indii.¹²⁷

Jako mnohem složitější se ukázala být situace týkající se dvou největších knížecích států, a to konkrétně Hajdarábádu a Kašmíru, které měly sloužit také k britské politické a vojenské strategii. Jejich vládcí ale uvažovali o zřízení naprosto nezávislých států. Hajdarábád se nachází v srdci Indie a většina jeho obyvatel se hlásila k hinduismu, ale vládnoucí nizám byl muslim, který vyhlásil, že se nepřipojí ani k jednomu státu. Během politických jednání se k moci dostala pravicová muslimská skupina, nicméně 27. listopadu 1947 došlo k dohodě s indickou stranou a na jeden rok měl být zachován *status quo*. Moc v knížectví ale přebrali muslimští extremisté, jejichž vůdce Kásim Rizví vyhlásil džihád, tedy svatou válku proti nevěřícím. Nizám navázal styky s Pákistánem a začala příprava na válku, indická vláda tak kvůli narůstajícímu teroru vůči hinduistickým obyvatelům rozhodla o vojenském zásahu a její jednotky překročily 18. září hranice knížectví. Kásim Rizví byl zatčen, muslimské jednotky odzbrojeny a nizám souhlasil s připojením Hajdarábádu k Indii.¹²⁸

Kašmír má velmi výhodnou strategickou polohu, jelikož se nachází nejen mezi Indii a Pákistánem, ale sousedil také s Čínou, Sovětským svazem a Afghánistánem, a proto se Velká Británie snažila o jeho neutralizaci. V tomto knížecím státě vládl sikhský maharádža Hari Singh a přes 70% obyvatel bylo muslimského vyznání. Kašmír se skládal ze čtyř oblastí, a to Gilgitu na severu, Džammú na jihu, Ladákhmu na severovýchodě a střed představovalo Kašmírské údolí. Džinnáh věřil, že vzhledem ke složení obyvatelstva je Kašmír budoucí provincií Pákistánu, zatímco Nehrú a ostatní

¹²⁷ KHAN, Shaharyar M., *The Quaid and the Princely States of India*. In: MERCHANT, Liaquat H., MUJAHID, Sharif al (eds.), *The Jinnah Anthology*, Oxford 2009, s. 80–81; PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 278.

¹²⁸ BROWN, *Nehru*, s. 221–212; SPEAR, *A History*, s. 240–241.

členové Indického národního kongresu počítali se skutečností, že se maharádža určitě k muslimskému státu nepřipojí. Hari Singh se snažil politicky manévrovat, podepsal dohodu s Pákistánem o zachování *statu quo*, stále oddaloval připojení Kašmíru a v podstatě ho mnohem více lákala představa nezávislosti. Britové nicméně přestali věřit v možnost neutralizace a spojili se s Pákistánem, který byl britským zájmům přece jen přístupnější než nezávislá Indie. Právě britští důstojníci se podíleli na vedení pákistánských jednotek. Prvotní útok provedli ozbrojení příslušníci pohraničních kmenů, podporovaní pákistánskou vládou, kteří 22. října 1947 vstoupili na území Kašmíru.¹²⁹

Maharádža v reakci na vstup vojenských jednotek žádal o připojení knížectví k Indii a ministerským předsedou prozatímní vlády jmenoval nacionalistu šejka Abdulláha Muhammada, který byl označován jako vůdce kašmírského lidu a přezdívalo se mu „Kašmírský lev“. Je třeba zmínit, že Abdulláh skončil v roce 1946 ve vězení za výstupy proti maharádžovi a k jeho propuštění došlo až na základě intervence od Gándhího. Mimochodem ač on sám byl muslimem a bojoval proti jejich diskriminaci, tak rozhodně vystupoval proti fanatismu a také choval sympatie k Indickému národnímu kongresu, možná i díky skutečnosti, že byl dlouhá léta přítelem Džaváharlála Néhrúa. Nyní měl právě on pomoci vyřešit situaci na území zřejmě nejdůležitějšího knížecího státu. Pod tlakem pákistánských oddílů přestala v podstatě existovat kašmírská armáda, náčelník generálního štábu Rádžendar Sinh se svými 150 muži položili život za svou zemi v marném boji proti přesile. Její postup dokázali zadržet na dva dny, během kterých se uskutečnila urychlená jednání o pomoci ze strany Indie. Maharádža podepsal 26. října dokument o připojení Kašmíru k Indii, čímž se knížectví zákonně stalo součástí Indického svazu a vyvstala tak legální možnost zásahu indické armády.¹³⁰

Generální štáby složek indické armády stále ovládali britští důstojníci, kteří se společně s generálním guvernérem Mountbattenem vyjádřili proti zásahu v Kašmíru, ale v ten okamžik zasáhl Džaváharlál Néhrú trvajícím na vyslání vojsk a přesvědčivě mluvící o povinnosti ochránit knížectví proti cizím silám. A tak byl nařízen letecký přesun praporu sikhů, jemuž velel plukovník Díván Randžit Ráj. Prapor okamžitě zasáhl do bojů, čímž de facto vypukla válka mezi Indií a Pákistánem, přestože nedošlo k jejímu oficiálnímu vyhlášení. I přes počáteční úspěch ale pákistánská přesila donutila indické

¹²⁹ BURKE, S. M., *Jinnah. Speeches and Statements 1947–1948*, Oxford 2000, s. 58–59; VON TUNZELMANN, s. 283–287.

¹³⁰ DAS, Taraknath, *The Kashmir Issue and the United Nations*. In: *Political Science Quarterly* 65, 1950, 2, s. 268; SARILA, s. 344–345.

vojáky k ústupu, během něhož byl zabit plukovník Ráj. Indie v reakci na tyto události poslala do Kašmíru další tři prapory a indiští vojáci začínali mít převahu nad nepřítelem. Džinnáh navrhoval stažení vojsk obou zemí a projednání situace, ale stále odmítal hlasování obyvatel ohledně připojení k Pákistánu nebo Indii, konflikty na území knížectví tak pokračovaly i nadále. Na konci listopadu přiletěl do Kašmíru sám Néhrú a mluvil o tom, že umožní kašmírskému lidu, aby svobodně rozhodl o svém dalším osudu. Mezitím přicházející zima prakticky zastavila jakékoliv vojenské operace a situace se proměnila v poziční válku.¹³¹

Otázka Kašmíru byla indickou vládou 31. prosince 1947 předložena k projednání na půdě OSN, indické stížnosti v lednu 1948 přednášel Radě bezpečnosti Abdulláh. Ustanovená komise hledala řešení několik měsíců a nakonec doporučila uspořádání plebiscitu při obnovení normálních podmínek. Ač v té době měla indická armáda převahu, tak to byla právě indická vláda, která velkoryse iniciovala návrh na zastavení palby a projednání otázky o ukončení války, boje tak utichly o půlnoci 31. prosince 1948. Došlo k vytvoření tzv. linie příměří, která rozdělila území Kašmíru na část ovládanou Indií, do níž patřilo Kašmírské údolí, Džammú a Ladákh, a část okupovanou pákistánským vojskem, což byla především oblast Gilgit. Ke konečné dohodě nicméně nedošlo, linie se stala faktickou hranicí mezi oběma státy a otázka Kašmíru zůstala trvalým zdrojem napětí, sporů a nepřátelství mezi Indií a Pákistánem.¹³²

Začlenění knížecích států do Indie samozřejmě představovalo důležitý krok k jednotě země a k vytvoření skutečně unitárního státu. Neméně důležitým nástrojem k dosažení tohoto cíle byla, s odkazem na Gándhího názory, absolutní snášenlivost a sám Néhrú hovořil o tom, že v žádném případě nepřipustí během své vlády existenci Indie jakožto pouze hinduistického státu. Indie pak podle něho měla představovat společný a jednotný domov pro všechny obyvatele bez ohledu na jejich náboženskou příslušnost. Stát, kde všichni mají stejná práva i povinnosti, kde všichni společně spravují dědictví předků a zároveň pracují pro blaho a svobodu své země.¹³³

Důležitým krokem pro celkovou stabilizaci země se stalo vyřešení problémů v hospodářské a sociální oblasti, protože po rozdělení subkontinentu vypukl chaos,

¹³¹ PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 281–282.

¹³² JAGMOHAN, *Two Waves in the Ocean of Nehru's Life*. In: *Witness to History. Transition and Transformation of India 1947–1964*, Oxford 2011, s. 83; PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 282; TALBOT, Phillips, *Kashmir and Hyderabad*. In: *World Politics* 1, 1949, 3, s. 330–332.

¹³³ PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 283.

jehož důsledkem byla nutnost postarat se o miliony uprchlíků, překonat vysokou nezaměstnanost a obstarat dostatečné množství základních potravin. Néhrú trval na tom, že Indie musí pracovat s tím, co má k dispozici, přičemž v současné kritické situaci není správný čas na radikální změny. Hlavním cílem se stalo zvýšení výroby, která se jednoduše nesmí zastavit. Vláda rozhodla, že není efektivní vynaložit peníze na převzetí existujících podniků a poté poskytnout obrovské investice na jejich modernizaci, protože se většinou jedná o podniky zastaralé z pohledu technického a technologického vývoje. Budoucnost výroby již podle Néhrúa patřila vědě a existující podniky byly z tohoto úhlu pohledu až příliš neperspektivní. Naopak investice do vzniku a budování nových závodů, přehrad a elektráren se jevíly jako výhodnější možnost i vzhledem k omezeným státním prostředkům. Díky tomuto přesvědčení také došlo k přijetí zásady o vytvoření státního i veřejného sektoru v indickém hospodářství. Tato zásada zaručovala soukromému sektoru rozvoj a na druhou stranu se očekávala spolupráce v zájmu ekonomického růstu země. Nutno říci, že logické a v podstatě kompromisní řešení celé situace v té době přineslo Néhrúovi jen starosti a kritiku snad ze všech stran společnosti.¹³⁴

Zásady v oblasti zahraniční politiky byly formulovány v březnu 1948 a spočívaly ve skutečnosti, že nezávislá Indie nemá ohnisko významu ve vojenské síle, ale ve schopnosti podpořit mírové jednání během různých sporů ve světě. Došlo k vyhlášení politiky aktivní a pozitivní neutrality, země odmítla svoji účast v jednotlivých mocenských blocích a tento postoj jí přinesl respekt a v budoucnu také postavení světové velmoci. Néhrú i v otázce zahraniční politiky dokázal přijmout kompromis a i když v rámci emancipačního hnutí mluvil o zpretrhání veškerých vazeb s Velkou Británií, tak během konference ministerských předsedů zemí Britského společenství národů v dubnu 1949 vystoupil mnohem smířlivěji a rozvážněji.¹³⁵ Přednesl informace o přání lidu vytvořit z Indie suverénní nezávislou republiku, potvrdil setrvání země jakožto úplného člena společenství a ve stejném duchu přátelství uznal, že král Velké Británie je symbolem a hlavou tohoto uskupení států. Reakce v Indii byly rozpačité, ale Néhrú uklidňoval lid prostřednictvím rozhlasu, kdy hovořil o dobré výchozí pozici do budoucna s tím, že se podařilo vyřešit starý konflikt přátelským způsobem. Tento krok obhajoval také před ústavodárným shromážděním

¹³⁴ PILÁT, *Džaváharlál*, s. 114–115; SPEAR, *A History*, s. 249–250; SPEAR, *Nehru*, s. 25.

¹³⁵ ALEXANDER, P. C., *Jawaharlal Nehru. The Leader and Nation-Builder*. In: *Witness to History. Transition and Transformation of India 1947–1964*, s. 14–16.

v květnu 1949, když předložil dohodu k ratifikaci. Zdůrazňoval ostatním, že členství je výhodné pro všechny a nijak neohrožuje suverenitu Indie, která by v případě nepřijetí dohody zůstala odříznuta od světa. Navíc nelze opominout fakt, že v důsledku dlouhé koloniální nadvlády se vytvořily svazky mezi Velkou Británií a Indií a země tak tvořila svoji politiku, zákony, školský systém i vojenský aparát podle britského vzoru. Néhrú věřil, že je třeba zachovat to dobré, co z minulosti vzešlo. Ústavodárné shromáždění nakonec dohodu ratifikovalo a Indie se mohla více zapojit do dění na mezinárodním poli.¹³⁶

K dotvoření skutečně samostatného a nezávislého státu bylo třeba přijmout ústavu, která by definitivně určila podobu státního uspořádání. Od voleb z roku 1946 bylo nositelem státnosti a zákonodárné moci Ústavodárné shromáždění, jehož hlavním úkolem a cílem se již v lednu 1947 stala možnost transformace Britské Indie a knížecích států v suverénní republiku, ve které by moc vycházela z rukou indického lidu. Dne 29. srpna 1947 došlo ke zřízení výboru pro přípravu návrhu indické ústavy, kterému předsedal dr. Bhímrao Rámđží Ámbédkar. Výbor pracoval na vytvoření ústavy téměř tři roky, během kterých proběhlo velké množství jednání s cílem připravit konečný návrh pro všeobecnou diskusi, k jeho předložení došlo v červnu 1948. Následovala série projednávání více než dvou tisíc připomínek a přijímání změn, jejichž výsledkem byl v listopadu 1949 schválený konečný návrh podoby indické ústavy.¹³⁷

Nová ústava vstoupila v platnost 26. ledna 1950, z Indie se oficiálně stala republika a zároveň zůstala členskou zemí Britského společenství národů, čímž se stala prvním státem s republikánským zřízením v tomto uskupení států. Ústava zaručovala všem obyvatelům sociální, politickou a hospodářskou spravedlnost, svobodu projevu, myšlení a náboženství a stejně tak i rovnost a důstojnost pro všechny v jednotném státě. Dvoukomorový parlament se stal zákonodárným orgánem a byl tvořený Radou států s 250 členy a Sněmovnou lidu čítající 500 členů, výkonnou moc pak měl v rukou prezident zastupovaný viceprezidentem. Volební právo bylo zaručeno každému indickému občanovi, který byl svéprávný a již oslavil 21 let. Zároveň došlo k rozdělení Indie na 28 států rozčleněných do čtyř skupin, kdy první skupinu představovaly bývalé provincie Britské Indie, v jejichž čele stál guvernér, které měly vlastní vládu a zákonodárné shromáždění. Druhou skupinu tvořily bývalé knížecí státy a svazy těchto států, jejich správa byla stejná jako u první skupiny, jen v čele státu místo guvernéra stál

¹³⁶ BROWN, *Nehru*, s. 251–255; CROSS, s. 251; NANDA, s. 476–478.

¹³⁷ PYLEE, s. 44–46.

rádžpramukh, tedy dřívější kníže, který nyní představoval konstituční hlavu státu. Ve třetí skupině byly státy spadající pod přímou správu prezidenta republiky a čtvrtá skupina zahrnovala Andamanské a Nikobarské ostrovy. Došlo k uznání hindštiny psané dévanágarským písmem jakožto státního jazyka, ale zároveň bylo stanoveno, že na dobu dalších 15 let zůstává státním jazykem také angličtina.¹³⁸

Indická ústava představuje velmi obsáhlý a podrobně propracovaný dokument, na což zcela jistě měla vliv velikost země a pestrost struktur obyvatelstva v sociální, etnické a náboženské rovině, stejně jako složitá správní hierarchie a v podstatě také politická situace. Ústava musela představovat proměnu země ve svrchovaný a demokratický stát a obsahovat tak nejen základní svobody a principy státní politiky, ale měla působit také jako nástroj společenských proměn. Oproti původním návrhům byla posílena pozice a pravomoci ústřední vlády. Příčinu této změny lze jistě hledat v konfliktu s Pákistánem a faktu, že situace a nahromaděné problémy po vyhlášení nezávislosti ohrožovaly jednotu země. Přijetím ústavy se Indie stala federální republikou s parlamentním systémem vlády a prezidentem, jakožto hlavou státu. Ústavou byl vytvořen sekulární stát založený na sociální spravedlnosti, v jehož ekonomickém zaměření se projeví prvky socialistického charakteru, což představovalo především využití plánování v národním hospodářství.¹³⁹

¹³⁸ PILÁT, *Dobyvatelé*, s. 284; SPEAR, *A History*, s. 242–243; ŽENÍŠEK, Marek, ŠANC, David a kol., *Commonwealth. Politické systémy*, Plzeň 2007, s. 128–137.

¹³⁹ KRÁSA, MARKOVÁ, ZBAVITEL, s. 296; PYLEE, s. 4–8.

Závěr

Tato práce přibližuje období dekolonizace Britské Indie, o kterou se národní hnutí snažilo mnoho let, a jejíž průběh rozhodně nebyl bez problémů. Během 1. poloviny 20. století se proměňoval pohled indických obyvatel na působení britské správy, jejíž opatření a reformy zcela logicky nemohly u indických představitelů vyvolat nadšení. Národní hnutí v reakci nabíralo na síle ihned od začátku nového století a v jeho čele prakticky po celou dobu stála nejsilnější indická politická strana, tedy Indický národní kongres. Působení místokrále lorda Curzona a jeho rozhodnutí o rozdělení Bengálska zcela jistě nemohlo přinést podporu pro Brity a zapříčinilo tak zesílení hlasů volajících po vlastní vládě z řad indických nacionalistů. Tou skutečně klíčovou událostí se nicméně stal vznik Muslimské ligy v roce 1906, která v budoucnu značně ovlivní chod dějin subkontinentu. Prozatím se ale v podstatě jednalo o nutný politický vývoj, který se skutečně projeví právě až v pozdější době.

Protibritské nálady částečně utichly během 1. světové války, kdy země loajálně nevystupovala proti zájmům metropole a celého impéria, ačkoli se nedá hovořit o naprosté spokojenosti s koloniální vládou. Dohoda o spolupráci Indického národního kongresu a Muslimské ligy v Lakhnaú v roce 1916 vyvolávala pocit jednoty a možnosti společného postupu proti britské správě, ale tato idea nepřetrvala příliš dlouho. V poválečném období pak lze nalézt počátky skutečného odporu proti britské nadvládě, který byl reakcí na zklamání z přístupu vůči kolonii a dalšímu posílení pravomocí koloniálních vládců. Rok 1919 symbolizovaný přijetím Rowlattových zákonů a Amritsarským masakrem představuje skutečný přelom, po kterém již Indové nikdy neuvěří, že Velká Británie představuje dobrého vládce, což se ukázalo již během hnutí občanské neposlušnosti probíhajícím od roku 1920 do roku 1922. Zatýkání a represe ze strany Britů jen utvrdily indický lid v tom, že je třeba se zbavit svého vládce a vytrvale bojovat za svou nezávislost.

Počátek 20. let se po neúspěchu hnutí občanské neposlušnosti nesl spíše v duchu jisté stagnace, ale toto období letargie nemohlo vydržet věčně. Katalyzátorem vedoucím k novému vzestupu národní hnutí se stalo ustanovení Simonovy komise v roce 1927. Co jiného mohlo vyvolat protest než skutečnost, že se mělo rozhodovat o osudu Indie bez jejich představitelů. Odpor národního hnutí byl sice patrný, ale oslabovala ho nemožnost názorové dohody mezi hinduisty a muslimy. Velká Británie, jakožto skutečná imperiální velmoc, samozřejmě dokázala této nejednoty využívat ve svůj

prospěch v podstatě až do opuštění kolonie. Nicméně rok 1929 ukázal, že národní hnutí svůj boj ani přes problémy rozhodně nevzdává a požadavkem se stala bezpodmínečná nezávislost na Velké Británii.

Avšak cesta k samostatnosti byla ještě dlouhá a čekalo na ní ještě mnoho překážek a odmítání z britské strany. Následující 30. léta se nesla v duchu snahy koloniální správy posílit svoji pozici a otupit sílu národního hnutí pomocí dalších zákonů a zatýkání. Velká Británie v žádném případě nebyla ochotna omezit své zájmy, ale praktikování neústupné politiky jí přineslo další masovější protesty širokých vrstev indických obyvatel. Už to nebyli jen představitelé národního hnutí, nyní se začal bouřit prakticky celý subkontinent. Ale veškerý boj za samostatnost opět oslabovala rozdílnost zájmů Indického národního kongresu, Muslimské ligy a vládců knížecích států, Indie jednoduše nebyla schopna zaujmout jednotný postoj, což ji značně oslabovalo a přinášelo to výhodnou pozici pro britské zástupce, jelikož nejednotné obyvatelstvo logicky neohrožovalo jejich zájmy tolik, jako kdyby všichni zastávali stejný názor.

Britská správa svou politiku nijak neměnila, i když si to situace již zřejmě vyžadovala. Ovšem z britského pohledu převládala snaha o zachování své pozice v kolonii, která poskytuje tolik zdrojů. Odpovídal tomu i Zákon o správě Indie z roku 1935 s plány na vytvoření Indické federace nadále posilující moc koloniální správy. A přestože zákon v celém znění nikdy nevstoupil v planost, tak samozřejmě znovu zvýšil napětí v kolonii a ochotu indického lidu vytrvat ve svém boji. Jako vždy ale překážku představovala nemožnost dohody mezi Indickým národním kongresem a Muslimskou ligou v letech 1936 a 1937. Právě zde lze nalézt skutečný vznik názorové propasti mezi těmito dvěma stranami, které už nikdy nedokázaly spolupracovat a dohodnout se na společném postupu a nahlížely na sebe se značnou nedůvěrou.

Druhá světová válka, do níž byla Indie vtažena bez svého souhlasu, nakonec zasadila definitivní ránu nejen snům o indické jednotě, ale také britskému postavení v zemi. Indický národní kongres svou neústupností oslabil svoji pozici a dal šanci svému protivníkovi, tedy Muslimské lize, která se zachovala více pragmaticky. Je zcela zřejmé, že Muslimská liga dokázala využít přízeň koloniální vlády a mohla si tak začít diktovat podmínky, nezávislý muslimský stát nabíral od roku 1940 jasnější obrysy a začínalo být jisté, že nic už nebude tak, jako před válkou.

V poválečných letech bylo zcela zřejmé, že nová labouristická vláda premiéra Clementa Attleeho nahlíží mnohem ochotněji na indické požadavky než Konzervativní strana, ačkoli primárním cílem jistě nebylo rozpuštění impéria. Nejednalo se ale

o nějaké pochopení indických požadavků, smířlivější tón jednání zapříčinila nepříznivá ekonomická situace země. Velká Británie ukončila válku značně vyčerpaná, definitivně odstupující z pozice vedoucí světové velmoci a neschopná financovat své rozsáhlé impérium. To samozřejmě přineslo nutnost omezit působení právě v zahraničních otázkách. Zde je ale důležité si uvědomit, že ačkoli ztráta perly impéria výrazně oslabila prestiž země v rámci světového postavení, tak se jednalo o zcela nutný a logický krok, jelikož nebylo v britském zájmu vynakládat obrovské množství financí na udržení kolonie, jejíž obyvatelé již dávno neměli o přítomnost Britů zájem.

Tato skutečnost přispěla k úspěšnému vyvrcholení dlouholetého indického hnutí za nezávislost. Ale poslední roky pod koloniální vládou přinesly kromě vítězství také rozšíření náboženských násilností a nenávisti, které výrazně ovlivní vztahy na subkontinentu. Poslední místokrál Louis Mountbatten sice zcela správně pochopil, že je třeba definitivně opustit tuto kolonii a předat vládu do rukou indických představitelů, ale nevyvaroval se zásadních chyb. Snad až příliš podporoval jen zájmy budoucí Indie, zatímco k možnosti Pákistánu se stavěl neochotně. Mohl tak nepřímo podpořit nepřátelskou náladu mezi Indickým národním kongresem a Muslimskou ligu, možná o to víc, že nikdo nebyl s podobou nabyté svobody plně spokojen. Ke schválení Zákona o nezávislosti Indie britskou vládou došlo 15. července 1947 a o měsíc později, tedy 15. srpna 1947, vznikla nezávislá dominia Indie a Pákistán.

Indie se vydala na cestu samostatnosti, dlouholetý boj za její nezávislost byl definitivně dokončen v roce 1950, kdy se po přijetí nové ústavy země oficiálně stala republikou. Ale nebyl to konec, který si všichni představovali. Národní hnutí prakticky celou dobu usilovalo o samostatný a jednotný stát, což se ale nestalo. Subkontinent byl zákonem o nezávislosti Indie rozdělen, příčiny je ale nutné hledat v průběhu emancipačního procesu, především tedy ve 30. a 40. letech 20. století. Muhammad Alí Džinnáh je zde často označován za muže, který má na svědomí rozdělení Britské Indie na dva samostatné státy, ale nelze opomenout ani důsledky přezíravé politiky a někdy snad až nadřazený pohled Indického národního kongresu vůči muslimskému obyvatelstvu. Móhandás Karamčand Gándhí skutečně prosazoval jednotnou Indii a vyústění celé situace pro něho bylo ve své podstatě prohrou, ale Džaváharlál Néhrú některými svými výstupy rozhodně nepřispěl k možnosti dohody mezi dvěma nejsilnějšími stranami. Velká Británie od 17. století budovala svou pozici v Indii, která se pro ni stala skutečnou perlou impéria. Je až neuvěřitelné, že tak rozsáhlou zemi s více než 250 miliony obyvatel dokázala ovládat s tisícovkou úředníků. Právě díky této

kolonii se Britové, co se týče prestiže, ocitli nad ostatními koloniálními mocnostmi. Nicméně poválečné ekonomické vyčerpání i stále sílící odpor indického obyvatelstva přispěly k tomu, že o ni Velká Británie v roce 1947 přišla a brzy následovaly i ostatní kolonie Britské říše, impéria, které ve druhé polovině 20. století čeká nezadržitelný zánik.

Seznam literatury

- ALLANA, G., *Quaid-e-Azam Jinnah. The Story of a Nation*, Lahore 1996.
- ALEXANDER, P. C., *Jawaharlal Nehru. The Leader and Nation-Builder*. In: *Witness to History. Transition and Transformation of India 1947–1964*, Oxford 2011.
- ALI, Rabia Umar, *Empire in Retreat. The Story of India's Partition*, Oxford 2012.
- ASHE, Geoffrey, *Gandhi. A Study in Revolution*, London 1968.
- BAILEY, Sydney D., *Post-Mortem on the Bengal Famine*. In: *Far Eastern Survey* 14, 1945, 25, s. 373–374.
- BILGRAMI, Akeel, *Jinnah*. In: *Grand Street* 4, 1985, 3, s. 191–205.
- BRENDON, Piers, *The Decline and Fall of the British Empire 1781–1997*, New York 2008.
- BROWN, Judith Margaret, *Nehru. A Political Life*, New Haven 2003.
- BROWN, Judith Margaret, *The Mahatma and Modern India*. In: *Modern Asian Studies* 3, 1969, 4, s. 321–342.
- BURKE, S. M., *Jinnah. Speeches and Statements 1947–1948*, Oxford 2000.
- COHEN, Stephen P., *Subhas Chandra Bose and the Indian National Army*. In: *Pacific Affairs* 36, 1963/1964, 4, s. 411–429.
- COPLAND, Ian, *The Princely States, the Muslim League, and the Partition of India in 1947*. In: *The International History Review* 13, 1991, 1, s. 38–69.
- CROSS, Colin, *The Fall of the British Empire 1918–1968*, London 1968.
- DAS, Taraknath, *The Kashmir Issue and the United Nations*. In: *Political Science Quarterly* 65, 1950, 2, s. 264–282.
- DARWIN, John, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System 1830–1970*, Cambridge 2009.
- FERGUSON, Niall, *Empire. How Britain Made the Modern World*, London 2004.
- FERRO, Marc, *Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost 13.–20. století*, Praha 2007.
- FILIPSKÝ, Jan, *M. K. Gándhí*, Praha 1989.
- GREENBERG, Michael, *India's Independence and the War*. In: *Pacific Affairs* 15, 1942, 2, s. 164–187.
- GREENOUGH, Paul R., *Indian Famines and Peasant Victims. The Case of Bengal in 1943–44*. In: *Modern Asian Studies* 14, 1980, 2, s. 205–235.

- HLAVÁČEK, Pavel, *Zahraniční politika a strategie Velké Británie ve 20. století*, Brno 2012.
- IQBAL, Javid, *Reminiscences*. In: MERCHANT, Liaquat H., MUJAHID, Sharif al (eds.), *The Jinnah Anthology*, Oxford 2009.
- JAGMOHAN, *Two Waves in the Ocean of Nehru's Life*. In: *Witness to History. Transition and Transformation of India 1947–1964*, Oxford 2011.
- JALAL, Ayesha, *The Sole Spokesman. Jinnah, the Muslim League and the Demand for Pakistan*, Cambridge 1985.
- JAMES, Lawrence, *The Rise and Fall of the British Empire*, London 1998.
- JUDD, Denis, *Impérium. Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*, Praha 1999.
- JUDD, Denis, *The Lion and the Tiger. The Rise and Fall of the British Raj 1600–1947*, Oxford 2004.
- KHAN, Yasmin, *Performing Peace. Gandhi's Assassination as a Critical Moment in the Consolidation of the Nehruvian State*. In: *Modern Asian Studies* 45, 2011, 1, s. 57–80.
- KHAN, Yasmin, *The Great Partition. The Making of India and Pakistan*, New Haven 2007.
- KNIGHT, Lionel, *Britain in India 1858–1947*, London 2012.
- KRÁSA, Miloslav, MARKOVÁ, Dagmar, ZBAVITEL, Dušan, *Indie a Indové. Od dávnověku k dnešku*, Praha 1997.
- LLOYD, Trevor Owen, *The British Empire 1558–1995*, Oxford 1997.
- LOUIS, William Roger, *Ends of British Imperialism. The Scramble for Empire, Suez and Decolonization*, London 2006.
- MERCHANT, Liaquat H., *Quaid-i-Azam. Mohammad Ali Jinnah*. In: MERCHANT, Liaquat H., MUJAHID, Sharif al (eds.), *The Jinnah Anthology*, Oxford 2009.
- MOORE, R. J., *Curzon and Indian Reform*. In: *Modern Asian Studies* 27, 1993, 4, s. 719–740.
- MOORE, R. J., *Jinnah and the Pakistan Demand*. In: *Modern Asian Studies* 17, 1983, 4, s. 529–561.
- MORRIS, James, *Farewell the Trumpets. An Imperial Retreat*, London 1978.
- MUJAHID, Sharif al, *In quest of Jinnah. Diary, Notes, and Correspondence of Hector Bolitho*, Karachi 2007.

- NANDA, B. R., *Nehru and the British*. In: *Modern Asian Studies* 30, 1996, 2, s. 469–479.
- NOORANI, A. G., *Jinnah and Tilak. Comrades in the Freedom Struggle*, Oxford 2010.
- NOORANI, A. G., *Jinnah on Civil Liberties*. In: MERCHANT, Liaquat H., MUJAHID, Sharif al (eds.), *The Jinnah Anthology*, Oxford 2009.
- OWEN, Nicholas, *The British Left and India. Metropolitan anti-imperialism 1885–1947*, Oxford 2007.
- PANDEY, Deepak, *Congress-Muslim League Relations 1937–39. 'The Parting of the Ways'*. In: *Modern Asian Studies* 12, 1978, 4, s. 629–654.
- PILÁT, Jan, *Dobyvatelé, proroci, patrioti. Pět indických staletí*, Praha 1965.
- PILÁT, Jan, *Džaváharlál Néhrú*, Praha 1967.
- PILÁT, Jan, *Mahátmá Gándhí*, Praha 1963.
- PYLEE, M. V., *India's Constitution*, London 1962.
- ROY, Asim, *The High Politics of India's Partition. The Revisionist Perspective*. In: *Modern Asian Studies* 24, 1990, 2, s. 385–408.
- SARILA, Narendra Singh, *The Shadow of the Great Game. The Untold Story of India's Partition*, London 2007.
- SARKAR, Jayabrata, *Power, Hegemony and Politics. Leadership Struggle in Congress in the 1930s*. In: *Modern Asian Studies* 40, 2006, 2, s. 333–370.
- SINGH, Anita Inder, *Decolonization in India. The Statement of 20 February 1947*. In: *The International History Review* 6, 1984, 2, s. 191–209.
- SINGH, Jaswant, *Jinnah. India, Partition, Independence*, Oxford 2010.
- SPATE, O. H. K., *The Partition of India and the Prospects of Pakistan*. In: *Geographical Review* 38, 1948, 1, s. 5–29.
- SPEAR, Percival, *A History of India. Volume Two*, Harmondsworth 1965.
- SPEAR, Percival, *Nehru*. In: *Modern Asian Studies* 1, 1967, 1, s. 15–29.
- STRNAD, Jaroslav, FILIPSKÝ, Jan, HOLMAN, Jaroslav, VAVROUŠKOVÁ, Stanislava, *Dějiny Indie*, Praha 2003.
- TALBOT, Phillips, *Kashmir and Hyderabad*. In: *World Politics* 1, 1949, 3, s. 321–332.
- THOMAS, Martin, MOORE, Bob, BUTLER, L. J., *Crises of Empire. Decolonization and Europe's Imperial States 1918–1975*, London 2008.
- VON TUNZELMANN, Alex, *Indian Summer. The Secret History of the End of an Empire*, London 2007.
- ŽENÍŠEK, Marek, ŠANC, David a kol., *Commonwealth. Politické systémy*, Plzeň 2007.

Resumé

This diploma thesis is focuses on the issue of decolonization of British India and the course and development of the national movement that led to the separation from the British Empire. This process was completely unquestionably long-term and did not go without problems that eventually influenced the future situation of the Indian subcontinent.

National movement gained strength from the early 20th century and was associated with the Indian National Congress, the strongest political party in the country. However, in 1906 the Muslim League entered the political scene in the country, forming a party that would later be an adversary and an opponent of the Indian National Congress. Both political parties cooperate until the early 1920s, when their cooperation ends and the parties practically never find a common view anymore.

The growth of support for the national movement is related to the events of the 1920s and 1930s when the British administration adopted laws that served to strengthen its position rather than give more power to the people of India. The problem was also the growing disparity in the views of the Indian National Congress, which defended a united and democratic India, and the Muslim League struggling for a separate Muslim state. World War II, which was in India announced without her consent, eventually imposed a definitive blow not only to the Indian unity but also to the British position in the country.

After the war, the financially exhausted United Kingdom had to decolonize India because they needed found funds elsewhere, and there was no point in fighting to maintain a colony where nobody wants you. This has contributed to the successful completion of the long-standing Indian struggle for independence.

The Indian Independence Act was approved by the British Government on the 15th of July 1947, and a month later, on the 15th of August 1947, the independent dominions of India and Pakistan emerged. India has embarked on a journey of independence and in 1950 the country officially became a republic.